JUVENAL

Satire

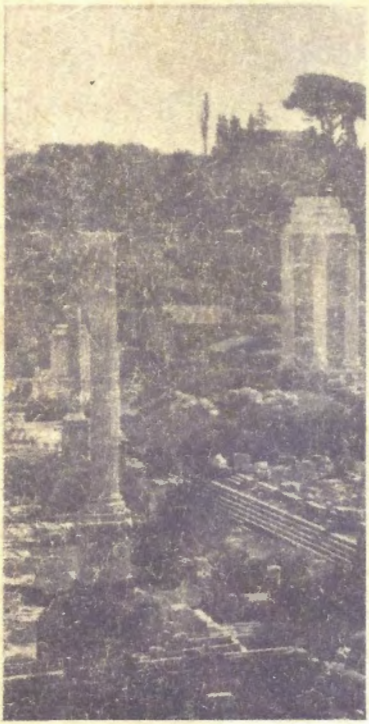

Editura Univers

CLU

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecției *Vasile Socoliuc*

Ediţiile de bază după care s-a făcut traducerea:

D. IUNII IUVENALIS, *Saturarum libri V.*
Mit erklärenden Anmerkungen von Ludwig Friedlaender,
Leipzig 1895

IUVENAL, *Satires*
par Pierre de Labriolle et François Villeneuve,
deuxième édition revue et corrigée. Ed. Les Belles Lettres, 1941

D. IUNII IUVENALIS, *Saturae,*
Oxonii edidit., W. V. Clausen
1966 — 1968

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

Iuvenal

SATIRE

Prefață, traducere și note de G. GUȚU

București, 1986

Editura Univers

PREFAȚĂ

Despre viața lui Decimus Iunius Iuvenalis, marele poet satiric roman, avem puține date sigure. Ele provin fie din ceea ce autorul însuși ne comunică în Satirele sale — din păcate, aceasta se întîmplă foarte rar — fie dintr-o notiță biografică de pe un manuscris al operei de la finele secolului al IV-lea sau începutul celui de-al V-lea, săracă, mult discutată și încă discutabilă în privința valorii informațiilor, reluată de alte variante discordante între ele, fie din cele trei epigrame (VII, 91 ; VII, 2 și XII, 18), pe care i le trimite confratele lui mai vîrstnic, poetul Marțial.

După notița biografică la care ne referim, Iuvenal „a fost, nu se știe sigur, fiul unui libert bogat sau crescut de acesta, s-a ocupat pînă pe la mijlocul vieții cu declamația, mai mult de plăcere decît pregătindu-se pentru cariera de dascăl sau de orator în for ; a scris o satiră în puține versuri contra lui Paris, pantomimul [1]. Totuși multă vreme n-a îndrăznit să dea la iveală nimic, nici chiar unui auditoriu restrîns. Apoi, apărînd în public cu două-trei producții, s-a bucurat de un succes deosebit de mare... Ca urmare, poetul ajunsese să fie suspectat că sub aparența înfierării trecutului stigmatizează prezentul și de aceea a fost trimis, în bătaie de joc, deși avea vîrsta de optzeci de ani, la prefectura unei cohorte din Egipt, unde a și murit repede de chin și scîrbă". Aceste sărmane rînduri au fost interpretate în toate felurile, dînd naștere la o întreagă literatură a chestiunii ; informația privitoare la originea poetului ca fiu de libert sau, și mai mult, aceea a exilului în Egipt ca tribun militar la vîrsta de optzeci de ani sînt cele mai discutabile.

---

[1] Era favoritul lui Domițian, împăratul roman între anii 81—96 e.n.

Data nașterii lui Iuvenal, și ea mult discutată, ar fi probabil în jurul anului 60 e.n. Locul nașterii este Aquinum, un orășel din sud-estul Laţiului, în ţinutul hernicilor. Umbricius, personajul care părăsește Capitala în care un om cinstit și sărac nu mai poate trăi, spune la finele Satirei a III-a, luîndu-și rămas bun de la prietenul său Iuvenal:

„Cu bine deci, nu mă uita! Și de cîte ori, grăbit de-a te întrema, Roma te va reda dragului tău Aquinum, smulge-mă și pe mine de la Cumae către Ceres Helvina și Diana voastră. Voi veni în acest ţinut răcoros ca auditor al Satirelor tale, dacă ele nu se rușinează de mine, încălţat în ciubote". Acolo va fi fost casa părintească a poetului, provincial venit la Roma.

A făcut aici, desigur, studii de gramatică și retorică, după sistemul de învățămînt al timpului. O vedem din Satira I, în care Iuvenal ne spune de ce s-a hotărît să scrie satire. „Și eu, vezi bine, mi-am tras mîna de sub nuiaua cu care eram bătut la palmă; și eu i-am dat lui Sulla sfatul ca, retras din viața publică, să se pună zdravăn pe somn. (Aluzie la exercițiile practicate în școlile de retorică, dezbateri pe teme imaginare propuse elevilor, cum le vedem în opera lui Seneca Retorul („Controversiae et Suasoriae").

Iuvenal a început să scrie, mai bine zis să publice, relativ tîrziu satire, și anume după asasinarea lui Domiţian (18 sept. 96 e.n.). Moartea acestuia a fost momentul descătușării spiritelor oprimate de o grea tiranie, cu consecințe asupra carierei literare a celor mai însemnați scriitori ai epocii: Tacit, Pliniu cel Tînăr, Iuvenal. După ani de tăcere, Tacit își reia ocupațiile de tinerețe și în anul 98 e.n., cu puțin timp după venirea împăratului Traian la conducerea supremă, publică „Viața lui Iulius Agricola". Cîteva rînduri din cunoscuta introducere a acestei lucrări ne pot da o imagine a atmosferei: „Am dat, de bună seamă, o mare dovadă de răbdare; și precum vechea epocă a văzut extrema limită a libertății, noi am văzut-o pe cea a sclaviei, după ce ni s-a răpit prin iscoade chiar și putința de a vorbi între noi și de a auzi. Am fi pierdut chiar și memoria odată cu vorbirea, dacă ar fi fost în puterea noastră de a uita tot pe atîta cît ne-a fost de a tăcea. Acum, în sfîrșit, sufletul renaște... Totuși, prin natura infirmității omului, leacurile acționează mai încet ca bolile. Și precum corpurile noastre cresc încetul cu încetul, dar repede se sting, tot așa mai ușor poți înăbuși talentele și studiile decît să

le reînvii ; căci se strecoară în sufletele noastre un fel de dulceață a inerției și delăsarea, la început urîtă, pînă la urmă place".

Dar Iuvenal era un nume cunoscut chiar înainte de a fi publicat satire, dacă Marțial, poet reputat (născut cam prin anul 40 e.n. și mort în anul 104 e.n., deci cu vreo douăzeci de ani mai vîrstnic) îi adresează, pe la finele anului 92, cînd se fixează obișnuit cronologia cărții a VII-a a operei lui, trei epigrame. Într-una (VII, 91), de patru versuri, care însoțesc, zice el, un mic dar de sărbătoarea Saturnalelor (niște nuci de pe mica lui proprietate, scuzîndu-se că nu-i poate trimite și alte poame, fiindcă dezmățatul Priap le-ar fi dăruit pe toate fetelor sprințare) i se adresează lui Iuvenal cu formula : *facunde Iuvenalis. Facundus* (în latină : „meșter în arta vorbirii, elocvent") este un epitet ce se aplică obișnuit unui orator, mai rar unui poet. Se va fi referit Marțial la succesul lui Iuvenal cu lecturile publice *(recitationes),* unde un scriitor își citea părți din opera lui și căuta succesul, o modă a timpului, la care erau invitați iubitorii de literatură, confrați, amici, rude, prieteni etc., sau mai degrabă la discursuri în for, în calitate de avocat, care-i procura de bine, de rău mijloacele de întreținere ? În orice caz, aceste lecturi publice nu hrăneau pe nimeni, ci dimpotrivă dădeau numai bătaie de cap cu închiriatul sălii, al estradei și al băncilor, al oamenilor care să le care, a celor angajați să aplaude (vezi exemplul lui propriu în Sat. VII v. 39—47). A doua epigramă (VII, 24), tot din anul 92, este adresată, zice Marțial, unui intrigant care ar fi vrut să-i strice prietenia lui cu Iuvenal. Amîndouă se termină în notă licențioasă, către care ambii erau înclinați, ceea ce între bărbați era un semn de familiaritate.

Avînd în vedere talentul său oratoric *(facundia),* educația sa retorică, informațiile pe care ni le furnizează în cîteva locuri din Satirele sale asupra condițiilor de viață ale avocatului fără avere sau strămoși de seamă, Iuvenal va fi practicat, cel puțin pentru o vreme, avocatura. În satira a VII-a, de exemplu, în care vorbește de viața strîmtorată, dacă nu mizeră și umilitoare, a omului de carte (poet, istoric, avocat, profesor de retorică și gramatic) din vremea lui, el spune : „Să ne punem nădejdea în arta oratorică ? Nimeni nu i-ar da azi lui Cicero nici două sute de sesterți, dacă pe degetu-i n-ar scăpăra un inel deosebit de mare. Împricinatul ia seama mai întîi dacă ai opt sclavi și zece

clienți, dacă în urma ta e-o lectică și la picioare cetățenii în togă. De aceea, cînd Paulus pleda, închiria un onix sardonian și de aceea pleda mai scump ca Gallus și ca Basilus. Elocință în haine ponosite e lucru foarte rar... Cată-ți refugiul în Galia, sau mai degrabă în Africa, ținut de hrană-dătător al avocaților, dacă vrei să fixezi tu răsplata cuvenită elocinței". Cunoștințe juridice se văd la Iuvenal în satira a IX-a cu privire la dreptul de moștenire asupra „bunurilor caduce" (v. 88—89) sau în satira a XVI-a v. 51—54 privitor la „dreptul acordat militarilor de-a face testamente, cînd tatăl lor e-n viață". Căci după lege, continuă Iuvenal, „averea dobîndită de soldat, în vreme ce-i la oaste, nu-i socotită în corpul bunurilor de care părintele dispune în întregime". Apoi, marea și variata sa experiență de viață, cunoașterea atîtor tipuri din cele mai deosebite straturi ale societății timpului, justețea cu care le descrie presupune un contact direct cu tot felul de oameni, material de observație pe care avocatura îl oferă din belșug.

Într-o a treia epigramă (XII, 18) pe care Marțial i-o trimitea lui Iuvenal pe la finele anului 101 e.n. sau la începutul lui 102 de la Bilbilis, locul lui natal (în Spania taraconeză), unde se retrăsese scîrbit și el de-o viață de treizeci de ani la Roma, ducînd acum o viață simplă și tihnită la țară (tablou idilic), acesta își reprezintă de la distanță prietenul și felul lui de viață în Capitală: „în vreme ce tu, Iuvenal, neliniștit, cutreieri Suburra zgomotoasă[1] sau bați colina stăpînei Diana[2], în vreme ce pe la pragurile mărimilor îți faci vînt cu toga leoarcă de sudoare și te snopești de oboseală cu cursele pe Caelius cel mare și cel mic[3]." Sînt curse în calitate de client[4] *(cliens)* al unor personaje,

---

[1] Lungă arteră comercială, foarte frecventată în Roma.
[2] Aventinul, colină în sudul Romei.
[3] Coline în sud-vestul Romei, departe de centru.
[4] Clientela era o veche instituție de drept familial. Ea consta din raporturi reciproce de fidelitate, sprijin și protecție între un patron de neam patrician și un client (omul său) de condiție mai modestă. Patronul datora ajutor clientului la diferitele nevoi ale vieții acestuia (susținerea lui la judecată, ajutor la completarea dotei fetei, sprijin acordat copiilor lui etc.). Clientul, la rîndul lui, datora respect patronului, sprijin la alegeri, îl însoțea în for, îi făcea diferite servicii. Pentru aceasta se prezenta în fiecare dimineață la locuința patronului ca să-l salute *(salutatio)*, stîndu-i la dispoziție. El primea într-un coșuleț *(sportula)* merinde sau o sumă mică de cheltuială. Cu timpul, mai ales în vremea imperiului, clientela deveni un mijloc umilitor de întreținere a

unor oameni bogați sau sus-puși *(potentes)*, patronii săi *(domini, reges)*, cum le spune uneori poetul.

Prima satiră a lui Iuvenal este scrisă, sau publicată, după anul 100 e.n. după cum rezultă din citarea în Satira I (v. 45—50) a lui Marius Priscus, proconsul al provinciei Africa în anii 98—99, personaj faimos prin abuzurile sale, acuzat de Pliniu cel Tînăr și condamnat cu exilul pentru stoarcere de bani. Data morții poetului, ca și a nașterii de-altminteri, nu ne este cunoscută ; în orice caz ea este după anul 127, căci în satira a XV-a (v. 27—28) Iuvenal ne spune că „va înfățișa întîmplări uimitoare într-adevăr, dar petrecute de curînd pe vremea consulului Iuncus *(miranda quidem, sed nuper consule Iunco gesta... referemus)* : în anul 127 consulii erau L. Aemilius Iuncus și Sext. Iulius Severus. Producția sa literară, judecînd după cele 16 satire pe care le avem (ultima incomplet) s-ar întinde pe o perioadă de aproximativ 30 de ani.

Dacă știrile sigure privitoare la viața lui Iuvenal sînt puține, opera lui este tabloul cel mai larg cuprinzător al societății epocii, privită firește de un poet satiric, ultimul mare poet roman căci secolul al II-lea, „secolul de aur al Antoninilor", este complet steril în ce privește poezia, semn grav — prevestitor al crizei ce mina rezistența forțelor morale ale imperiului, iar secolul al III-lea cu anarhia lui militară, cascada de împărați, luptele de apărare ale frontierelor, tulburările în interior și ruina economică, nu putea să creeze nimic de seamă. Spiritul creator roman în poezie sfîrșește, fapt semnificativ, prin forme literare care ridiculizează sau stigmatizează societatea contemporană : epigrama și satira. Acestea își definesc de-abia acum caracteristicile lor particulare, așa cum le înțelegem azi. Nu este numai o chestiune de evoluție a genurilor și speciilor literare aici. Fenomenul este doar efect, nu cauză.

Oricît de greu este să dăm un titlu orientativ fiecărei satire, o vedere de ansamblu a temelor tratate este necesară. Am putea astfel intitula Satira I : „De ce scriu satire ? Ticăloșia moravu-

---

celor săraci, care puteau avea mai mulți patroni, și era un mijloc de satisfacție a vanității celor bogați. Cu cît mai mulți clienți așteptau la ușa lor să le vină rîndul dimineața, cu atît prestigiul lor social era mai mare. Condiția umilitoare a clientului era prea bine cunoscută lui Iuvenal, căci și el practicase clientela, ca atîți cetățeni (unii foști pretori, tribuni, alții bogați ei înșiși), cum vedem și din satirele poetului.

rilor la Roma" ; satira a II-a : „Filosofii ipocriți, rafinații și invertiții" ; satira a III-a : „În Roma nu mai e de trăit" ; satira a IV-a : „Consiliul imperial convocat de Domițian spre a se hotărî cum să fie gătit calcanul uriaș" ; satira a V-a : „Condiția umilitoare a clientului" ; satira a VI-a : „Vrei să te însori ? Iată femeia !" sau „Contra femeilor" ; satira a VII-a : „La Roma cultura nu are nici un preț" ; satira a VIII-a : „Noblețea adevărată e meritul" ; satira a IX-a : „Jalnica soartă a lui Naevolus" ; satira a X-a : „Dorințele nesăbuite ale părinților pentru copiii lor" ; satira a XI-a : „Setea ruinătoare de plăceri și plăcerea vieții cumpătate" ; satira a XII-a : „Jertfă de mulțumire adusă zeilor pentru salvarea unui prieten dintr-un naufragiu ; ce-ar face azi «prietenii», vînătorii de testamente ?" ; satira a XIII-a : „Durerea pentru o pagubă suferită să nu fie mai arzătoare decît trebuie, căci vinovații își au pedeapsa lor" ; satira a XIV-a : „Copiii moștenesc viciile părinților. Să respectăm copiii ; satira a XV-a : „Fanatismul religios și nebunia războiului" ; satira a XVI : „Nedreptele avantaje ale carierei militare". Cele 16 satire formează cinci cărți : Cartea I-a cuprinde satirele I-a—V-a ; cartea a II-a, satira a VI-a (cea mai lungă, 660 de hexametri) ; cartea a III-a, satirele a VII-a—IXia ; cartea a IV-a, satirele a X-a—XII-a ; cartea a V-a, satirele a XIII-a—XVI-a. Un reputat filolog din secolul trecut, Otto Ribeck, declanșase o adevărată bătălie, susținînd, într-un studiu care a făcut senzație : *Der echtê und der unechte Iuvenal,* Berlin 1865, că numai satirele I-a—IX-a și a XI-a sînt autentice, pe cînd satirele XII—XVI și a X-a ar fi opera unui declamator vulgar, a unui impostor ce maschează printr-un torent de cuvinte lipsa de talent. După înfruntări crîncene, lucrurile s-au potolit. Azi, nimeni nu mai împărtășește această părere.

În cartea a X-a a operei sale „Formarea oratorului *(Institutio oratoria)* Marcus Fabius Quintilianus (cam 35—95 e.n.), renumitul profesor de elocință, punînd în paralelă pe cei mai mari scriitori greci cu cei romani a căror studiere este indispensabilă educației oratorului, spune cu oarecare mîndrie : *Satura quidem tota nostra est* (Satira însă este în întregime romană).

Cîteva cuvinte despre nașterea și evoluția genului sînt, cred, utile. Cuvîntul însuși *(satura)* e latin : înseamnă un fel de fiertură de orz, amestecată cu stafide, migdale, sîmburi de rodie și altele, stropite cu vin și cu miere ; în limbajul religios *satura lanx* (*lanx* însemnînd tavă) era o ofrandă de diferite trufandale

ale recoltei, adusă zeilor la anumite sacrificii ; înțelesul în ambele cazuri cade pe ideea de „amestec", „talmeș-balmeș" ; expresia *per saturam* (la Sallustius, *De bello Iugurthino* 29,5) înseamnă, cînd e vorba de votarea unei propuneri, decizie „în bloc", nu articol de articol. Cel dintîi poet roman care a scris *„saturae"* sau *„poemata per saturam"*, a fost Q. Ennius (a trăit între 239—169 î.e.n.), poezii pe teme diferite și în metri diferiți (ideea de amestec), care nu cuprindeau atacuri la adresa moravurilor cuiva sau ale societății epocii. „Inventatorul" satirei însă, cum îi spune Horatius (Sat. I, 10, 48) este Caius Lucilius, născut cam pe la anul 180 și mort prin 102 î.e.n. la Suessa Aurunca în Latium. Acesta a publicat între anii 137—107 î.e.n. treizeci de cărți de *saturae*. Caracterul lor specific este libertatea de vorbire și vehemența atacurilor contra moravurilor vremii, a modelor timpului și chiar împotriva unor persoane ale epocii. Versul folosit în cele mai multe cărți este hexametrul, care de-atunci încolo a devenit metrul obișnuit al satirelor. Din păcate, dintr-această atît de bogată și interesantă operă nu ne-au rămas decît aproape o mie de versuri sau mici fragmente citate de autori tîrzii.

Mai tîrziu, în epoca de maximă înflorire a poeziei sub Augustus, Q. Horatius Flaccus a scris între 37—30 î.e.n. două cărți de satire. El afirmă (Sat. II, 1, 62) că Lucilius a fost primul care a îndrăznit să compună poezii satirice și care „a luat la refec fruntașii poporului și poporul trib după trib" (Sat. II, 1, 69). Deși recunoaște calitățile deosebite ale înaintașului său și se declară, din respect, firește, inferior aceluia (Sat. I, 10, 56 : *inventore minor),* adăugînd că „n-ar îndrăzni să smulgă de pe capul lui cununa cu glorie purtată", îi reproșează însă lipsa de scrupul artistic, versurile aspre, neșlefuite și graba cu care compunea." Acesta îi era păcatul : adesea dicta pe ceas 200 de versuri, stînd doar într-un picior ; mare ispravă ! Deoarece acestea curgeau ca un torent mîlos, era de șters cît vrei din ele ; îi plăcea sporovăiala și era leneș a se înhăma la truda scrisului ; că a scris mult, eu nu zic ba". Și reluînd reproșul (Sat. I, 10, 69) : „Dacă (Lucilius) ar fi trăit în vremea aceasta a noastră, ar șterge singur multe, ar tăia tot ce se întinde peste ce s-a încheiat și, compunîndu-și versul, s-ar scărpina de multe ori în cap și și-ar roade unghiile pînă în carne vie". Scrisul artistic era o lege a timpului și vechii scriitori nu mai puteau impune.

Pe lîngă aceasta însă, între satirele lui Lucilius și ale lui Horatius deosebirea este mare. Satirele lui Horatius, *Sermones*

(Conversații), cum le spune el, sînt observații morale și conversații asupra năravurilor oamenilor, ființe bizare, ilogice și urmărind cu pasiune himere. Pornind de la ideea că nimeni nu se naște fără vicii, el analizează tipuri sau descrie scene reprezentînd o manie sau alta, de-altminteri obișnuită, și ne convinge cît de ciudat animal e omul și cît de nesăbuit. Păcatul cel mare al oamenilor, crede Horatius, este că nu reflectează asupra lor, că nu țin seama de experiența vieții, de ce le dictează simțul comun și nu văd că „este o măsură în lucruri"; pentru ei nimic nu e mult *(nil multum)*. Spirit bonom și indulgent, interesat și distrat de spectacolul lumii din jur, el ne înfățișează tipuri și scene amuzante, în care de multe ori ne recunoaștem și zîmbim înșine de ceea ce descoperim la alții și la noi. Discuția e naturală, vioaie, inteligentă, ușor ironică, pe tonul bunei dispoziții, fără un plan riguros (sau mai degrabă unul subtil, pe care e o plăcere să-l descoperim) și cel care-o conduce nu se plasează niciînd în rolul cuiva care ne-ar da lecții sau ne-ar mustra. Scopul este să ne facă să ne înțelegem „scrîntelile" și să le limităm efectele. Fără prejudecăți filosofice, folosind gluma care distrează fără să rănească, tonul amical al gînditorului ne face să privim în noi și la semenii noștri și să tragem învățăminte asupra unei posibile „arte a vieții".

În vremea lui Nero, unul alt poet satiric, Aulus Persius Flaccus (34—62 e.n.), i s-a publicat după moarte, la vîrsta de 28 de ani, un volumaș cuprinzînd șase satire. Prea tînăr, lipsit atît de experiența vieții cît și de un real talent poetic, stăpînit de ideile predicii morale stoice, dominantă în epocă, și pătruns mai mult de cît citise decît de cît trăise în cercul lui restrîns de rude și prieteni distinși. Persius nu avea suflul trebuitor care să susțină o creație valoroasă. Satirele lui, prin dificultatea exprimării, prin lipsa de claritate și cursivitate a succesiunii ideilor, prin forma lor chinuitor căutată, sînt pentru cititorul modern o probă de răbdare.

Aceasta era, pe scurt, moștenirea literară a genului satiric căruia i se dedica Iuvenal. S-a apucat tîrziu să scrie satire, cam pe la mijlocul vieții, se spune în nota biografică de care am pomenit; pînă atunci s-a ocupat cu declamații. Chiar la începutul Satirei I-a el ne înfățișează planul activității sale literare: reacțiune împotriva literaturii de prelucrare la nesfîrșit, în lungi epopei și drame, a temelor mitologice banalizate cu zeii și eroii lor cu tot, povești de toată lumea cunoscute, și întoarcere spre

realitatea din jurul lui prin biciuirea moravurilor ticăloșite ale contemporanilor. Această societate este atît de viciată, zice el, încît „este greu să nu scrii satire (v. 30 *difficile est saturam non scribere)*; își va alege același gen de poezie ca și Lucilius. Subiecte de inspirație sînt destule, căci „cînd a fost o mai mare abundență de vicii ca acum?" „Posteritatea nu va avea nimic de adăugat la stricăciunea moravurilor noastre; urmașii vor face ca și noi și vor avea aceleași pofte; orișice viciu și-a atins culmea. Ar trebui să fie cineva de fier ca să poată răbda acest oraș al nedreptății, stăpînindu-și mînia". Cînd își reprezintă atîția ticăloși de toate felurile pe care-i „vede" și îi înșiruie, „furia îl arde și-l seacă la ficat". „Crimelor lor le datorează aceștia, parcurile, palatele, mesele, argintăria și pocalele. Cinstea e lăudată și tremură de frig" (v. 74 *Probitas laudatur et alget*"). El se va așeza la răspîntie și-și va umple tăblițele cu note despre tot ce vede trecînd pe stradă; plastograful, ajuns bogat printr-o simplă iscălitură, otrăvitoarea soțului, socrul ce și-a sedus nora, logodnica depravată, jucătorul la jocuri de noroc, cilenții stînd la ușa patronului, așteptîndu-și la rînd *sportula* din care se întrețin, convoiul de înmormîntare, al unui bogătaș, zgîrcit, mort de indigestie etc. „Tot ce fac oamenii de la potop încoace, zice poetul, dorințe, temeri, mînie, voluptate, bucurii, agitație, în fine tot acest amestec este materia cărții mele". „Dar de unde talentul?" se întreabă el. Ei bine, „dacă talentul din născare nu te-ajută îți face versul indignarea, așa cum poate ea, cum îl fac eu sau Cluvienus[1]" (poet necunoscut, desigur mediocru). Mărturisire, firește, de simulată modestie, dar într-un fel semnificativă. Iuvenal nu a scris decît satire. El este atît de marcat de ce a trăit în prima parte a vieții și mai ales sub Domițian, încît numai satire ar fi putut scrie. Către sfîrșitul satirei I, Iuvenal introduce un interlocutor fictiv care mai potolește avîntul înfierbîntat al poetului ce declarase că nu va cruța pe nimeni. Interlocutorul îi propune atunci să-și ia drept „erou" pe Tigellinus, faimosul prefect al pretoriului sub Nero, unealta principală a crimelor acestuia; îi atrage însă atenția că va arde ca o torță și leșul lui va fi tîrît prin nisipul din arenă. Îl invită în același timp să observe că poezia pe teme mitologice acordă siguranță poetului, ferindu-l de primejdii: „Ahile, străpuns de moarte,

[1] v. 79—80 Si natura negat, facit indignatio versum qualemcumque potest, quales ego vel Cluvienus...

n-a pricinuit nimănui vreun necaz". De altminteri, ticăloşiile fiind mereu aceleaşi, efectul biciuirilor va fi acelaşi : „Cînd Lucilius (modelul său ca poet satiric) freamătă, arzînd de mînie de parcă şi-ar fi scos sabia, ascultătorul, căruia îi îngheaţă inima de cîte crime a făcut, roşeşte şi pieptul îi asudă de vina tăinuită". Poetul, convins de sfatul cuminte al povăţuitorului, promite că va încerca să nu vorbească în satire decît de morţii a căror cenuşă odihneşte sub pămînt de-a lungul căilor Flaminia şi Latina. Într-adevăr unele personaje ale satirelor lui aparţin epocii lui Domiţian, dar cititorii vor înţelege, crede el, că biciul său loveşte în contemporani, adică cei din epoca lui Traian şi Hadrian. Preferă această soluţie decît să scrie poeme mitologice.

Unii cercetători s-au mirat că el atacă moravurile romane într-o epocă de reînflorire a imperiului. În fapt, dacă administraţia lui Traian, „optimus princeps", şi tot astfel a lui Hadrian nu se pot compara cu tirania lui Domiţian, procesul degenerării forţelor morale era un proces adînc, lung şi complex, pe care nu-l putea opri o întîmplare fericită ca succesiunea la conducerea supremă a celor doi împăraţi. Iuvenal, spirit cultivat şi talentat, un intelectual, am zice azi, mîndru, şi cinstit, revoltat de tot ce vede în jurul lui : parveniţi ce-şi etalează bogăţia, răsplată a ticăloşiei lor, codoşi şi vînători de testamente, plastografi, delatori, nobili degeneraţi, orgolioşi şi risipitori, femei dezmăţate, invertiţi sexual de ambe sexe, depravare generală la bărbaţi, femei, copii, luxuria sub orice formă, străinii — grecii în special şi orientalii — unelte ale desfrîului, sclavii obraznici ai stăpînilor etc., îşi descarcă furia şi-şi găseşte un fel de satisfacţie, scormonind şi demascînd aspectele, obscene uneori, ale desfrîului general al epocii. O indignare obsesivă a unui spirit nervos, continuu excitat, îl face să nu mai poată suferi o lume în care tot ce-i ales şi nobil este disprețuit, apăsat şi umilit.

De fapt acest sentiment al mersului spre prăpastie era de multă vreme împărtăşit şi exprimat de unii scriitori ce reflectaseră asupra procesului de decădere a moravurilor. Lăsînd de-o parte scriitorii din timpul republicii (un Cato Maior, un Sallustius, un Cicero în momentele lui de amărăciune), Titus Livius îşi îndeamnă cititorul, în introducerea la grandioasa lui operă asupra istoriei romane „De la întemeierea Romei" pînă în vremea sa „să-şi încordeze atenţia şi să vadă care a fost modul de viaţă (al romanilor din trecut), prin ce bărbaţi şi prin ce mij-

loace, atît în timp de pace cît și în război, a fost creat și sporit imperiul, apoi, disciplina morală destrămîndu-se puțin cîte puțin, să urmărească cu mintea lui moravurile mai întîi clătinîndu-se oarecum, apoi cum au alunecat din ce în ce mai mult și după aceea s-au prăvălit cu totul, pînă ce s-a ajuns la aceste vremi, în care nu mai putem suporta nici viciile noastre, nici remediile lor". Pagini de laudă a vechilor virtuți și de condamnare a moravurilor prezentului găsim la atîția scriitori din epoca principatului ; aceștia le observă, le descriu, unii le combat în genul predicii morale stoice și al diatribei. Nemulțumirea este aproape generală. Tacit, cu atitudinea lui aristocratică, își exprimă prin cîte o reflexie de adîncă pătrundere psihologică și printr-o formulare concentrată disprețul lui amar asupra ticăloșiei vremii. Marțial se distrează cu spectacolul viciilor contemporanilor și prin Epigramele sale își invită cititorii să rîdă și ei de ele. Iuvenal clocotește de mînie și se complace în a-și descărca în valuri furia. Nu este atît de filosof ca să poată crede în fericirea înțeleptului ce se ridică deasupra nebuniei lumii, ca stoicii ; se pare, de altminteri, că nu s-a ocupat prea mult cu filosofia și, dacă vorbește despre ea cu reverență, el crede că mai mult folosesc lecțiile din experiența proprie : „E mare într-adevăr filosofia (e vorba de filosofia morală — *sapientia*), zice el (Sat. XIII. 19), ce dă precepte în cărțile divine și soarta o învinge, dar eu socot că-s fericiți și-aceia ce-au învățat din ce-i învăța viața (*vita magistra*) să sufere necazurile vieții, să nu-i arunce jugul". Și apoi, falșii filosofi, „stoicizii" cum le zice în ironie, „care pozează în Curii și-o țin în bachanale" (Sat. II, 31) îl revoltă. „Acum trăim o epocă și timpuri mai grele decît cele din epoca de fier, ticăloșiei cărora natura nu le-a găsit nici ea un nume" (Sat. XIII, 28). „Înțelege dar pe cei doi filosofi : Democrit, de cîte ori ieșea în lume se strica de rîs, iar Heraclit plîngea" (Sat. X, 34).

Credință în vechii zei, ca și majoritatea contemporanilor, poetul nu are și aproape totdeauna cînd îi invocă, îi citează în mod ireverențios și-i persiflează. Despre credința în infern și-n supraviețuirea sufletelor spune (Sat. II, 149—152) : „Că există mani (suflete ale morților) și regate subpămîntene și vîsla lui Charon și broaștele negre din balta Styxului și că trec apa atîtea mii de suflete cu o singură luntre, nici copiii n-o cred, afară de cei ce nu plătesc cînd merg la baie" (cei mai mici de patru ani). Indignat, văzînd că zeul Marte nu pornește înarmat contra

ticăloşiilor şi nici măcar nu se plînge lui Iupiter de ce vede la Roma, poetul îl somează să părăsească Cîmpul lui Marte (Sat. II, 26—32). În satira a VI-a (v. 392—395) se adresează vechiului zeu, Ianus, care asistă nepăsător la tot ce vede: „Spune-mi tu, rogu-te, spune-mi tu, cel mai vechi dintre zei, răspunzi la toate astea, tată Ianus? Mult timp liber mai au zeii în cer! Nu este, precum văd, nu este de lucru pe la voi". Iar în altă parte (Sat. XIII, 38 şi urm.), către un naiv care crede că în temple sălăşluieşte o putere divină ce pedepseşte vinovaţii, spune: „Cu astfel de credinţe trăiau odinioară băştinaşii, mai înainte ca Saturn, fugind şi părăsindu-şi diadema, s-apuce secera ţăranului, pe vremea cînd Iuno era fetiţă *(virguncula)* şi Iupiter, copil ca orişicare, trăind în grota de pe Ida, cînd pe deasupra norilor nu se dădeau banchete de-ale zeilor..., cînd fiecare zeu mînca la el acasă şi nu era gîtita mulţime de zei ca azi, iar bolta înstelată a cerului, mulţumindu-se cu cîteva divinităţi, era o mai mică povară pe umerii bietului Atlas, cînd nu trăsese nimeni la sorţi domnia tristului regat al adîncului, nu se ştia de fiorosul Pluto cu soţia lui siciliană[1], de Furii, de stînca sau de pedeapsa vulturului negru[2], iar în infern umbrele erau voioase fără regi".

Ca şi majoritatea contemporanilor însă, el respectă tradiţia cultului religios roman şi vorbeşte cu pietate despre ritualul familial al jertfelor aduse zeilor. În scenele de viaţă simplă, sobră, păstrătoare a obiceiurilor din strămoşi ele îşi au locul cuvenit (vezi de ex. începutul satirei a XII-a); precum condamnă, din acelaşi motiv, ritualul orgiastic al cultelor orientale (al Cybelei, al Isidei) şi preoţii lor, şarlatani care speculează superstiţiile celor naivi, de obicei femeile, şi-şi rîd pe ascuns de ele şi templele lor, locaşuri de întîlniri amoroase. Scenele de viaţă simplă, cumpătată sînt opuse prezentului, corupt de pofta de averi şi de luxuria pe care banul nerușinat şi funest *(obscaena pecunia, funesta pecunia)* o întreţine. Acesta era un loc comun des folosit în poezie şi-n declamaţiile retorice. De asemenea, evocarea trecutului eroic roman, de obicei doar prin citarea marilor figuri din istoria Romei, (Curii, Decii, Fabii, Fabricii, Marcelli, Scipionii etc.) serveşte să pună în lumină, prin contrast, gradul de decădere morală a timpului său; refugiul în trecutul ideal era, de

[1] Proserpina.
[2] Aluzie la Prometeu.

asemenea, un loc comun al declamațiilor și-al predicii morale stoice.

Ar fi vrut poate Iuvenal să trăiască în acele vremuri de viață primitivă? Nu se poate crede. Cîteodată singur ironizează tabloul său idilic, folosit doar ca procedeu literar. Un exemplu, la începutul satirei a VI-a: „O peșteră răcoroasă adăpostea o mică locuință și cuprindea laolaltă în întunecimea ei și vatra, și zeul Lar, și pe stăpînii lor, pe vremea cînd nevasta, o munteancă, așternea patul făcut din lemn de la pădure, cu frunze, cu paie și cu pieile fiarelor de prin împrejurimi. Nu semăna nicicum cu tine Cynthia și nici cu tine Lesbia[1], pe-ai cărei ochișori ți i-a înroșit plînsul de moartea vrăbiuței. Ea da copiilor ei dolofani să sugă țîțele ei mari, mai neîngrijită adesea ca soțul ce rîgîia de ghinda ce-o mîncase".

Era Iuvenal un spirit republican, un adversar al sistemului politic al principatului instituit de Augustus? Fără îndoială, nu. Trecutul roman de glorie era ireversibil. Ceea ce ar fi dorit, ca și Seneca ori Tacitus, era o conducere înțeleaptă, o societate morală care respectă virtuțile și meritul, în care omul să nu fie oprimat de spectacolul atîtor crime și atîtor ticăloșii și nedreptăți. Deși ținta de predilecție a atacurilor poetului sînt nobilii decăzuți, parveniții ce îl disprețuiesc și bogătașii ce nu se mai satură de averi, nici mulțimea de rînd nu e cruțată. Înfățișînd în satira a X-a prăbușirea marelui Seianus, prefectul pretoriului sub Tiberius și „cea de-a doua figură de pe întreg pămîntul", convorbitorul fictiv întrebînd care e reacția poporului, poetul îi răspunde: „Se supune ca totdeauna soartei și hulește pe cei condamnați. Același popor, dacă bătrînețea tihnită a împăratului ar fi fost curmată prin înnăbușire, l-ar proclama împărat pe Seianus". Și, ironic, continuă: „Încă demult, de cînd nu ne mai vindem voturile nimănui, poporul s-a descărcat de griji, căci el, care acorda odinioară putere, fasce, legiuni și totul, acuma se abține și două lucruri numai dorește îngrijorat: pîine și spectacole de circ *(panem et circenses)*."

De fapt, pe Iuvenal totul îl dezgustă. Viața la Roma, metropola lumii, este pentru omul cinstit și fără avere mare expusă tuturor primejdiilor și necazurilor (vezi faimoasa Satiră a III-a): „Îmi vine să fug", — zice la începutul Satirei a II-a — „dincolo

---

[1] Iubitele cîntate, prima de poetul Properțiu, a doua de poetul Catul.

de țara sarmaților și de Oceanul înghețat". Dar era Iuvenal un om atît de sărac? Cercetători migăloși ai satirelor găsesc că în privința stării materiale poetul avea o situație de mijloc, căci inventariindu-i, după ceea ce el declară în versurile sale, bunurile, el poseda o casă părintească la Aquinum (v. Sat. III), o altă proprietate la Tibur (Sat. a XI-a), unde-l invită pe amicul său Persicus și-l ospătează „fără să dea un ban la piață" și, în plus, casa lui (proprie?) la Roma. Se conchide dintr-asta că nu avea motive să fie revoltat. Versurile scriitorului sînt înțelese ca și cum ar fi declarații de notariat. Aceste bunuri sînt considerate ca fiind posedate continuu viața întreagă. În fine, nu se ia seama că nu atît situația materială proprie îi dictează lui Iuvenal versurile, ci umilitoarea situație a omului nevoiaș, condamnat a fi un „nimeni" în societatea vremii. Despre mizeria morală a unor asemenea oameni e mai cu seamă vorba în satirele sale și despre nedreptatea socială a epocii. Cînd omul sărac și cinstit este propus ca martor la o judecată „prima întrebare — zice poetul — va fi despre averea lui și ultima, despre moralitatea lui. Cîte iugăre de pămînt are?... Cîți bani are în ladă, atîta crezare are. Poți jura pe altarele samotracilor și pe-ale noastre, un sărac, își zic ei, disprețuiește fulgerele zeilor și chiar zeii nu-l iau în seamă pentru asta. Ce să mai zic că dacă mantaua îi e murdară și sfîșiată, dacă toga e cam pătată, dacă un pantof îi e spart, căci pielea i s-a rupt sau, după ce „rana" s-a cusut, un șir de „cicatrici" ți-arată firul gros și proaspăt al cîrpelii, un asemenea om oferă subiect și prilej de glumă tuturor. Afurisita sărăcie prin nimic altceva n-apasă mai greu oamenii decît că-i face a fi de rîsul lumii" (Satira III, v. 140 și urm.) Acest om aspru are cuvinte mișcătoare despre cei care se zbat cu nevoile vieții de toate zilele: în satira a VII-a, oamenii de litere, în satira a VIII-a popoarele „aliate", supuse de romani, jefuite de ei și-aduse în stare de mizerie. De asemenea, este de remarcat simțirea lui delicată față de copii, ale căror suflete sînt corupte de viciile transmise de părinții lor (Sat. a XIV-a). Spirit mîndru, spre deosebire de scriitori contemporani, ceea ce izbește la Iuvenal este că lipsesc din opera lui înjositoarele adulații aduse împăratului sau puternicilor zilei, așa cum vedem la Marțial, la Statius și chiar la Quintilian. Introducerea la satira a VIII-a prin care se adresează Cezarului (mai

probabil Hadrian decît Traian) este mai mult o invitație făcută acestuia de a ajuta talentele copleșite de nevoile vieții zilnice, amenințate să se piardă.

Iuvenal nu este pomenit de nici un scriitor din vremea lui, afară de Marțial, după cum am văzut. Pliniu cel Tînăr, care amintește de atîția în Epistulele sale, nu-l pomenește. Se pare că firea lui nu-l făcea să fie sociabil și că puține erau relațiile lui cu societatea cultivată și aleasă a vremii; probabil că disprețuia convenienețele sociale. Cu o mentalitate provincială, el seamănă într-un fel cu Cato Maior; aceeași asprime a firii, același limbaj direct și caustic, aceeași mîndrie națională a italicului și aceeași pornire contra grecilor.

Era un xenofob? Răspunsul trebuie să fie nuanțat: ura pe greci, detesta pe egipteni, pe sirieni și pe orientali în genere, ironiza la evrei obiceiurile lor rituale, credințele și particularismul lor. Roma, devenită metropola lumii, era invadată de străinii veniți din orient. Poetul îi socotește unelte ale corupției moravurilor romane și de aceea îi detestă. Dar grecii sînt în primul rînd cei care-l indignează. Umbricius, prietenul care părăsește scîrbit Roma, spune (Sat. III.): „Neamul cu cea mai mare trecere la bogătașii noștri, cel de care eu fug îndeosebi, vreți să știți care-i? Vă voi spune pe dată, n-am să mă rușinez. Nu mai pot suferi, cetățeni o Romă grecizată... Mintea li-e ageră, îndrăzneala nebună, vorba ușoară și mai turuitoare ca a lui Iseu... El ne aduse aici pe maestrul în tot ce vrei: gramatic, retor, geometru, pictor, masor sau augur, dansator pe sîrmă, medic sau vrăjitor; un grec flămînd la toate se pricepe; la cer de-ai porunci să urce, se va duce... Nația lor întreagă e de comedianți. Tu rizi? Grecul se strică de rîs, hohotind și mai și. Își vede amicul lăcrămînd? El plînge de-a binelea, dar nu-i de loc îndurerat. Ceri să ți se facă pe vreme rece un pic de foc? El îmbracă un suman mițos. Dacă tu zici „e cald", pe el îl trec sudorile. Nu ne putem deci măsura cu ei.... Pe lîngă aceasta la ei nimic nu-i sfînt, nimica nu-i ferit de pofte desfrînate, nici stăpîna casei, nici fata ei fecioară, nici logodnicul imberb și nici băiatul mai înainte pudic".

Iuvenal a scris doar satire. Dar genul este ingrat; indignarea care-l alimentează nu poate dura prea mult fără să cadă în monotonie; de aici deosebirea care s-a observat între primul

grup de satire și cele din urmă. Autorul este același, dar tensiunea și vigoarea ultimelor satire este scăzută, iar tonul lor este didactic, mai mult moralizator. „Este greu să nu scrii satire", declara Iuvenal. Dar, aș adăuga, este greu să scrii doar satire. Dacă prin conținutul scrierilor — viața din jurul lui, realismul tablourilor, păcatele morale ale timpului — el rupe cu poemele pe teme mitologice, mijloacele literare sînt însă cele ale declamației retorice, comune stilului epocii. Atîta timp cît exprimă încărcătura spiritului său arzător, ele dau scrisului vigoarea, forța de expresie unică ce-l caracterizează. Cînd această ardoare slăbește, ele servesc unor dezvoltări retorice care apar ca artificiale. Iuvenal nu e preocupat totdeauna de unitatea compoziției, uneori pare că și-a întrerupt scrisul și că, atunci cînd îl continuă, nu-și dă silința să lege natural părțile între ele. La această neglijență se adaugă abundența numelor mitologice, istorice, nume de țări, localități, popoare etc., o erudiție literară moștenită și ea din școala de retorică ; se credea să aceasta sporea prestigiul scriitorului cultivat. (Satira a VIII-a este un exemplu elocvent ; în ea găsim vreo 90 de nume proprii, pentru ca în 275 de versuri poetul să dezvolte tema, banalizată prin predica stoică mai ales : „singura noblețe este meritul".

Altminteri însă, tonul excitat al discursului, verva, interogația retorică repetată și gradația ascendentă, apostrofa, vivacitatea dialogului, interlocutorul fictiv care, întrerupînd sporește și alimentează cu idei, stimulînd, ardoarea autorului, ironia, sarcasmul, parodierea limbajului epic solemn, anecdota, sentențiile bătute în metal, ca o încheiere a vreunui pasaj (cele mai multe au devenit proverbe) etc., dar mai ales descrierile de scene, de persoane, tablouri de neuitat prin plasticitatea reprezentării lor te fac să simți pe dată forța poetică a marelui scriitor, cel mai mare poet satiric latin în înțelesul actual al cuvîntului. Tablourile în serie din Satira a VI-a (împotriva femeilor), dar mai ales al Messalinei, tabloul reacțiilor mulțimii după condamnarea la moarte a lui Seianus (în sat. a X-a), al masacrului iscat de cele două triburi de antropofagi egipteni (în Sat. a XV), al consulului Lateranus (în Sat. a VIII) și al tavernei syrofenicianului în care doarme printre declasații de orice gen ai Capitalei, portretele marilor personaje din jurul lui

Domițian, chemate să-și dea părerea asupra modului de a găti calcanul uriaș (Sat. a IV-a), portretul lui Crispinus parvenitul, fost sclav și vînzător de pește în Canopul egiptean (în Sat. I-a și a IV-a) și atîtea altele nu au egal în literatura genului la romani. Indignarea și ura lui Iuvenal se descarcă în plăcerea răzbunătoare de a dezgoli și zugrăvi în culori tari pe condamnații satirelor sale. Pentru aceasta nu se dă înapoi de la nici un spectacol al viciului, oricît de obscen și respingător ar fi.

Boileau îl caracterizează fericit în *L'art poétique* (II):

Iuvénal, élevé dans les cris de l'école,
Poussa jusqu'à l'excés sa mordante hyperbole,
Ses ouvrages, tout pleins d'affreuses vérités,
Etincellent pourtant de sublimes beautés :
Soit que, sur un écrit arrivé de Caprée
Il brise de Séjan la statue adorée ;
Soit qu-il fasse au conseil courir les sénateurs,
D'un tyran soupçonneux pâles adulateurs ;
Ou que, poussant, à bout la luxure latine,
Aux portefaix de Rome il vende Messaline,
Ses écrits pleins de feu partout brillent aux yeux.

Dacă în timpul său pe Iuvenal, afară de Marțial, nimeni dintre contemporani nu-l amintește și tot astfel în sec. al II-lea și al III-lea e.n., poetul nostru este cunoscut și citat de o seamă de scriitori din secolul al IV-lea. Istoricul Ammianus Marcelinus (n. cca. 330 și mort după 391) ne spune într-o frază din opera sa „Istoria romană" (28, 4, 14) : „Unii detestînd toate învățăturile ca pe niște otrăvuri, citesc cu mai mult interes pe Iuvenal și pe Marius Maximus[1] și nu pun mîna, în lenea lor adîncă, pe nici un fel de cărți afară de acestea". Scriitori creștini îndeosebi, care găseau în opera lui o mină de exemple ale moravurilor corupte ale păgînilor și un sprijin în predicarea noii credințe, îl citeau : Lactantius îi citează într-o operă a sa (*Divinae institutiones*) ultimele două versuri din Satira a X-a ; poeții Ausonius și Claudius Claudianus îl cunosc și îl imită ; Sidonius Apollinaris face aluzie la pretinsul exil al lui Iuvenal și-l compară cu al

[1] Istoric a cărui operă s-a pierdut.

lui Ovidius. În evul mediu, opera lui s-a bucurat de mare cinste, avînd un loc însemnat printre poeții studiați în școli. Manuscrisele operei lui sînt copiate cu zel; se cunosc mai mult de 100 de copii din epoca carolingiană.

În Renaștere, Dante ni-l citează în Purgatoriu, Petrarca îl admiră. „În versurile sale, zice el, vorbește experiența care nu obișnuiește să mintă, vorbește adevărul care nu poate să mintă... vorbește cel mai mare cunoscător al unor astfel de lucruri, Iuvenal, care cunoaște în cel mai profund mod moravurile oamenilor (Fam. 3, 15). De atunci el este un nume în literatura universală; Dryden, poetul satiric englez, Fr. Schiller, Byron, Victor Hugo și alți mari scriitori moderni îl admiră și-i omagiază talentul.

*
* *

O explicație asupra acestei versiuni în proză a operei lui Iuvenal este, credem, necesară. Textul „Satirelor" lui a fost tradus la noi, fragmentar sau integral, mai mult în versuri. Prima și singura traducere integrală în proză este cea a lui Anghel Marinescu, publicată în anul 1916 în editura „Casa Școalelor" și republicată apoi, traducere directă, se vede lămurit, dar greoaie, uneori neclară și mai ales lipsită de talent. Textul lui Iuvenal este un text greu: el cere o mare familiaritate cu textele latine în general, cunoașterea adîncită a limbii și stilului autorului, o mare străduință de redare în românește și îndemînare în arta de a traduce. Și cu toate acestea, cine poate spune vreodată că a reușit îndeajuns? Traducerile în versuri moderne, deseori, pot fi mai degrabă prelucrări decît traduceri, îmbrăcate în forme de versificație, străine autorului latin, de dragul cărora se sacrifică prea mult din opera autorului și i se pune în seamă prea mult din ce este al traducătorului.

Horatius, înaintașul lui Iuvenal, spunea în satira prin care mulțumește lui Maecenas că-i împlinise dorința cea mai mare, dîndu-i o moșioară la țară, în ținutul sabin:

„Ce-aș putea cînta mai întîi în satirele mele și în versul lor pedestru?"[1] Și în alt loc: „Mai întîi eu mă voi scoate din

[1] Hor. *Sat.* II, 6, v. 17: Quid prius illustrem satiris Musaque pedestri?

rîndul celor cărora le acord titlul de poet; căci n-ai putea să spui că-i de ajuns să încheie cineva măsura unui vers și nici să socotești că, dacă vreunul ar scrie ca și mine, mai aproape de felul obișnuit de a vorbi, acesta e poet."[1]

Oricît aceste declarații sînt dictate de o modestie mai mult formală, nu-i mai puțin adevărat că ele exprimă o bună parte de adevăr: dintre toate formele de poezie satira este poate cea care se apropie mai mult de proză.

Revenind acum la Iuvenal, tonul predominant al indignării ce se revarsă în valuri, mai ales în prima parte a operei, tablourile de neuitat, portretele odioase sau grotești, ironia, sarcasmul, caricatura, parodierea stilului înalt etc., redată în stil emfatic deseori, cu mijloacele pe care i le punea la dispoziție arsenalul retoric al vremii, se împacă foarte greu, sau mai bine zis respinge constrîngerile pe care versificația modernă le impune. Am crezut că o proză literară poate urmări mai de aproape, mult mai exact, discursul scriitorului și da o imagine mai veridică a originalului. Traducîndu-l pe Iuvenal în proză, puteam respecta mai bine recomandările lui Al. Odobescu de-acum mai bine de-o sută de ani, valabile și azi, făcute traducătorilor din autorii greci și latini, din care îmi permit să citez măcar un pasaj: „Mai întîi (trebuie) ca ei să se pătrunză bine de înțelesul autorului ce le stă în față, fără ca să nesocotească nici una din nuanțele, uneori foarte delicate, ale cuvintelor și frazelor. Apoi, ca ei să se silească a reprezenta pe românește, în mod clar și cu fidelitate, atît înțelesul general al frazelor și al cuvintelor, cît și toată acea minunată varietate de nuanțe care este podoaba cea mai admirabilă a frumoaselor și măiestritelor limbi antice, în fine ca ei să nu piardă și să nu risipească cu totul, în acea strămutare a materiei și a impre-

---

[1] Hor. *Sat.* I, 4, 39—42:

Primum ego me illorum, dederim quibus esse poetis,
Excerpam numero: neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque siqui scribat uti nos
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.

siunilor străine pe românie, caracterele care constituie însăşi originalitatea limbii noastre".[1] Condiţii greu de atins, dar care trebuie să fie o ţintă permanentă. Cît voi fi reuşit să îndeplinesc din ele în această nouă „strămutare" a lui Iuvenal în româneşte, va judeca cititorul interesat de autorul nostru.

G. GUŢU

[1] Al. Odobescu „Condiţiunile unei bune traduceri din autori elini şi latini", *Opere complete* vol. II, ed. Minerva, 1908, pg. 384.

SATIRA I

Tot auditor am să fiu eu, într-una [1] ? Niciodată oare n-am să i-o plătesc răgușitului Cordus, după ce m-a năucit de-atîtea ori cu Theseida lui [2] ? Fără nici o pedeapsă îmi va fi recitat cutare togatele lui [3], cutare elegiile ? Fără nici o pedeapsă îmi va fi mîncat ziua uriașul Telephus sau Oreste [4], scris pînă sus, ba și pe marginea volumului, pe față și pe dos și tot neterminat ? Nu își cunoaște nimeni mai bine casa lui decît cunosc eu crîngul lui Marte și peștera lui Vulcan, vecină cu hrubele lui Eol [5]. Ce fac vînturile în pornirea lor, ce umbre ale in-

---

[1] Lecturile publice *(recitationes)* făcute de autorii înșiși ai operelor, în săli anume închiriate, cu invitați, cunoscuți și necunoscuți, devenise în această vreme o modă dăunătoare. Scriitori de toate genurile, în căutare de aplauze și de publicitate, exhibau o producție literară contrafăcută prin tratarea unor teme răsuflate, adesea mitologice, pe care căutau să le facă interesante prin artificii retorice. „Niciodată Roma n-a avut mai mulți poeți. În toată luna lui Aprilie (a anului 97 e.n.), aproape n-a fost zi în care să nu recite cineva" (Plin. Iun. I, 13), literatori căzuți mai toți în uitare.

[2] Cordus, poet necunoscut, autor al unei epopei avînd ca subiect isprăvile eroului mitic Theseu, un al doilea Hercule.

[3] Togatele *(fabulae togate)* sînt comedii cu subiect roman la care actorii purtau pe scenă toga.

[4] Telephus, rege legendar al Mysiei, ale cărui peripeții, asemănătoare cu cele ale lui Oedip, au alcătuit subiectul unei drame tratate de Eschil, Sofocle și Euripide la greci, prelucrată la romani de Ennius și Accius ; Orestes, erou al Orestiei, subiect deasemenea deseori tratat.

[5] Subiecte de descrieri mitologice în epopei : crîngul lui Marte se găsește, în legătură cu legenda Argonauților, și la poetul Valerius Flaccus din generația anterioară lui Iuvenal ; ate-

fernului muncește Eac[6], de unde-aduce un altul aurul pielcelii de furat[7], ce arbori mari aruncă în zbor Mònychos[8] — iată despre ce-ți vuiesc într-una platanii lui Fronton[9], pereții de marmură zguduiți și columnele sparte de vocea lectorului ce nu mai conține. Așteaptă-te la aceleași povești de la poetul cel mai mare și pînă la cel mai mic!

Și eu, vezi bine, mi-am tras mîna de sub nuiaua cu care eram bătut la palmă, și eu i-am dat lui Sulla sfatul[10] ca, retras din viața publică, să se pună zdravăn pe somn. Cînd dai pretutindeni peste atîți poeți, este-o prostie să-ți fie milă de hîrtie și s-o cruți, sortită și așa să piară. De ce mi-ar plăcea totuși să mă avînt mai bine pe terenul pe care ilustra odraslă a Auruncăi[11] și-a mînat caii, de n-aveți altă treabă și-mi ascultați binevoitori motivele, vă voi spune.

Cînd un scopit firav își ia nevastă, iar Maevia, cu țîța goală și ținînd în mînă țăruși de vînătoare, străpunge un mistreț etrusc[12], cînd pe patricienii toți îi întrece-n bogăție un ins care, răzîndu-mă, îmi hîrșea în tinerețe barba aspră, cînd o odraslă-a plebei niliace, un sclav

---

lierul lui Vulcan și hrubele lui Aeolus, zeul vînturilor, apar deseori, de ex. în Eneida lui Vergilius.

[6] Aeacus (Eac). fiu al lui Zeus, rege al Eginei, judecător în infern.

[7] Este vorba de Iason, conducătorul expediției Argonauților care, ucigînd balaurul din poveste prin farmecele Medeei, îi răpi lîna de aur; subiect banal, de-aceea Iuvenal nu-i mai notează eroul.

[8] Centaur de care pomenesc și alți poeți (Ovidius, Lucanus).

[9] Poate T. Catius Fronto, consul în 96 e.n. sau altă persoană din aceeași familie, un fel de Mecena care puse la dispoziția poeților săraci un peristil cu pereți de marmură.

[10] Aluzie la viața de școlar și la compozițiile pe care le făceau elevii în școlile de retorică.

[11] E vorba de Caius Lucilius (aprox. 180—103 î.e.n.), născut la Suessa Aurunca, localitate în Campania, primul autor de satire la Roma.

[12] La spectacolele din circ apar acum în arenă și femei. Aci Maevia, în costum de amazoană, se luptă cu un mistreț, animal renumit prin mărime și violență.

de-al Canopului [13], Crispinus [14], dîndu-şi pe spate cu umărul uşoara mantie de purpură tiriană, îşi face vînt răcorindu-şi aurul inelului de vară din degetele asudate, neputînd suporta o nestemată mai mare-n greutate — e greu să nu scrii satire. Căci cine e-atît de răbduriu la nedreptăţile oraşului acestuia şi-atît de fără de simţire, încît să-şi ţină firea, cînd apare lectica cea nouă a lui Matho [15], plină de persoana lui, iar după el delatorul [16] unui amic ilustru, căruia îi va răpi în curînd tot ce rămîne dintr-o noblеţă ruinată, omul de care se teme Massa [17], pe care-l atinge cu cadouri Carus [18] şi căruia Latinus [19], tremurrînd de frică, i-o trimete în ascuns pe-a lui Thymele ? Cînd te dau la o parte cei ce cîştigă moşteniri prin truda nopţilor şi-i ridică la cer calea cea mai sigură azi a înaintării la marile onoruri, vulva unei babe bogate ? Proculeius se alege cu o biată douăsprezecime, Gillo [20] în schimb cu unsprezece douăsprezecimi, moştenitor fiecare pe măsura bărbăţiei lui ! Primească-şi deci răsplata sîngelui vărsat şi îngălbenească-se ca cel ce calcă cu piciorul gol un şarpe, sau ca retorul ce are să vorbească în faţa altarului de la Lugdunum [21].

---

[13] Oraş la gurile Nilului, rău famat prin destrăbălarea locuitorilor lui.

[14] Favorit al împăratului Domiţian, probabil prefect al pretoriului pentru puţină vreme, fost vînzător de peşte în Canop (Egipt), ajuns cavaler roman, avînd case şi parcuri la Roma şi ducînd o viaţă de lux obraznic. Iuvenal îl aminteşte de mai multe ori cu dispreţ în Satirele lui.

[15] Avocat ce-şi etala bogăţia spre a-şi spori clientela.

[16] Delator neidentificat de pe timpul lui Domiţian ; se presupune că e vorba de M. Aquilius Regulus, despre care Pliniu cel Tînăr spune că era „cel mai ticălos dintre toţi bipezii" (Ep. I, 5, 14).

[17] Baebius Massa, unul din cei mai odioşi delatori din vremea lui Domiţian, procurator al Africei şi apoi proconsul al Beticei (Spania), acuzat de Pliniu cel Tînăr şi de Herennius Senecio şi condamnat.

[18] Alt delator vestit.

[19] Actor, şef al unei trupe de pantomimă, favorit al lui Domiţian ; Thymele, colegă sau amantă a lui Latinus.

[20] Proculeius şi Gillo — persoane necunoscute.

[21] Împăratul Caligula instituise concursuri de elocinţă greacă şi romană la Lugdunum (azi Lyon). Cei învinşi, ne spune Suetonius, erau obligaţi să compună elogii, ca premiu, în cinstea învingătorilor ; cei care se prezentaseră mai rău erau siliţi să

Ce să mai spun ce furie mă arde și mă seacă la ficați, cînd jefuitorul ăsta al unui minor silit să se prostitueze îmbrîncește lumea cu droaia lui de clienți și, tot astfel, acest condamnat printr-o sentință neluată în seamă. În adevăr, ce mai înseamnă dezonoarea, cînd banii sînt salvați? Marius exilatul [22] se pune pe băut de la a opta oră din zi [23] și se bucură că zeii-s mîniați, iar tu provincie, ce-ai cîștigat procesul, jelești. Și să nu cred c-aceste ticăloșii sînt vrednice de lampa venusină [24]? Să nu mă ating de ele? Dar despre ce ar fi mai bine să scriu? Despre Heracleide sau despre Diomedee [25], despre mugetul Labirintului, despre marea în care s-a prăvălit tînărul Icar și despre meșterul zburător [26], cînd codoșul de bărbat, dacă nevasta-i n-are drept de moștenire, primește darurile amantului, știind prea bine să privească-n bagdadie și să sforăie, treaz fiind, cu nasul într-un pahar? Cînd cel ce și-a tocat averea cu grajdurile de curse și nu mai are nimic de la părinți, crede că e îndreptățit să spere a căpăta comanda unei cohorte, de vreme ce — tînăr Autómedon [27] — străbate-n zbor cu carul Via Flaminia [28]? E drept, el însuși ținea hățurile, cînd se lăuda astfel iubitei de alături, bărbătește îmbrăcată.

Nu e mai bine oare să-ți umpli tăblițele larg cuprinzătoare, stînd la mijlocul răspîntiei cînd apare în văzul tuturor, purtat de șase sclavi pe umeri, într-o lectică aproape goală, de parcă ar fi un Mecena tolănit, plastograful unei semnături, ajuns bogat și fericit printr-o

---

steargă cu buretele sau cu limba compoziția, iar uneori erau bătuți cu vergi sau aruncați în fluviu (Rhône).

[22] Marius Priscus, proconsul abuziv al provinciei Africa în 98—99 e.n.; acuzat de Pliniu cel Tînăr și de Tacitus de stoarcere de bani și condamnat (100 e.n.) cu exilul, o ducea într-o petrecere; cei jefuiți fuseseră despăgubiți doar de formă.

[23] Romanii numărau orele de la răsăritul soarelui; a opta oră este aproximativ pe la prînz.

[24] Aluzie la satirele poetului Horațiu născut la Venusia, și analogie cu lampa lui Diogene.

[25] Poeme epice ai căror eroi ar fi Herakles (Hercule) și Diomede.

[26] Dedal.

[27] Vizitiul carului lui Ahile; aluzie mitologică.

[28] Drum de ieșire din Roma spre nord-est, care pornea din centrul Romei și ducea pînă la Ariminum (Rimini).

simplă iscălitură pe un act și prin aplicarea sigiliului său umezit ? Iată acum că-ți iese în față o nobilă matroană : avînd să-i ofere bărbatului ei însetat o cupă de vin ușor de Cales [29], amestecă într-însa venin de broască-rîioasă ; întrecînd pe Locusta [30], ea și-a învățat rudele nepricepute să-și ducă la groapă bărbații învinețiți, fără să ție seama de ce ar zice lumea. De vrei să fii ceva, îndrăznește ceva demn de mica Gýaros [31] sau de pușcărie ! Cinstea e lăudată, dar tremură de frig. Crimelor lor le datorează aceștia parcurile, palatele, mesele, argintăria veche și pocalele cizelate cu țap în relief. Pe cine-l lasă să doarmă liniștit socrul ce își seduce nora lacomă de bani, logodnicele ticăloșite și adulterul în pretextă [32] ? Dacă talentul din născare nu te-ajută, îți face versul indignarea, așa cum poate ea, cum îl fac eu sau Cluvienus [33]. Tot ce fac oamenii de cînd, ploile umflînd apele mării, Deucalion s-a urcat cu luntrea pe muntele Parnas, a consultat oracolul și puțin cîte puțin pietrele se încălziră muindu-se de suflul vieții, și de cînd Pyrrha puse în fața băieților fetele goale [34], dorințe, temeri, mînie, voluptate, bucurie, agitație în fine tot acest amestec este materia cărții mele. De altminteri, cînd a fost o mai mare abundență de vicii ca acum ? Cînd lăcomia și-a deschis mai larg sînul ? Cînd mania jocului de noroc a fost mai furioasă ? Lumea nu vine azi la masa de joc cu o pungă ; miza este caseta de bani pusă jos. Ce bătălii grozave vezi acolo, cînd muniția o împrospătează casierul ! Este vorba doar de-o simplă sminteală să pierzi o sută de mii de sesterți și să nu dai sclavului tău, care tremură de frig, o cămașă ? Care dintre strămoși a înălțat atîtea vile ? Care dintre ei cina de unul singur, servit cu șapte feluri de mîncare ?

---

[29] Localitate în Campania la nord-vest de Capua, renumită prin viile sale.

[30] Faimoasa otrăvitoare de profesie la curtea lui Nero.

[31] Una dintre insulele Ciclade, loc de deportare.

[32] Toga tivită cu purpură pe care o purtau copiii pînă pe la 15—16 ani.

[33] Poet necunoscut.

[34] Aluzie la legenda creării, după potop, a noii generații de oameni prin singurii supraviețuitori : Deucalion și Pyrrha, soția lui ; v. Ovidius, *Metamorfoze*, cartea I-a.

Acum o sportulă [35] amărîtă e pusă jos chiar la intrare, spre-a fi înșfăcată de gloata îmbrăcată-n togă. Patronul totuși ia mai întîi seama la fața fiecăruia, temîndu-se să nu vii cumva în locul altuia și să ceri sub nume fals. Dacă ești recunoscut, o vei primi. El poruncește pristavului să cheme chiar și urmași de-ai familiilor troiene [36], căci și aceștia tocesc pragul palatului împreună cu noi. — „Dă-i pretorului, apoi tribunului". Dar un libert [37] o ia înainte, „Eu sînt mai înainte, zice. De ce să mă tem sau să șovăiesc a-mi apăra locul, chiar dacă sînt născut pe malurile Eufratului? Și chiar dacă aș tăgădui-o, m-ar da de gol găurile moi ale cerceilor la urechi [38]. Dar cele cinci prăvălii îmi aduc patru sute de mii de sesterți pe an. De ce-ar fi de dorit mai mult laticlava [39], dacă Corvinus [40] paște pe simbrie oile altuia în ținutul Laurentului [41], pe cînd eu am mai multă avere decît Pallas [42] și decît Licinii [43]?" Aștepte dar tribunii! Mai presus de toate să fie bogăția! Cel venit în acest oraș cu picioarele albite de cretă [44] n-are de ce da rînd onorurilor sacre, căci mai sacră decît orice la noi e maiestatea averii, chiar dacă Banul, funesta zeitate, nu-și are templul lui și nu am ridicat altare paralelor, așa cum venerăm Pacea și Cinstea, Victoria, Virtutea și Concordia, al cărei lăcaș răsună de clămpănitul berzei ce își salută cuibul [45].

---

[35] Un paneraș cu de-ale gurii, pe care patronul i-l dădea clientului său care venea să-l salute dimineața; mai tîrziu, în paneraș se punea doar o mică sumă de bani.

[36] Descendenții însoțitorilor lui Eneas la venirea lui în Italia; la figurat, urmașii vechilor familii nobile romane.

[37] Libertul era un sclav liberat.

[38] Orientalii purtau cercei în urechi.

[39] Banda de purpură lată a togii senatorilor; la figurat, rangul de senator.

[40] Urmaș din vestita familie a lui Valerius Messala Corvinus, acum sărăcit.

[41] Străvechi oraș în Latium, la sud-est de Ostia.

[42] Puternicul și bogatul libert al împăratului Claudiu.

[43] Licinius, fost sclav, libert al lui Iulius Caesar, apoi procurator în Gallia, vestit pentru bogăția lui.

[44] Sclavilor expuși spre vînzare li se albeau picioarele cu cretă.

[45] Erau mai multe temple ale Concordiei la Roma; pe unul își făcuse cuibul o barză.

Dar dacă la sfîrșitul anului un înalt demnitar calculează cît îi aduce sportula și cît contribuie ea la bugetul lui, ce-or face atunci clienții, cărora dintr-asta le iese toga, dintr-asta încălțămintea, pîinea și lemnele să-și facă foc acasă ? Un lung șir de lectici se înghesuie să ceară cei 25 de ași ; cîte-o soție bolnavă sau gravidă își urmează soțul, făcîndu-și rîndul. Iată unul, care-și pricepe bine meseria, cere și pentru consoarta lui absentă, arătînd în locul ei lectica goală și închisă : „E Galla, nevastă-mea, dă-mi mai repede ! Stai la îndoială ?... Scoate, Galla, capul !... N-o mai chinui, doarme !“ Întreaga zi îți e împărțită printr-o minunată ordine a lucrurilor ; sportula, apoi forul și Apollo, cunoscătorul într-ale dreptății [46], statuile triumfătorilor, printre care nu știu ce egiptean și pe de-asupra Arabarch [47] a cutezat să-și aibă inscripția ; pe statuia lui poți nu numai să urinezi, dar și mai mult. Vechii clienți, obosiți, pleacă părăsind vestibulul și-și alungă speranțele, deși cea mai lungă speranță a bietului om este prînzul : nefericiții trebuie să-și cumpere legume și lemnele de foc.

În vremea asta patronul lor va înghiți bunătățile pădurilor și ale mării și pe sofaua goală va sta întins doar el. Căci dintr-atîtea frumoase și largi și atît de vechi platouri ăștia mănîncă la o singură masă averi întregi. — Foarte bine ! Nu vor mai exista paraziți ! — Da, dar cine ar putea suporta această calicenie a risipei dezmățate ? Cît de mare e lăcomia bîrdîhănosului care-și aduce la masă mistreți întregi, animal destinat de natură pentru ospețele între prieteni ? Pedeapsa totuși vine pe loc, cînd tu, îmbuibat, îți lepezi veșmintele și duci cu tine în baie păunul nemistuit. Dintr-asta, morțile subite ale bătrînilor ce mor fără să-și facă testamentul, de-aici povestea nouă, dar nu tristă, ce face înconjurul banchetelor. Amicii furioși îl duc pe răposat într-un convoi funebru de-ți vine să aplauzi.

[46] Statuia de fildeș a lui Apollo din forul lui August, unde se țineau zilnic procesele ; de aceea Apollo devenise „jurisconsult“.

[47] Șeful impozitelor și vămilor la evrei ; epitetul se referă probabil la Tib. Iulius Alexander, evreu renegat, fost procurator al Iudeei (prin 46 e.n.) și apoi prefect al Egiptului (pînă după 67 e.n.).

Posteritatea nu va avea nimic de adăugat la stricăciunea moravurilor noastre, urmașii vor face ca și noi și vor avea aceleași pofte ; orice viciu și-a atins culmea. Pînzele sus ! Desfă-le pe toate în bătaia vîntului ! Vei zice, poate : „De unde talentul pe măsura materiei ? De unde acea sinceritate a înaintașilor noștri de a scrie cu sufletul înfocat, despre tot ce le plăcea sau doreau ?“ — Există nume al vreunuia pe care eu nu îndrăznesc să-l spun ? Ce-mi pasă dacă Mucius [48] îmi iartă versurile sau nu ?“ — „Scrie atunci despre Tigellinus [49] : vei străluci ca o torță vie în care ard în picioare cei care fumegă cu pieptul pironit la stîlp ; apoi, cadavru tîrît prin mijlocul arenei, ai să lași brazdă lată în urma ta“. — „Așadar unul care a dat otravă celor trei unchi ai lui să fie dus în lectică pe perne de puf una peste alta și să ne privească de-acolo cu dispreț ?“ — „Cînd te vei încrucișa cu el în drum, strînge-ți buzele cu degetul : de vei zice „ăsta e“, ți l-ai făcut acuzator. Poți fără grijă să pui să lupte pe Enea cu vajnicul rutul ; [50] Ahile, străpuns de moarte, nu-i o primejdie pentru nimeni și nici mult căutatul Hylas [51], dus după urna lui. De cîte ori însă Lucilius [52] freamătă arzînd de mînie, de parcă și-ar fi scos sabia, ascultătorul căruia îi îngheață inima de cîte crime a făcut, roșește și pieptul îi asudă de vina tăinuită. De aicea, furie și lacrămi. De aceea, chibzuiește bine la ce ți-am spus, mai înainte de-a răsuna trompetele ; după ce ți-ai pus coiful pe cap, te căiești prea tîrziu că ai pornit la luptă. „— Voi încerca atunci să spun ce este voie în contra celor a căror cenușă odihnește sub pămînt pe căile Flaminia și Latina [53]“.

---

[48] P. Mucius Scaevola, consul în 133 î.e.n. și adversar al Scipionilor.

[49] Sofonius Tigellinus, atotputernicul favorit al lui Nero și prefectul pretoriului, figură odioasă.

[50] Turnus, regele rutulilor, nefericitul adversar al lui Eneas în *Eneida*.

[51] Tînăr frumos, iubit de Hercule și răpit de nimfe, cînd se ducea să scoată apă cu o urnă.

[52] Citat ca reprezentant al satirei la romani.

[53] Despre Calea Flaminia vezi nota 28 ; Calea Latina (Via Latina), drum de ieșire din Roma care se desprindea din Via Appia spre sud-vest.

SATIRA A II-A

De cîte ori cei care pozează în Curii[1] și-o țin în bacanale îndrăznesc să spună ceva despre moravurile de azi, îmi vine să fug de-aicea dincolo de țara sarmaților și de oceanul înghețat. Mai întîi, sînt niște ignoranți, deși în toate casele lor ai să găsești bustul în gips al lui Chrysippus[2]. Cel mai de seamă dintre ei e totuși cel care-și cumpără un chip de-al lui Aristotel sau de-al lui Pittacos[3] și ține ca etajera lui să aibă portrete originale de-ale lui Cleanthes[4]. Nu trebuie să te iei după aparențe. Ce cartier nu-i plin de nerușinați cu mutre grave? „Tu, tu biciuiești ticăloșiile, cînd printre fățălăii socratici[5] ești cea mai cunoscută bortă? Membrele-ți păroase și țepoasele smocuri de pe brațe arată, e drept, un spirit sever nevoie-mare, dar la fundul tău depilat medicul îți operează negii mai mari decît smochina. Au vorba rară dumnealor și mare plăcere de-a tăcea, iar părul de pe cap le e mai scurt decît sprîncenele[6]. Peribonius[7] încaltea e mai cinstit și-o face mai pe față: prin chipul și prin mersul lui, omul își mărturisește beteșugul și eu îl pun pe seama soartei; sinceritatea lor îți face milă, patima lor furioasă îi scuză. Mai păcătoși sînt însă cei ce se năpustesc asupra unor apucături de-acestea cu vorbele unui Hércule[8] și-ți vorbesc de virtute, fîțîindu-și dosul. „M-oi teme eu de tine, Sexte[9], un fîrțîit ce-ți legeni coapsele?“ zice ticălosul Varillus. — Cu cît sînt mai stricat ca tine?“ De un picioare-strîmbe, bine! să rîdă unul drept de tot, și de-un etiopian un alb. Dar

---

[1] Familia Curiilor, exemplu de cinste, simplitate a vieții și severitate a moravurilor.

[2] Filosof stoic (sec. III î.e.n.), autor a peste 700 de lucrări și discipol al lui Cleanthes.

[3] Unul din cei șapte înțelepți ai Greciei.

[4] Conducător, după Zenon, al școlii stoice.

[5] Homosexuali ce-și luau aere de filosofi.

[6] Stoicii purtau barbă mare și părul tuns scurt.

[7] Șef al unui colegiu de preoți ai zeiței Cybele, care se castrau.

[8] Prototip al virtuții la stoici.

[9] Personaj necunoscut, ca și Varillus.

cine ar răbda pe Gracchi plîngîndu-se de răzmeriţe ? Cine ar mai deosebi cerul de pămînt şi marea de cer, dacă un hoţ n-ar fi pe placul unui Verres [10], un ucigaş pe al lui Milo, dacă Clodius i-ar acuza pe muieratici şi Catalina pe Cethegus [11], dacă cei trei discipoli [12] ar vorbi împotriva proscripţiilor lui Sulla ? La fel fu mai deunăzi cu preacurvarul [13], mînjit de un incest ca-n piesele de teatru, care, cînd Iulia îşi slobozea fecunda-i vulvă cu-atîtea leacuri de avort şi da afară golomoaţe ce semănau cu unchiul ei, tocmai atunci reînvia legile dure pentru toţi [14], de care-ar fi trebuit să se teamă chiar Venus şi cu Marte [15]. Nu au tot dreptul, deci, chiar cei mai vicioşi să dispreţuiască Scaurii [16] prefăcuţi şi, biciuiţi, să muşte şi ei la rîndul lor ?".

Laronia [17] n-a mai răbdat pe-un ins dintr-ăia care striga într-una : „Unde dormi, lege Iulia ? şi, surîzînd, îi zise : „O, fericite timpuri ale noastre, care te scot în calea moravurilor stricate ! Să-şi aibă în fine Roma cinstea ei, căci ne-a căzut din cer al treilea Cato [18]. Dar tot-uşi, de unde cumperi asta, pomada zic, ce-ţi parfumează gîtul tău păros ? Nu te sfii, indică-mi patronul prăvăliei. Iar dacă se trezesc legi şi edicte, întîi de toate

---

[10] Faimosul propretor al Siciliei, acuzat de Cicero şi condamnat pentru abuzurile lui la conducerea provinciei.

[11] Titus Anius Milo, apărat de Cicero pentru uciderea demagogului Clodius : Cethegus, complice al lui Catalina.

[12] Antonius, Octavian şi Lentulus, membri ai celui de-al doilea triumvirat şi care, ca şi Sulla, au practicat proscrierea adversarior învinşi.

[13] Aluzie la împăratul Domiţian.

[14] Legea Iulia, dată de August împotriva adulterelor şi desfrîului, a fost reînoită şi aplicată cu mare strictete de către Domiţian, deşi el trăia în concubinaj cu nepoata lui, Iulia, fiica fratelui său, împăratul Titus, căreia îi va pricinui moartea, după ce o sili să ia leacuri anticoncepţionale.

[15] Aventura comică a zeiţei Venus, surprinsă în flagrant-delict cu Marte de soţul ei, Vulcan, e înfăţişată de Homer în Odiseea, cartea a VIII-a.

[16] Urmaşi ai unei vechi familii cu un trecut onorabil.

[17] O femeie de moravuri libere, care se plînge că legea Iulia se aplică doar femeilor, nu şi bărbaţilor.

[18] După Cato Maior Censorul şi Cato Uticensis din vremea republicii, vestiţi prin austeritatea moravurilor.

să se pună-n mișcare legea Scantinia [19]; privește mai întîi și cercetează bărbații care fac mai multe decît noi. Pe ei însă îi protejează numărul, falangele unite scut de scut [20]. E mare armonie-între netrebnici! N-ai să găsești la sexul nostru exemplu-atîta de urît. Media n-o linge pe Cluvia, nici Flora pe Catulla [21]; pe cînd Hispo se pune la bătaie tinerilor și se ofilește și de-o boală și de cealaltă. Pledăm noi în procese? Cunoaștem noi dreptul civil sau facem noi vreun zgomot în forurile voastre? Puține femei luptă-n arenă, puține mănîncă chiftelele de carne ale gladiatorilor [22]. Voi toarceți lînă și la sfîrșit aduceți înapoi în coșulețe gheme pe măsură; voi răsuciți mai bine decît Penelopa și mai ușor decît Arachne [23] fusul umflat de firul cel subțire, așa precum îl face ibovnica stăpînului, sclavă acum în zdrențe, legată de-un butuc [24]. Se știe bine de ce Histro [25] și-a umplut testamentul doar cu numele libertului și de ce, cît trăia, i-a făcut tinerii lui neveste atît de multe daruri: una care doarme ca a treia într-un pat mare se va îmbogăți la sigur. „Tu, fată, mărită-te și taci; secretele dau femeii pietrele nestemate. Și după toate astea, noi sîntem condamnatele? Cenzura voastră iartă corbii și prigonește porumbeii."

Fugiră care încotro ai Porticului fii [26] de gura celei ce grăia un adevăr știut de toată lumea. Căci ce era neadevărat în ce spunea Laronia? Și ce n-ar face alții, cînd tu, Cretice, te-îmbraci cu voaluri transparente [27] și,

---

[19] Lege împotriva homosexualității.

[20] Uniți între ei precum soldații din falangele macedonilor, formațiuni strînse de luptă.

[21] Probabil nume de femei depravate.

[22] Mîncare preferată de gladiatori.

[23] Aluzie la personaje mitologic-literare: Penelopa, soția lui Ulise, își trecea timpul, în lipsa soțului ce nu mai venea de la Troia, torcînd și țesînd; Arachne, o tînără lidiană care, prin măestria țesăturii ei, provoacă mînia zeiței Atena; aceasta o transformă în păianjen.

[24] O sclavă, fostă concubină a soțului; din răzbunare acesta o leagă de-un butuc și-o pune să toarcă.

[25] Necunoscut.

[26] Partizanii școlii stoice.

[27] Membru al unei familii nobile, acuzator în procese de moravuri ușoare.

în timp ce lumea se minunează de-acest vestmînt, tu perorezi contra unora ca Prócula și Políta ? — „Fabulla e-o stricată ; să fie condamnată !“ — „Dacă vrei, tot așa și Corfinia. Condamnata n-ar îmbrăca o asemenea togă.“ — „Dar Iulie pîrjolește și mă coc de căldură !“ — „Plede-ază despuiat : nebunia ar fi mai puțin rușinoasă. Iată o ținută în care poporul, curînd după victorie, cu rănile încă proaspete, și mulțimea de munteni, părăsindu-și plugurile, te-ar asculta propunînd legi și edicte. Ce ai mai protesta, dacă ai vedea acest vestmînt pe trupul unui judecător ! Întreb dacă voalurile stau bine unui martor. Te străvezi tot, Cretice, amarnic și neînduplecat predicator al libertății ! Molipsirea a dus la această depravare și ea se va întinde la și mai mulți, precum la țară o turmă întreagă se prăpădește de rîia sau de chelbea unui singur porc și precum un ciorchine se înnegrește văzînd un alt ciorchine.“

Vei îndrăzni într-o zi un lucru și mai urît decît această îmbrăcăminte. Nimeni n-a ajuns ticălos la culme dintr-odată. Cu încetul, cei care acasă își leagă lungi panglici pe frunte, își umplu gîtul tot cu coliere și potolesc Buna Zeiță[29] cu-un uger de purcică și-un vas mare de vin, te vor primi în rîndurile lor. După un obicei pe dos, alungată departe, femeia nu le poate trece pragul : altarul zeiței se descoperă numai bărbaților. „Plecați de-aici, profanelor, le strigă ei, aici nici o flautistă nu-și face flautul să geamă din cornetul lui.“ Orgii de astea au practicat la lumina torței misterioase bapții[30], care-ajunseră s-o scîrbească pe Cotýto din orașul lui Cecrops. Unul își lungește sprînceana cu-un ac îndoit muiat în negru de fum și-și machiază, ridicîndu-și, ochii care clipesc într-una ; altul bea dintr-un priap[31] de sticlă

---

[28] După un edict al împăratului Tiberius împotriva luxului, bărbaților le era interzis să se îmbrace în mătăsuri, obicei oriental.

[29] La sărbătorile Bunei Zeițe (Bona Dea), nu era permis să ia parte decît femeile ; acum însă femeile sînt alungate de homosexualii pasivi.

[30] Cotyto, zeiță tracă a unui cult orgiastic ; participanții la mistere se numeau bapți ; acest cult s-a întins apoi și la Atena, cetatea întemeiată după legendă de Cecrops.

[31] În formă de falus.

și-și umple fileul aurit cu coama lui enormă, îmbrăcat într-o mătase azurie în carouri sau într-o țesătură ușoară, verde-pal; sclavul care-l slujește se jură pe Junona stăpînului [32]. Altul ține în mînă o oglindă, arma famenului Otho [33], pradă răpită lui Actor Auruncul [34], în care acela se privea-înarmat, cînd poruncea să se ridice steagurile de luptă; lucru demn de amintit de noile anale și de istoria recentă: o oglindă între efecte la un război civil! Nu-i de mirare: e datoria unui mare comandant să-l ucidă pe Galba și să-și îngrijească pielea; e tărie de caracter a unui mare cetățean să aspire, pe cîmpiile bedriace [35], a face din Palatin prada sa și a-și întinde pe față miez de pîine presată cu degetele, ceea ce n-au făcut nici faretrata Semiramidă [36] în imperiul ei asirian, nici trista Cleopatra [37] pe corabia de la Actium. Aici nici o rușine la vorbă, nici un respect al mesei rituale; aici, dezmățul cultului Cybelei, libertatea de a vorbi cu voce pițigăiată de scapet și un bătrîn fanatic cu părul alb, mai marele misterelor, rară și memorabilă probă de mîncău, de să-l angajezi cu plată ca maestru. Ce mai așteaptă, totuși, acești oameni? Căci era doară timpul să-și taie, după obiceiul frigian [38], bucata de carne de prisos!

Patru sute de mii de sesterți i-a dat ca dotă Gracchus unui cornist, de nu cumva acesta era un trompetist; s-au semnat actele, li s-au urat mirilor „fiți fericiți", numeroșii oaspeți șed la masă, iar noua „căsătorită" stă tolănită

[32] Geniul lui protector nu este un bărbat, ci o femeie; doar sclavele unei matroane jură pe Iunona.

[33] Favorit al lui Nero, uzurpator al împăratului Galba și timp de vreo trei luni împărat.

[34] Erou troian pe care Turnus, regele rutulilor, îl ucisese în luptă, răpindu-i ca trofeu lancea: ecou al unui vers din Eneida (cartea XII, 91).

[35] Localitate între Cremona și Verona, unde trupele lui Otho au fost învinse de Vitellius, devenit și el împărat timp de cîteva luni, pînă la victoria lui Vespasian, cu care se încheie acest an (69 e.n.), al celor trei împărați.

[36] Semiramida, reprezentată cu o tolbă de săgeți *(pharetra)* în spate, ca o amazoană.

[37] Regina Egiptului care l-a însoțit pe Antonius în lupta de la Actium, al cărei sfîrșit îl prevedea și după care s-a sinucis.

[38] Preoții zeiței frigiene Cybele se castrau.

la sînul mirelui. O, iluștrilor, avem nevoie de censor sau de-un haruspice ? [39]. Te-ai îngrozi poate mai mult și-ai socoti drept minunea cea mai mare, de-ar naște o femeie un viței sau o vacă un miel ? Un om care a asudat purtînd ancilele, scuturile sfinte clătinîndu-se prinse-n cureaua lor magică [40], se gătește acum cu garnituri, cu lungi veștminte, cu vălul roșu de mireasă. O, părinte al Romei [41], de unde atîta ticăloșie la foștii păstori din Latium, de unde, Gradive [42], această mîneărime ce-a dat peste nepoții tăi ? Un bărbat vestit prin obîrșie și avere se dă unui bărbat ! Și tu nu-ți scuturi coiful, nu zgudui pămîntul izbind cu lancea ta și nu te plîngi tatălui tău ? Du-te atunci, renunță la iugărele cîmpului de aspre exerciții [43], de care nu-ți mai pasă. „Mîine, de-ndată ce răsare soarele, am treabă în valea lui Quirinus, îmi spune unul — „Ce fel de treabă ?“ — „Vrei să știi ? Se mărită un amic al meu ; n-are mulți invitați“. Numai să avem zile, astfel de nunți s-or face, fii sigur, în văzul tuturor și ăștia vor dori ca ele să fie înscrise în acte oficiale. Pînă atunci un mare necaz îi chinuie pe cei ce se mărită : nu pot face copii și, născînd, să își păstreze soții. Dar e mai bine ; natura nu lasă minților ăstora nici o putere asupra trupurilor lor : mor sterpi ; Nu le e de nici un folos grăsana Lyde cu cutioara ei de leacuri [44] și nu le-ajută la nimic să întindă palmele luperculuí ce trece-n goană [45].

---

[39] Censorul ar pedepsi viciile, haruspicele care consultă mărunțaiele păsărilor, ar indica cum trebuie să fie potolită mînia zeilor prin jertfe purificatoare.

[40] Aluzie la ceremoniile scuturilor (*ancilae*) căzute, zice-se, din cer în vremea regelui Numa ; a fost creat un colegiu de 12 preoți (Salii), aleși numai dintre patricieni ; aceștia odată pe an, în luna Martie, scoteau scuturile din lăcașul sfînt unde erau păstrate, la o sărbătoare însoțită de cîntece și dansuri.

[41] Este invocat Romulus.

[42] Epitet al zeului Marte, al cărui tată era Iupiter.

[43] Cîmpul lui Marte din Roma.

[44] Probabil o doftoroaie care prepara leacuri contra sterilității femeilor.

[45] La sărbătoarea Lupercaliilor (15 Februarie), preoții zeului Faunus, lupercii, străbăteau în goană străzile orașului ; dacă

[Dar tridentul lui Gracchus în tunică a întrecut și minunea asta : gladiator, a străbătut în goană mijlocul arenei, el care e mai de neam decît Capitolinii și Marcellii, decît urmașii lui Cátulus și ai lui Paulus, decît Fabii [46] și decît toți spectatorii de la balustradă [47], chiar dacă-ai adăuga acestora pe cel ce dădea jocurile în ziua cînd Gracchus arunca plasa [48].]

Că există mani [49] și regate subpămîntene și vîsla lui Charon și broaștele negre din balta Styxului și că cu o singură luntre trec apa atîtea mii de suflete, nici copiii n-o cred, afară doar de cei ce nu plătesc cînd merg la baie [50]. Dar să presupunem că-i așa. Ce simte Curius și ambii Scipioni, ce zice Fabricius și ce zic manii lui Camillus [51], ce simte legiunea de la Crémera [52] și tinerimea ce-a pierit la Cannae și sufletele celor căzuți în atîtea războaie, atunci cînd vine la ei o astfel de umbră de pe-aici ? Ar dori, cred, să se purifice printr-o slujbă, dacă ar avea pucioasă la îndemînă și torțe și un sfeștoc de laur muiat în apă. Acolo noi, nenorociții, defilăm prin fața lor disprețuiți. Ne-am purtat, e drept, armele dincolo de țărmurile Ivernei [53], de Orcadele mai deunăzi cucerite [54] și de britanii care-au parte de cea mai scurtă noapte. Dar ce se face acum în capitala poporului învingător, nu fac aceia pe care i-am învins. Doar despre un armean, Zalaces, unul singur, cel mai păcătos dintre efebi, se zice că i-a făcut voia unui tribun înflăcărat. Iată la ce duc schimburile între neamuri ; venise ca ostatec ; aici ei devin oameni. Căci dacă acești copii au

---

o femeie întîlnită în cale era lovită cu cureaua lor din piele de țap, se zicea că va rămîne gravidă.

[46] Urmași ai unor vechi familii, vestite în istoria Romei.

[47] Pe un podium din jurul arenei din amfiteatru ședeau senatorii.

[48] Aluzie la Nero.

[49] Spirite ale morților.

[50] Copiii mici nu plăteau taxă la baia publică.

[51] Personaje istorice.

[52] Localitate pe rîul Cremera la nordul Romei, unde cei 306 luptători din familia Fabia, care-și asumaseră războiul cu cetatea Vei, fură încercuiți și uciși pînă la unul.

[53] Numele vechi al Irlandei.

[54] Insule din nordul Britaniei.

parte de-o mai lungă ședere la Roma, de multe ori le va lipsi iubitul [55]. Li s-or trimite-n dar nădragi, pumnale, frîie, biciuri și astfel duc cu ei la Artaxata [56] năravurile băieșandrilor noștri în pretextă [57].

SATIRA A III-A

Deși sînt tulburat de plecarea vechiului meu prieten, îl felicit totuși că s-a decis să se stabilească la Cumae, pustie azi, și să-i aducă în dar Sibilei măcar un cetățean [1]. Localitatea este o poartă a Baiei [2], o coastă plăcută, de încîntătoare viață mai retrasă. Cît despre mine prefer Suburrei [3] pînă și Próchyta [4]. Căci ce loc nenorocit și ce pustietate pe lume se poate compara cu groaza ce te-apucă văzînd aici incendiile, desele prăbușiri de case și alte-o mie de primejdii ale unui oraș hain, iar pe de-asupra poeții recitîndu-și versurile în luna lui August ?

Cum toată casa însă i se încărca într-o singură căruță, amicul meu se opri la bătrînele arcade ale Porții Capene, veșnic umede [5]. Aicea unde Numa dădea întîlnire noaptea prietenei sale, acuma crîngul sacrului izvor și sanctuarele sînt închiriate evreilor ; tot calabalîcul lor este un coș cu mîncare și fîn, căci orice arbor a fost impus a plăti taxă Visteriei și această pădure, din care Camenele au fost gonite, acum cerșește [6]. Coborîm în

---

[55] Sens : Roma a ajuns să întreacă în depravare chiar și pe tinerii orientali formați aici.

[56] Capitala Armeniei.

[57] Pînă la 17 ani tinerii romani purtau togă pretextă (tivită cu o bandă de purpură).

[1] Vechi oraș în Campania, la vest de Neapole, acum părăsit ; acolo își avea un templu profeteasa lui Apollo, Sibylla.

[2] Vestită localitate balneară situată în golful Neapole.

[3] Cartier din Roma cu multe prăvălii și mare circulație.

[4] Insulă mică vulcanică pe coasta Campaniei.

[5] La ieșirea căii Appia din Roma, unde se afla un apeduct.

[6] În dumbrava din apropiere, Numa Pompilius, al doilea rege al Romei și organizatorul cultului roman, se întîlnea noaptea, zice legenda, cu nimfa Egeria, sfătuitoarea lui ; aici era

valea Egeriei şi-n peşterile ce nu seamănă cu cele naturale. Cît de mult nu ne-ar fi mai prezentă divinitatea acestei ape, dacă pajiştea de iarbă cu marginea ei verde i-ar zăgăzui undele şi dacă lespezi de marmoră n-ar pîngări piatra mîncată de vreme, naturală [7].

Atunci Umbricius zise către mine: „Fiindcă în Roma nu mai e loc pentru' meseriile cinstite şi truda muncii n-are nici un preţ, fiindcă puţinul ce-l ai azi e mai mic decît cel de ieri şi ziua de mîine îţi va mai ştirbi ceva dintr-astă, m-am decis să mă duc unde şi-a desprins Dedal aripile obosite [8]. Abia începui să încărunţesc; cîtă vreme bătrîneţea mi-e în putere şi trupul drept, cîtă vreme Láchesis [9] mai are destul ce toarce şi mă mişc pe picioarele mele, nesprijinindu-mi dreapta pe-un toiag, e timpul să părăsesc oraşul meu natal. Trăiască-aici Artorius şi Cátulus [10], rămîie cei care fac din negru alb, cărora li-e uşor să ia în antrepriză repararea unui templu, taxele transportului pe fluvii şi în porturi, secarea băltoacelor, căratul cadavrelor la ruguri şi să ofere sclavi de vînzare la licitaţie. Cornişti care altădată-şi făceau veacul pe lîngă vreo arenă municipală, buci de suflători cunoscute prin toate oraşele, acum dau jocuri publice şi, cînd mulţimea ordonă moartea aplecîndu-şi degetul, ei ucid oameni ca să devină populari [11]. Plecînd de-acolo, iau în antrepriză latrinele publice şi, de ce nu?,

---

şi lăcaşul Muzelor, cu numele lor latin Camenae. În locul lor acum erau evrei care cerşeau; în coşul lor acoperit cu paie se păstra mîncarea şi apa, căci în ziua de sabat le era oprit să gătească; evreii plăteau un impozit special tezaurului public.

[7] În valea Egeriei se construiseră bazine cu lespezi de marmoră.

[8] Prietenul lui Iuvenal, Umbricius, se strămută la Cumae, acolo unde după legendă aterizase Dedal, primul aeronaut. Acesta, scăpînd din Labirintul din Creta, unde îl închisese regele Minos, îşi făcu lui şi fiului său Icar, aripi de şindrilă şi zbură ajungînd la Cumae.

[9] Una dintre cele trei Parce („ursitoarele") care torceau firul vieţii muritorilor.

[10] Parveniţi de pe urma afacerilor de tot felul.

[11] În luptele de gladiatori din Circ, la care adesea asista şi împăratul, gladiatorul căzut la pămînt, care putea fi ucis de adversar, ridica mîna şi implora mila spectatorilor. Dacă aceştia, apreciind felul cum gladiatorul luptase, deşi fără succes, ridi-

cînd ei sînt dintr-aceia pe care Norocul, ori de cîte ori vrea să glumească, îi ridică de jos în vîrful piramidei?

Ce să fac la Roma? Să mint, nu știu. O carte, dacă-i rea, nu pot s-o laud, nici cere s-o citesc. Mișcările astrelor [12] nu le cunosc; să-i promit cuiva moartea tătîne-său, nu vreau și nici nu pot. Măruntaie de broaște n-am cercetat vreodată [13]. Să transmit unei femei măritate ce-i trimite ibovnicul și ce-i comunică, e treaba altora. Nu voi fi niciodată unealta unui hoț și de aceea nimeni nu mă ia pe lîngă el ca însoțitor, ca și cum aș fi ciung sau damblagit de mîna dreaptă, un trunchi de nimica bun. Cine e curtat azi afară de complicele, căruia sufletul îi clocotește de cîte-ascunde și de cît trebuie să tacă întruna? Cine te face părtașul unui secret cinstit, crede că nu-ți datorează nimic și niciodată n-o să-ți dea ceva. Unui Verres [14] îi va fi drag un om care ar putea acuza pe Verres în fiecare clipă. Nisipul tot al Tagului umbros și aurul pe care-l poartă el în mare să nu prețuiască în ochii tăi atîta cît să-ți pierzi liniștea somnului, să capeți întristat răsplata la care va trebui odată să renunți, să fii mereu temut de un amic puternic.

Neamul cu cea mai mare trecere la bogătașii noștri și cel de care eu fug îndeosebi, vreți să știți care-i? Vă voi spune pe dată, n-am să mă rușinez. Nu mai pot suferi, cetățeni, o Romă grecizată. Deși, la drept vorbind, a cîta parte din drojdia asta este aheică? [15] E mult de cînd sirianul Oronte [16] s-a revărsat în Tibru și ne-a adus cu el și limbă, și moravuri, și, odată cu flautistul,

---

cau degetul în sus, învinsul era iertat și ieșea viu din arenă. Adeseori însă împăratul și mulțimea însetată de sînge apleca degetul în jos și gladiatorul învins era ucis de învingător sub ochii și spre satisfacția spectatorilor.

[12] E vorba despre astrologi, care preziceau viitorul după steaua sub care omul se naște.

[13] Prezicerea viitorului după măruntaiele animalelor.

[14] Faimosul propretor, acuzat de Cicero pentru abuzurile de orice fel în conducerea provinciei, condamnat și exilat. Împotriva lui a rostit Cicero celebrele discursuri de acuzare numite „Verrine".

[15] Proveniți din aheeni, vechii greci.

[16] Cel mai mare fluviu al Siriei; aluzie la invazia orientalilor la Roma, considerați ca un factor de stricare a moravurilor.

coardele oblice-ale ţimbalei, tamburinele şi „fetele“ puse să vîneze clienţi pe lîngă circ. Daţi fuga toţi cei cărora vă plac tîrfele străine cu turban bălţat. O, Quirine [17], ţăranul tău de-odinioară încalţă acum săndăluţe greceşti şi pe gîtul lui uns cu pomezi poartă medalii de victorii atletice [18]. Părăsindu-şi unul înalta Sicyonă, altul venind din Amydon, unul din Andros, şi celălalt din Samos, altul din Tralles sau din Alabanda [19]... toţi dau năvală asupra Esquilinului şi a colinei ce şi-a luat numele de la *vimen* [20], ca să devină sufletul şi stăpînii de mîine ai marilor familii. Mintea li-e ageră, îndrăzneala nebună, vorba uşoară şi mai turuitoare ca a lui Iseu [21]. Spune-mi ce crezi că este un asemenea ins ? El ne-aduse aici pe maestrul în tot ce vrei : gramatic, retor, geometru, pictor, masor sau augur, dansator pe sîrmă, medic sau vrăjitor ; un grec flămînd la toate se pricepe ; la cer de-ai porunci să urce, se va duce. La urma urmei, cel care şi-a pus aripi [22] nu era nici maur, nici sarmat, nici trac, ci se născuse în mijlocul Atenei.

Şi să nu fug de vestmintele de purpură ale acestora ? Să semneze mai înaintea mea şi să se lungească pe sofa pe-un loc mai bun [23] unul adus la Roma de vîntul ce ne-aduce aici prunele şi smochinele ? [24] Pînă într-atît să nu însemne nimic că în copilărie ne-am bucurat de cerul Aventinului [25] şi ne-au hrănit măslinele sabine ? Ce să mai spun că acest neam, foarte iscusit în arta linguşirii, laudă stilul unui incult, figura unui amic slut, compară

---

[17] Quirinus e numele lui Romulus, fondatorul Romei, apoteozat.

[18] În locul medaliilor victoriilor în război din trecut, acum medalii de victorii la Circ.

[19] Localităţi din Grecia, din insulele greceşti şi de pe coasta Asiei Mici.

[20] Esquilin şi Viminal, două din cele şapte coline ale Romei ; *vimen* înseamnă în latineşte „răchită“.

[21] Retor celebru de origine siriană, cu mare talent de improvizaţie ; a trăit pe vremea împăratului Traian.

[22] Aluzie la Dedal.

[23] La semnarea unui act sau la aşezarea la masă exista o anumită ordine după rang.

[24] Prunele de Damasc şi smochinele mici siriene erau transportate la Roma pe mare prin Alexandria Egiptului.

[25] O altă colină a Romei.

gîtul lung al unui jigărit cu grumazul lui Hercule, ținînd în brațe pe Anteu ridicat mult de la pămînt [26], și admiră o voce slabă ca a găinii cîrîind, cînd este ciocănită în cap de soțul ei. Există actor mai bun decît un grec, cînd joacă el pe Thais sau rolul de soție, sau pe Doris [27], fără umbră de vestmînt pe dînsa ? Îți pare că vorbește chiar o femeie, nu actorul ; ai zice că tot spațiul din josul pîntecului e gol și neted, străbătut doar de o ușoară crăpătură. Și totuși n-ai de admirat acolo pe un Antíochus sau Stratoclés sau pe Demetrius și pe lascivul Haemus [28]. Nația lor întreagă e de comedianți. Tu rîzi ? Grecul se strică de rîs hohotind și mai și. Își vede amicul lăcrămînd ? Plînge de-a binelea, dar nu-i de loc îndurerat. Ceri să ți se facă pe vreme rece un pic de foc ? El îmbracă un suman mițos. Dacă tu zici „e cald", pe el îl trec sudorile. Nu ne putem, deci, măsura cu ei. Cel care mereu, zi și noapte, poate să-și compună figura după fața altuia, care e gata să-și ridice mîinile, minunîndu-se, și să-și laude amicul dacă a rîgîit bine, dacă a urinat cum trebuie și dacă auritul vas de noapte a răsunat, cînd clapa din fundul lui s-a închis la loc — îți e superior.

Pe lîngă aceasta la ei nimic nu-i sfînt, nimica nu-i ferit de pofte desfrînate, nici stăpîna casei, nici fata ei fecioară, nici chiar logodnicul imberb și nici băiatul mai înainte pudic. În lipsa ăstora, răstoarnă cu fața-n sus bunica prietenului său : vor să afle tainele familiei și — astfel s-ajungă a fi temuți.

Și fiindcă tot fu vorba despre greci, treci peste gimnasiile tinerilor și ascultă isprava ticăloasă a unui mare filosof. Stoicul, devenit delator, om bătrîn, crescut pe

---

[26] Anteu, unul dintre giganți, fiu al Geei (pămîntul) și al lui Poseidon (zeul mării). Era de neînvins cît timp se sprijinea cu picioarele pe pămînt, de unde îi venea puterea ; Hercule l-a ridicat în aer și l-a sugrumat.

[27] Roluri în comedie ; Thais e curtezană, iar Doris e sclavă.

[28] Antíochus, actor necunoscut, Stratoclés și Demetrius, actori celebri în vremea lui Domițian, ca și Haemus care juca în roluri de femeie.

țărmul pe care a căzut o pană a calului Gorgonei [29], l-a ucis pe Barea [30], prietenul și discipolul lui. Nu mai e loc pentru-un roman aici unde domnește un Protógenes sau Díphilus sau Hermarchus [31] care, după-un năravul neamului, niciodată nu-și împărțește cu altul amicul; îl ține numai pentru el. Căci de-îndată ce-a picurat într-o ureche lesne încrezătoare cît de puțin din veninul firii și nației lor, ești dat pe ușă-afară; anii de lungă slugă-reală nu mai contează; nicăieri alungarea unui client nu-i pagubă mai mică. Ce înseamnă aici — să nu ne amăgim! — bunele oficii, sau ce merit are un sărac dacă se străduie s-alerge de cu noapte, îmbrăcat în togă, cînd un pretor își zorește lictorul și-i dă poruncă să meargă fuga la văduvele lipsite de urmași, de mult treze, ca nu cumva colegul să salute mai înaintea lui pe-Albina și pe Módia? [32] Aici, un fiu de oameni liberi e un ins care încheie suita sclavului unui bogat. Un altul oferă Calvinei sau Catienii [33] cît primește ca soldă un tribun de legiune, ca să gîfîie odată sau de două ori de-asupra ei; iar tu, de-ți place chipul unei „fete" îmbrăcate, stai locului și șovăi s-o faci pe Chíone [34] să se coboare de pe jilțul ei înalt.

Adu ca martor la Roma un om tot pe atît de cinstit ca gazda zeității Idei [35], vie în fața judecătorilor Numa sau cel care-a salvat-o pe Minerva înfricoșată din tem-

---

[29] Este vorba de P. Egnatius Celer, filosof stoic, fost client, prieten și profesor al lui Barea Soranus; se născuse la Tarsos, oraș pe malul rîului Cydnus unde, după legendă, se prăbușise Bellerophon și calul său înaripat, Pegas, născut din capul unei Gorgone, monstru înfricoșător.

[30] Barea Soranus, fost consul în anul 52 e.n. și mai tîrziu proconsul al provinciei Asia, victimă în anul 66 a lui Nero, în pornirea demență a acestuia de suprimare a tuturor celor ce i-ar fi putut deveni adversari, pe baza unei mărturii false a lui Egnatius Celer, fostul profesor.

[31] Nume obișnuite grecești.

[32] Femei bătrîne și bogate, fără urmași, curtate de vînătorii de moșteniri.

[33] Nobile depravate.

[34] Curtezană mai curățică, nu ca cele de bordel, care se expuneau goale.

[35] În anul 204 î.e.n. la porunca oracolului de la Delfi, soli

plul în flăcări [36] : prima întrebare va fi despre averea lui și ultima despre moravurile lui ! „Cîți sclavi întreține ? Cîte iugăre de pămînt are ? Cîte feluri de mîncare are la masă și cît de mari sînt porțiile ? Cîți bani are cineva în ladă, atîta crezare are. Poți jura tu pe-altarele samotracilor [37] și pe-ale noastre, un sărac, își zic ei, disprețuiește fulgerele zeilor și chiar zeii nu-l mai iau în seamă. Ce să mai zic că dacă mantaua îi e murdară sau sfîșiată, dacă toga e cam pătată, dacă un pantof îi e spart, căci pielea i s-a rupt sau, după ce „rana" s-a cusut, un șir de „cicatrici" îți-arată firul gros și proaspăt al cîrpelii, un asemenea om oferă subiect și prilej de glumă tuturor. Afurisita sărăcie prin nimic altceva n-apasă mai greu oamenii decît că-i face a fi de rîsul lumii. Afară cu el, de are un pic de rușine !, zice unul ; să se scoale de pe banchetele rezervate cavalerilor cine n-are averea cerută de lege [38]" — „Prea bine, să șadă aici fiii codoșilor, născuți în vreun bordel ; să aplaude aici băiatul pristavului spilcuit, printre feciorii fercheși ai gladiatorului, sau tinerii dresori de circ. Așa a vrut-o neghiobul de Otho, care ne-a repartizat pe clase deosebite. Ce ginere aici, cu o avere mai mică și mai puține boarfe decît fata, avut-a vreo cătare ? Care sărac e-nscris moștenitor într-un testament și cînd e el consultat de edili ? De mult

---

romani au adus la Roma, ca proteguitoare, piatra neagră de la Pesinunt (Frigia), care simboliza divinitatea de pe muntele Ida, zeița Cybele *(Magna Mater)*. Oracolul poruncea ca ea să fie găzduită de omul cel mai cinstit al Romei ; fu desemnat de senat P. Cornelius Scipio Nasica.

[36] L. Caecilius Metellus, care în anul 241 î.e.n. era *pontifex maximus*, salvă paladiul Minervei din templul Vestei care luase foc, în care împrejurare și-a pierdut vederea.

[37] Samothrace este o insulă din Marea Egee pe coasta Traciei, în fața gurilor rîului Hebrus (Marița) la vărsarea în mare. Acolo se practica cultul Cabirilor, mistere cam de aceeași importanță ca misterele eleusine.

[38] După legea tribunului L. Roscius Otho din anul 67 î.e.n., primele 14 rînduri de bănci la teatru erau rezervate cavalerilor, cetățeni romani care aveau o avere de cel puțin 400.000 de sesterți.

quiriții [39] nevoiași trebuiau să plece-n masă de aici. Cu greu se ridică cei a căror stare modestă de acasă stă-n calea meritelor, dar la Roma o astfel de încercare e și mai grea.

O locuință păcătoasă costă ; burțile sclavilor costă ; un prînz frugal costă. Ți-e rușine să mănînci în vase de lut ; n-ai zice că-i rușine, dacă-i fi transportat de-odată în țara marsilor sau la o masă sabină [40], mulțumindu-te acolo c-o glugă vineție de lînă aspră. Într-o mare parte a Italiei, de e să spunem adevărul, nimeni nu poartă togă decît cînd este mort. Chiar atunci cînd se celebrează într-un teatru plin de iarbă o zi de mare sărbătoare și, la sfîrșit, revine pe scenă o cunoscută farsă populară [41] — cînd pruncul țăranului de la sînul mamei se sperie de gura larg căscată a măștii — vei vedea acolo că îmbrăcămintea e la fel, aceeași în orchestră și la mulțimea spectatorilor ; ca veștmînt de mare cinste înalții edili se mulțumesc doar cu tunici albe. Aici însă splendoarea veștmintelor depășește puterile, aici e o întrecere fără măsură în toate, iar uneori cumperi din caseta altuia. Păcatul este-al tuturor ; așa trăim cu toții într-o fudulă sărăcie. Ce s-o mai lungesc ? Totul la Roma e pe bani. Cît dai ca să-l saluți în fine pe Cossus sau ca Veiento [42] să-și arunce, cu buzele strînse, privirea lui spre tine ? Își rade unul barba ? [43] Sărbătorește altul tăierea buclelor iubitului ? Casa e plină de plăcințele de vînzare : „poftim

---

[39] Quirites era denumirea solemnă și oficială a cetățenilor romani.

[40] Marsii și sabinii, neamuri italice la estul și nord-estul Romei, care duceau o viață modestă.

[41] Așa-numitele *fabulae Attelanae*, reprezentații populare mai ales la țară, într-un teatru de scînduri improvizat ; în colonii sau municipii, edilii erau autoritățile locale cele mai înalte și aveau la aceste reprezentații locuri speciale care formau ceea ce Iuvenal numește orchestra.

[42] Nume ale unor membri ai unor familii de vază : senatorul Fabricius Veiento, amintit și altă dată de Iuvenal, avea mare trecere pe lîngă împăratul Domițian.

[43] Prima tăiere a bărbii unui tînăr *(depositio)* se făcea cu o ceremonie anume, ca eveniment important într-o familie ; prin analogie, la fel se sărbătorea, odată cu pervertirea moravurilor, și tăierea buclelor unui iubit.

banii și păstrează aluatul ăsta pentru tine“ [44]. Noi, clienții, sîntem siliți să plătim tributul (ca să putem intra) și să sporim averea sclavilor spilcuiți.

Cine se teme sau s-a temut vreodată de prăbușirea casei sale în răcorosul Praeneste, sau la Volsinii cel așezat între coline împădurite, sau în modestul Gabii, sau pe înălțimele Tibrului în pantă [45]? Noi trăim într-un oraș sprijinit în bună parte a lui pe niște bîrne subțiri, căci așa ne ferește administratorul să nu ne prăvălim și, după ce-a acoperit spărtura vechii crăpături, ne spune să dormim fără de grijă, cînd clădirea e gata-gata să se năruie. Ar trebui, îmi zic, să trăim într-un loc unde nu sînt incendii, nu sînt temeri de noapte. Dar, iată, Ucalegon [46] strigă după apă, iată-l mutîndu-și calabalîcul; etajul al treilea e înecat de fum și tu nu știi nimic. Dacă toată lumea, pornind de la treptele de jos, e-n panică, ultimul, pe care-l apără de ploaie doar țiglele sub care blînzi hulubi își depun ouăle, va arde de-a binelea.

Codrus [47] avea un pat prea mic pentru Prócula lui, șase mici urcioare de podoabă pe un bufet, mai jos un mic pocal cu toartă și, culcat sub aceeași placă de marmoră, un Chiron [48]; într-o lădiță veche ținea niște volumașe grecești: șoarecii, inculții, rodeau divinele poeme. Pe scurt, Codrus n-avea nimic; cine-ar tăgădui-o? Și totuși, nefericitul, a pierdut tot acel nimic. Iar culmea nenorocirii e că pe un om rămas gol și care cere cîteva bucăți de pîine nimeni nu-l ajută cu mîncare, nimeni nu-l primește sub acoperișul casei lui. Dacă se prăbușește însă casa cea mare a lui Astúricus [49], matroanele

---

[44] Este răspunsul clientului invitat, care trebuia să cumpere de la sclavii casei, ca preț al onorarei ce i se făcuse, plăcintele care prisoseau.

[45] Localități liniștite în apropiere de Roma. Praeneste (azi Palestrina), orășel în Lațiu la sud-est de Roma; Volsinii, vechi orășel în Etruria; Gabii, la sud-est de Roma; Tibur, azi Tivoli.

[46] Parodierea unui pasaj din Eneida (lib. II, v. 311): un biet chiriaș comparat cu Ucalegon, fruntaș al Troiei, pe-a cărui casă Eneas o vedea arzînd de pe acoperișul casei lui, atunci cînd grecii incendiară Troia.

[47] Numele unui profesor sau poet sărac; soția lui e Procula.

[48] Centaurul și învățătorul lui Achile; aici, o statuetă care-l reprezintă.

[49] Porecla vreunui bogătaș.

își uită de găteală, mărimile-s în doliu, pretorul amînă termenele de judecată. Atunci, da, ne plîngem de prăbușirea clădirilor la Roma, atuncea blestemăm incendiile. El arde și iată că și vine în goană cineva să îi dea marmora și să contribuie la cheltuieli ; unul îi va da statuete, niște nuduri albe, altul vreo capodoperă de-a lui Eufránor și de-a lui Polyclet [50] ; cutare, vechi podoabe din templele zeilor Asiei, cutare cărți și rafturi și o Minervă de pus la mijloc, cutare o baniță de bani. Încaltea Persicus, cel mai avut dintre bătrînii fără-de urmași, bănuit pe nedrept că și-a dat singur foc casei, capătă în loc lucruri mai valoroase și mai multe.

Dacă te-ai putea smulge jocurilor de circ, cu cît dai acum închiriind o chichineață întunecoasă, îți cumperi o casă foarte bună la Sora, la Fabrateria sau la Frusino [51]. Ai acolo o grădiniță și un puț mic — n-ai nevoie să-l tulburi cu frînghia — apa se răspîndește ușor, sorbită de fragede legume. Trăiește îndrăgind hîrletul și fă-te cultivatorul unei grădini îngrijite, din care poți să ospătezi sărbătorește o sută de discipoli de-ai lui Pitagora [52] !" În orice loc, în orice ungher retras, e mare lucru să fi devenit stăpînul fie și-al unei singure șopîrle.

Cei mai mulți bolnavi mor aici de nesomn ; dar sleirea puterilor o provoacă mai întîi mîncarea nemistuită ce zace în pîntecele încins. Într-adevăr, ce odaie cu chirie cruță somnul cuiva ? La Roma trebuie să ai mare avere ca să dormi. Dintr-asta ni se trage mai cu seamă boala. Trecerea căruțelor pe la cotiturile strîmte ale străzilor și ocările iscate de la o cireadă ce nu se mișcă din loc i-ar strica somnul pînă și lui Drusus [53], sau chiar focilor. Bogatul, de-l cheamă vreo treabă, va fi dus pe sus : mulțimea e dată în lături și el va înainta în goană

---

[50] Pictor și sculptor, ambii celebri ; copiile operelor lor erau foarte prețuite la Roma.

[51] Orășele la sud-est de Roma, aproape de Aquinum, locul de naștere al lui Iuvenal.

[52] Adepții lui Pitagora erau vegetarieni.

[53] E vorba de împăratul roman Claudiu (Tiberius Claudius Drusus), renumit pentru somnul lui adînc după masă : nu se trezea nici dacă comesenii aruncau în el cu sîmburi de măsline sau cu smochine.

pe de-asupra capetelor noastre într-o mare lectică liburniană [54]; înăuntru, pe drum, el poate citi sau scrie sau dormi : o lectică cu ferestrele închise te trage într-adevăr la somn. Va sosi totuși înaintea ta. Nouă, cînd ne grăbim, ne stă în față valul celor dinainte, iar gloata mulțimii care vine din urmă ne stîlcește șalele ; unul mă lovește cu cotul, altul tare cu o scîndură, ăsta mă izbește-n cap cu o grindă și celălalt cu un chiup mare de ulei. Picioarele-mi sînt pline de lut gros, de-oriunde sînt călcat de-o talpă mare și un cui dintr-o ciubotă soldățească mi se înfige într-un deget.

Nu vezi ce-nghesuială și cît fum e în jurul sportulei aceleia ? [55] O sută de invitați la împărțeală și fiecare cu bucătăria lui. Córbulo [56] cu greu ar fi putut duce atîtea blide mari și-atîtea hîrburi puse pe capul lui ; cu grumazul încordat, nefericitul sclav le poartă pe toate și, mergînd fuga, întețește focul. Tunica, de curînd cîrpită ți-e sfîșiată ; o droagă venind din potrivă hîltîcăne niște brazi lungi ; alte căruțe cară pini care se clatină în aer și amenință lumea. Iar dacă se rupe osia unei harabale ce cară blocuri de marmoră ligurică [57] și prăvălește peste gloata de oameni ditamai muntele care s-a răsturnat, ce mai rămîne din trupurile lor ? Cine le mai găsește mîinile, picioarele și oasele ? Strivit, cadavrul omului de rînd piere ca o suflare. În vremea asta, cei de-acasă spală liniștit farfuriile, atîță focul suflînd într-însul, fac mare zgomot cu răzuitoarele unse ; sticluța cu ulei e plină, ei întocmesc prosoapele de in [58]. Iată la ce zoresc sclavii,

---

[54] Liburnia era un ținut în Iliria, între Istria și Dalmația ; corăbiile liburnice erau nave ușoare de luptă ; prin analogie, aici e vorba de o lectică ce seamănă cu o asemenea navă.

[55] La propriu, *sportula* e coșulețul cu care clientul venea să-și salute patronul și în care-și primea porția de mîncare ; apoi, ceea ce primea din partea patronului ca mîncare sau în bani ; aici e vorba de o împărțeală la o sărbătoare a patronului la care clienții vin cu vase de bucătărie și cu un cuptor aprins, care să păstreze mîncările calde.

[56] Cneius Domitius Corbulo, general vestit, comandant al armatei din Germania sub Claudiu și al celei din Armenia sub Nero ; era de o statură înaltă, impunătoare.

[57] În Liguria erau vestite cariere de marmură, lîngă Pisa și Luna (marmură de Carrara).

[58] Toate pregătirile pentru cină și baie.

fiecare cu altceva, pe cînd mortul șade acum pe malul Stixului și, nou venit, tremură de frica fiorosului luntraș[59] : n-are speranță, nefericitul, să-l ia în barcă peste vîltoarea mîloasă a apei și nici sfertul de as, pe care să i-l întindă cu gura.

Ia seama acum la alte și felurite primejdii ale nopții : gîndește ce distanță e de la acoperișurile înălțate în văzduh, de unde o țiglă te poate lovi-n cap, gîndește de cîte ori blide crăpate sau ciobite cad de la ferestre, cu cîtă greutate izbesc și lasă urme, stricînd piatra pavelii. Ai putea trece drept tembel și imprudent față de accidente, dacă te-ai duce la o cină fără să-ți fi făcut testamentul : ai tot atîtea șanse de-a muri cîte ferestre luminate stau deschise, cînd treci pe lîngă ele-n acea noapte. La urma urmei, ai putea să dorești și să-ți urezi — o jalnică dorință — ca acestea să se mulțumească a-ți vărsa în cap doar niște lighene cu lături. Un bețiv pus pe ceartă, care întîmplător n-a snopit încă pe nimeni, își ispășește această vină și îndură o noapte ca cea a lui Ahile Peleianul cînd își jelea prietenul[60] : acum e întins cu fața în jos, îndată apoi pe spate, altfel nu va putea dormi ; unii n-au somn. Dar oricît de înfierbîntat e ticălosul de anii lui cei tineri și de vin, el nu se leagă de trecătorul a cărui mantă în roșu-stacojiu, alaiul nesfîrșit de însoțitori și numeroase torțe și lampioane îi spun să se ferească. De mine însă, pe care de-obicei mă duce acasă luna sau lumina slabă a unui lămpuș pe-a cărui feștilă o tot măresc și-o micșorez, nu are a se teme. Află acum preludiul nefericitei lupte, dacă se cheamă luptă, cînd el lovește într-una și eu doar încasez. Mi se oprește-n față și-mi ordonă să stau pe loc : trebuie să ascult, căci ce poți face, cînd te silește un nebun, care-i mai tare decît tine ? „De unde vii ?“ îmi strigă. „Cu-a cui poșircă și cu-a cui linte ți-ai umflat burta ? Ce cîrpaci de cizmar

---

[59] Legendarul luntraș, Charon, care trece peste Styx sufletele celor morți ; aceștia trebuie să plătească luntrașului bănuțul pus de rude în urna funerară.

[60] Aluzie la Ahile, care nu-și putea găsi liniștea, jelind moartea lui Patrocle, prietenul său cel mai bun (Iliada, XXIV).

a înfulecat cu tine arpagicul tocat și botul de berbece fiert? Nu-mi răspunzi nimic, hai? Vorbește sau... Na, un picior! Spune-mi unde te postezi; în care sinagogă să te caut?“ [61]

De-încerci să spui ceva, sau te retragi tăcut, tot una e; ăștia te bat la fel și, după aceea, furioși, te mai și dau în judecată. Scăparea omului sărac aceasta e: bătut se roagă și stîlcit în pumni imploră să i se îngăduie a se întoarce acasă măcar cu cîțiva dinți.

Și nu numai de asta ai totuși a te teme. Căci te poți pomeni cu unul care să te jefuiască, după ce casele s-au încuiat și, obloanele trăgîndu-se iar crîșma zăvorîndu-se, e peste tot tăcere, ori apare și cîte-un vagabond care mînuiește cuțitul. Cînd gărzile înarmate asigură paza în mlaștinile Pontine [62] sau în pădurea Gallinaria [63], tîlharii toți aleargă aici la Roma ca într-o rezervație. La ce cuptor de fierărie, pe ce nicovală nu vezi făurindu-se cătușe grele? Aproape tot fierul ni se duce pe lanțuri, încît mă tem că n-om mai avea pluguri, că ne-or lipsi cazmalele și hîrlețele. Ferice de strămunii strămunilor noștri, ferice poți să zici de vremile acelea, care odinioară, sub regi și sub tribuni, au văzut Roma mulțumindu-se cu o singură închisoare.

La aceste motive de a pleca din Roma aș fi putut să înșirui și mai multe, dar catîrii mă cheamă și soarele se lasă. Trebuie să pornim, căci iată, de multă vreme catîrgiul îmi face semne, agitîndu-și biciușca. Cu bine deci; nu mă uita! Și de cîte ori, grăbit de-a te întrema, Roma te va reda dragului tău Aquinum, smulge-mă și pe mine de la Cumae către Ceres Helvina și Diana voastră [64]. Voi veni în acest ținut răcoros ca auditor al Satirelor tale, dacă ele nu se rușinează de mine, încălțat în ciubote“.

---

[61] Prin preajma sinagogilor se aflau mulți cerșetori.

[62] Ținut mlăștinos străbătut de calea Appia, unde hoții puteau jefui pe călători, găsind locuri bune de ascuns.

[63] Pădure de pini la vărsarea Volturnului, aproape de Cumae, ascunzătoare a hoților.

[64] În apropierea proprietății lui Iuvenal de la Aquinum era un templu închinat zeiței Ceres, numită Helvina, și Dianei.

SATIRA A IV-A

Iată-l din nou pe Crispinus[1], pe care va trebui de multe ori să-l iau la refec, dihania asta ce nu-şi răscumpără păcatele cu nici un merit, nevolnicul afemeiat, viteaz numai în pofte desfrînate ; doar pe vădane le dispreţuieşte adulterul[2]. Ce interesează deci prin ce mari portice îşi snopeşte de-oboseală caii, la umbra deasă a căror păduri e purtat în lectică, cîte iugăre şi cîte palate aproape de for şi-a cumpărat ? Nici un ticălos nu-i fericit şi cu atît mai puţin acest corupător şi pîngăritor totodată, cu care mai deunăzi se culca preoteasa cu bentiţe sfinte a Vestei[3], menită a fi îngropată apoi de vie[4].

Dar deocamdată, despre isprăvi mai mici. Şi totuşi, dacă un altul ar fi făcut la fel, ar fi fost tîrît la judecata Censorului moravurilor[5]. Căci tot ce pentru oamenii cumsecade, un Titus sau un Sejus[6], ar fi fost de ocară, lui Crispinus îi şedea bine. Ce să faci, cînd persoana este grozavă şi mai ticăloasă decît orice ticăloşie ? A cumpărat un barbun cu şase mii de sesterţi, cîte o mie de sesterţi exact o livră, precum spun cei care vorbesc de lucruri mari, făcîndu-le şi mai mari încă. Aş lăuda planul pişicherului, dacă printr-un dar atît de mare ar fi reuşit să fie înscris pe prima pagină a testamentului unui bătrîn fără copii sau, alt motiv, de-ar fi trimes peştele unei prietene din lumea mare, plimbată într-o lectică închisă cu largi geamuri. Nu te-aştepta la aşa ceva : şi-a cumpărat barbunul pentru sine. Multe mai vedem astăzi pe care săracul şi cumpătatul Apicius[7]

---

[1] Vezi sat. I, n. 14.

[2] Ar fi o victorie prea uşoară.

[3] Semn distinctiv al Vestalelor.

[4] Este vorba de Marea Vestală Cornelia. Călcarea jurămîntului păstrării focului era considerată ca incest ; vinovata era îngropată de vie.

[5] Aluzie la împăratul Domiţian însuşi, acuzat printre altele că trăise în concubinaj, după ce o divorţase de soţul ei, cu nepoata lui, Iulia, fiica fratelui şi predecesorului lui la conducerea imperiului, Titus.

[6] Nume folosite de jurişti spre a indica un cetăţean oarecare.

[7] Un mare mîncău, amintit de Seneca, vestit pentru cheltuielile lui cu mesele.

nu le făcea ! Și-una ca asta o faci tu, Crispine, care altădată te încingeai c-un șorț de trestie în țara ta ? [8] Niște șolzi, pe un preț ca ăsta ? Ai fi putut probabil cumpăra mai ieftin pescarul decît peștele. Cu prețul ăsta se vînd pămînturi în provincie, iar în Apulia ele sînt chiar mai mari. Ce ospețe o fi înghițit Măria sa Împăratul, cînd un Crispinus, măscăriciul îmbrăcat în purpură al Marelui Palat, azi fruntea cavalerilor, el, care altădată striga cît îl ținea gura, vînzînd cu bucata pește sărat în orașul lui, înfulecă acum atîtea mii de sesterți pentru o mică porție, luată pe marginea unei mese modeste ?

Începe, o Caliope [9]. Putem să și ședem ; n-avem de intonat un cîntec epic ; e vorba de o întîmplare-adevărată. Povestiți, copile Pieride ! [10] Să-mi fie cu noroc că v-am numit „copile" !

Pe cînd ultimul dintre Flavii [11] sfîrteca imperiul pe jumătate mort și Roma era roaba Neronelui cel Chel, în fața templului Venerii, ridicat pe spatele doricei Ancone [12], a căzut în lat un ditamai calcanul, uimitor de mare, la fel cu cei pe care-i acoperă gheața Meotidei [13] și îi revarsă, ruptă în sfîrșit de zilele cu soare, greoi de cît șezură și grași de cît zăcură o lungă iarnă, spre gurile Pontului [14] năvalnic". Mai marele luntrii și al năvodului rezervă acest monstru Pontifului Suprem [15]. Căci cine-ar îndrăzni să-l pună în vînzare sau să-l cumpere, cînd pînă și țărmurile sînt pline de-atîția delatori? Ai algelor inspectori [16], postați din loc în loc, i-ar găsi pricină luntrașului cel gol, nesovăind să spună că-i vorba de peștele fugar, hrănit mult timp în helești Cezarului și că,

---

[8] Egipt.

[9] Parodiere a unei formule de invocație în epopee ; Calliope era zeița epopeei.

[10] Alt nume al Muzelor, după numele muntelui Pieros în Beoția, unde se credea că locuiesc. Se continuă tonul parodiei.

[11] Împărații din dinastia Flaviilor sînt : Vespasian, Titus și Domițian, acesta din urmă fiind numit de Iuvenal Nero cel Chel.

[12] Oraș de pe coasta Mării Adriatice, colonie dorică.

[13] Azi Marea de Azov.

[14] Pontul Euxin e numele vechi al Mării Negre : gura lui către Marea de Marmara este strîmtoarea Bosforului.

[15] Începînd cu Augustus, împăratul era și Pontif Suprem.

[16] Ironic, despre gardienii țărmului mării.

scăpat de-acolo, el trebuie să se întoarcă la vechiul lui stăpîn. De e să dăm crezare lui Palfurius sau lui Armillatus [17], orice e mai de seamă și mai frumos, oriunde-ar înota pe tot întinsul mării, e bun imperial. Spre a nu fi pierdut, calcanul va fi, deci, dăruit.

Toamna se retrăgea acum din fața zloatei, bolnavii sperau că vor mai apuca febra quartană [18], vîntul nesuferit al iernii șuiera și păstra proaspătă captura. Totuși pescarul se grăbește, ca și cum l-ar mîna din spate Austrul [19]. Cînd lacurile-i fură la picioare, acolo unde, deși-n ruină, Alba păstrează focul de la Troia cinstind pe mica Vesta [20], mulțimea minunîndu-se l-a împiedicat o clipă la intrare. Cînd ea se dădu în lături, canaturile ușilor se deschiseră larg în țîțînile lor ascultătoare. Senatorii, ținuți încă afară, privesc la peștele ospățului, admis să intre. Se merge la Atride [21]. „Primește, zise atuncea picentinul [22], ceva prea mare pentru vatra unor oameni simpli. Ziua aceasta să fie sărbătoarea geniului tău ; grăbește să-ți golești pîntecele încărcat și consumă acest calcan hărăzit erei tale. El însuși a vroit să fie pescuit." Ce lingușire mai pe față ca aceasta ? Și totuși împăratul se umflă-n pene, ridicîndu-și creasta ; nu-i lucru pe care să nu-l creadă despre dînsul, el — o putere cu a zeilor egală.

Dar peștele n-avea o tavă mare pe măsura lui. Sînt chemați, deci, la sfat fruntașii statului, pe care împăratul îi ura și pe-ale căror fețe stăruia paloarea fricii pe care li-o pricinuia augusta și nefericita lor prietenie.

---

[17] Palfurius Sura, jurist și delator pe vremea lui Domițian ; probabil că tot astfel și Armillatus.

[18] Febra din patru în patru zile *(quartana)* era socotită de medicii timpului ca semn de însănătoșire.

[19] Vînt cald și umed de sud-est (azi *sirocco*).

[20] Lacurile Alban și Nemi, în apropiere de Alba Longa, cetatea întemeiată de Ascanius, fiul lui Aeneas, și distrusă apoi de romani, unde se păstrase focul veșnic adus de la Troia și unde era un templu al Vestei celei Mici, spre deosebire de cel mare de la Roma.

[21] Agamemnon, fiul lui Atreu, comandantul suprem al grecilor în războiul troian. Nume dat în batjocură, spre a parodia stilul epopeei, lui Domițian, avînd în vedere orgoliul acestuia, asemănător cu al legendarului erou.

[22] Ancona era în ținutul Picenum ; pescarul era un picentin.

Cînd liburnul [23] strigă: „Dați fuga, Cezarul a deschis acum ședința", cel dintîi care-aleargă înhățîndu-și mantia era Pégasus, numit mai deunăzi vechilul Romei uimite [24]. Erau pe-atunci prefeții altceva? Dintre aceștia el era totuși cel mai de seamă cunoscător al legilor și cel mai cinstit, deși socotea că, în acele cumplite vremi, totul trebuie să fie tratat cu o justiție care nu supără pe nimeni. Iată-l și pe Crispus venind [25], bătrîn plăcut și fire blîndă, ale cărui moravuri erau ca și vorbirea. Pentr-un stăpîn al mărilor, pămînturilor, popoarelor, ce sfetnic mai folositor ca el, dacă ar fi putut, sub urgia și pacostea aceea, să condamne cruzimea, să dea un sfat cuminte? Dar ce era mai primejdios decît urechea unui tiran cu care, cînd cineva îi vorbea de ploi, de secetă, de primăvara noroasă [26], își punea în joc capul? Crispus, așadar, n-a întins niciodată brațele contra curentului; nu era cetățeanul care să poată spune liber ce-avea pe suflet, jertfindu-și viața de dragul adevărului. Astfel, a văzut multe ierni și optzeci de solstiții de vară: cu-aceste arme a fost la adăpost chiar și în acel palat. Venea zorind îndată după el Acilius [27], bătrîn de aceeași vîrstă, însoțit de un tînăr, pe care-l aștepta, fără de vină, o moarte atît de crudă și-atîta de grăbită de sabia stăpînului! De multă vreme însă, la cei din nobilime, bătrînețea este de-a dreptul o minune; iată de ce aș vrea mai

---

[23] Liburnia, regiune din Iliria de unde, probabil, se alegeau slujitorii împăratului care introduceau pe invitații la consiliul imperial.

[24] În batjocură, pentru a numi pe prefectul orașului Roma, numit de curînd în funcție.

[25] Vibius Crispus, fost proconsul al Africii sub Vespasian; în anul 83 e.n. era consul a treia oară împreună cu Fabricius Veiento; Tacit spune despre el: „prin averea, puterea și inteligența lui trecea mai de grabă printre oamenii vestiți decît printre cei cumsecade" (Hist. 2, 10).

[26] Aluzie ironică la Domițian.

[27] M. Acilius Glabrio, tatăl și fiul, aparțineau unei vechi familii vestite. Fiul, fost consul în anul 91, sub Domițian, fu obligat să lupte în arenă cu fiarele; mai tîrziu, fu acuzat de înaltă trădare și condamnat la exil; în cele din urmă fu executat.

bine să fiu frățiorul unui gigant [28]. Așadar, nu i-a folosit nimic nefericitului că, vînător fără armură, străpungea în lupta corp la corp urșii numidici în arena din Alba. Căci cine n-ar pricepe azi abilitățile patricienilor? Cine mai admiră, Brute, vechea ta isteție? Este ușor lucru să-nșeli un rege bărbos [29]. Fără a avea o față mai voioasă, măcar că nu era de neam, venea după aceea Rubrius, acuzat altă dată de o jignire ce trebuia să fie tăinuită [30] și, totuși, un ticălos mai mare decît un pederast ce-ar scrie satire. Iată și pe pîntecosul de Montanus [31], greoi la mers din cauza burții, și pe Crispinus [32], transpirînd parfumul amomului cu care se dăduse dimineața, mirosind aproape cît două cadavre-îmbălsămate, și pe Pompeius [33], mai crud decît Crispinus, cînd era vorba să le deschidă unora gîtlejul printr-o ușoară șoaptă, și pe Fuscus [34] care, antrenîndu-se la lupte în vila lui de marmură, își păstra mărunțaiele drept hrană vulturilor din Dacia, și pe prudentul Veiento [35], împreună cu dătă-

---

[28] După legendă, giganții erau fiii Pămîntului. „A fi fiu al pămîntului" se zicea despre cineva care se trăgea dintr-un tată ce nu se făcuse cunoscut prin nimic deosebit.

[29] L. Iunius Brutus, primul consul al republicii romane și vărul lui Tarquinius Superbus, ultimul rege roman, s-a prefăcut că e nebun ca să nu fie bănuit de acesta că l-ar putea răsturna din domnie.

[30] Rubrius Gallus, comandant militar, fost consul sub Nero; trimis de acesta să lupte împotriva lui Galba, trecu de partea lui Otho și, după eșecul acestuia, de partea lui Vespasian. Ar fi abuzat de fata împăratului Titus, Iulia, devenită apoi iubita unchiului său, împăratul Domițian: este secretul care trebuia să fie tăinuit.

[31] Probabil T. Iunius Montanus, consul în anul 81.

[32] Amintit și în sat. I (nota 14); amomul este o plantă odoriferantă din care se pregătea un parfum pătrunzător, folosit și la îmbălsămarea cadavrelor.

[33] Poate Cn. Pompeius Ferox Licinianus: „șoapta ușoară" este rostirea sentinței de condamnare la moarte a acuzatului.

[34] Cornelius Fuscus, fost procurator în Panonia sub Galba și prefect al pretoriului sub Domițian; conduse a doua expediție împotriva dacilor, fiind învins și ucis în anul 88 e.n.

[35] A. Fabricius Veiento, amintit și în Satira a III-a (nota 45), fost delator și consul sub Domițian.

torul-de-moarte Catullus [36], care ardea de dragoste după o fată pe care n-o văzuse niciodată, monstru groaznic și uimitor chiar în vremea noastră, adulator orb și cumplit, meritînd să cerșească, însoțind de la pod căruțele ce urcă spre drumul Ariciei [37], și să facă apoi bezele de mulțumire celor ce coboară.

Nimeni nu s-a minunat mai tare de calcan. Întors spre stînga, el aducea cele mai multe laude, pe cînd peștoiul zăcea în dreapta lui. Tot astfel lăuda el luptele Cilicianului [38], loviturile lui, mașinile de ridicat și scoborît decorurile la teatru și pe copiii azvîrliți de ele pînă la copertină [39]. Veiento nu se lasă mai prejos ci, ca un apucat lovit de delirul inspirat de tine, o, Bellona [40], prevestește : „Iată, zice, un strașnic semn al unui mare și strălucit triumf ! Vei captura un rege sau Arviragus [41] va cădea din carul lui breton. Peștele vine de departe. Îi vezi solzii ridicați pe spate ? Nu mai lipsea decît ca Fabricius [42] să spună locul de naștere-al calcanului și vîrsta. „Deci, ce crezi ? Îl tăiem ?“ — „Departe de el ocara asta“, zise Montanus. Să se pregătească un vas adînc de lut și mărginit, cît e de mare, jur împrejurul lui de un perete mic. Pentru tavaua asta e nevoie s-avem pe dată un mare Prometeu [43]. Grăbiți cu lutul și cu roata ; chiar din acest moment o, Cezar, olarii să însoțească al tău cantonament“. Propunerea aceasta, demnă de-un astfel de bărbat, a biruit. El cunoscuse vechiul desfrîu imperial, petrecerile lui Nero pînă la miezul nopții și pofta

---

[36] L. Valerius Catullus Messalinus, fost consul și delator odios sub Domițian ; își pierduse vederea ; Iuvenal îl compară cu un milog orb.

[37] Aricia era o localitate la sud-est de Roma, unde era un vestit templu al Dianei în jurul căruia erau mulți cerșetori.

[38] Gladiator originar din Cilicia, provincie a Asiei-Mici.

[39] Vara, amfiteatrul era acoperit cu o pînză *(velarium)*, care apăra de soare pe spectatori.

[40] Zeiță a unui cult orgiastic oriental ; în stare de exaltare preoții și preotesele zeiței făceau profeții.

[41] Șef britan necunoscut ; britanii luptau și din care de luptă.

[42] E vorba de personajul citat mai sus (nota 35).

[43] Un olar tot atît de meșter ca Prometeu, care a făcut omul din lut și a furat focul din cer.

reînnoită de mîncare a oaşeţilor, cînd Falernul [44] le încingea plămînii. Nimeni, pe vremea mea, nu a ştiut mai bine să mănînce. Din prima muşcătură putea să îşi dea seama dacă stridiile provin de la Circei, de pe stîncile Lucrinului, sau din ţinutul rutupin [45] şi dintr-o ochire îţi spunea ţărmul de unde vine ariciul de mare.

Toţi se ridică şi, consiliul sfîrşindu-se, fruntaşii pe care Marele Comandant îi adusese spăimîntaţi, siliţi să se grăbească în citadela lui din Alba, de parc-ar fi avut să le spună ceva de catti şi de sicambrii fioroşi [46], sau parc-ar fi sosit din capătul celălalt al lumii vreo depeşă de rău prevestitoare şi neliniştitoare, sînt invitaţi să se retragă.

Ce bine ar fi fost dacă el şi-ar fi cheltuit mai mult cu aceste fleacuri tot acel timp de sălbatică cruzime, în care a răpit Romei oameni de seamă şi iluştri, fără vreo frică de pedeapsă şi fără ca cineva să îi răzbune. El n-a pierit însă decît după ce începuse să fie de temut cîrpacilor. Asta-i veni de hac celui stropit de sîngele unor Lamii [47].

SATIRA A V-A

Dacă zici că nu ţi-e încă ruşine de hotărîrea ta şi stărui în ideea că binele suprem e să mănînci din pîinea altuia, dacă poţi suferi jignirile pe care nici Sarmentus, nici fleacul cel de Gabba [1] nu le-ar fi îndurat la mesele umilitoare ale lui August, nu-mi vine să te cred, chiar dac-ai declara-o sub jurămînt. Să zicem însă că tu n-ai nici măcar atîta cît e destul să-ţi umpli burta

---

[44] Cel mai renumit vin italian şi cel mai des pomenit de poeţi.

[45] Circei, oraş pe un promontoriu din sudul Laţiului; Lucrinum, golf între Cumae şi Neapolis; Rutupiae, localitate şi port în sud-estul Britaniei.

[46] Popoare germanice pe Rin, contra cărora Domiţian comandase expediţii.

[47] Familie nobilă romană, din care unii membri au fost victime ale lui Domiţian.

[1] Măscărici ai lui August şi ai lui Maecenas.

goală. Nu-i nici un loc liber pe chei ? Nu-i nicăieri un pod[2] și-un capăt de rogojină, mai mic de-o jumătate ? Atît de mult prețuiești tu o cină plină de jigniri ? Ți-e foamea atîta de cumplită, cînd ar fi mai frumos să tremuri acolo și să muști dintr-o mizerie de pîine de dat la cîini ?

Mai întîi, vîră-ți în cap că, atunci cînd ești poftit la masă, tu capeți răsplata întreagă a vechilor servicii. Folosul unei „mari prietenii" este mîncarea ; pe-aceasta patronul ți-o pune-n socoteală, și oricît de rar se-întîmplă, totuși ți-o pune-n socoteală. Astfel, dacă după două luni îi vine gust să-și invite clientul dat uitării, pentru ca a treia pernă de pe sofaua care mai are un loc liber să-și aibă și ea rost[3], „Să fim împreună" îți zice el. Ți se împlinește dorința cea mai mare. Ce mai vrei ?" Are acum de ce să-și strice somnul Trebius ; să-și lase nelegate șireturile încălțărilor, îngrijorat ca gloata întreagă de salutatori să nu-și fi sfîrșit rondul, la vremea cînd stelele încep să scapete, sau carul friguros al lenețului Bootes[4] mai face ocolul lui pe cer.

Ce fel de masă, totuși ! Un vin pe care lîna soioasă a oilor nu l-ar putea răbda[5] ; în loc de oaspeți, vezi niște Corybanți[6]. Preludiul îl fac ocările ; îndată după asta arunci cu paharele și, rănit, îți ștergi rănile cu fața de masă înroșită de sînge, ori de cîte ori între voi, clienții, și cohorta liberților se încinge bătaie la toartă cu ulcele de Sagunt[7]. Patronul însă bea vin tras în amforă pe

---

[2] Locuri unde cineva putea cerși.

[3] Romanii cu stare ședeau culcați la masă cîte trei pe o sofa și cu cotul sprijinit pe o pernă. În cazul de față un loc era liber, fiindcă un invitat lipsea ; de aceea fusese chemat clientul Trebius, căruia îi este adresată această satiră.

[4] Carul-Mare, care apune după celelalte stele.

[5] Lîna îmbibată de sudoare și murdărie a oilor de curînd tunse se spăla cu vin oțetit.

[6] Corybanții erau preoții zeiței Cybele ; la serbările orgiastice ale zeiței străbăteau beți străzile jucînd în sunete de țimbale, parcă cuprinși de furii.

[7] Luptă între rivali : clienții invitați și oamenii casei, sclavii și liberții ; armele sînt vasele de lut pentru oaspeții de rînd ; Saguntul, oraș pe coasta estică a Spaniei, la nord de Valencia.

timpul vreunui consul pletos [8] și-și păstrează pentru el rodul strugurilor călcați pe vremea războiului cu aliații [9], dar nu va-ntinde nicicînd un păhărel prietenului bolnav de stomac. Mîine va bea o probă din cel de pe colinele albane sau setine [10], pe a cărui obîrșie și etichetă i-a șters-o stratul gros de mîzgă depusă pe vechea carafă — un vin de cel pe care-l beau altădată, încununați cu ghirlande, Thrasea și Helvidius la aniversarea zilelor de naștere a Brutiilor și a lui Cassius [11]. Virro ține în mînă cupe mari de chihlimbar, lacrămile Heliadelor [12], încrustate cu smaragde ; ție nu ți se pune înainte nimic de aur sau, dacă ți se servește vreodată, un paznic pus să-i numere pietrele scumpe și să-ți pîndească unghiile ascuțite nu se mișcă de lîngă tine. Iartă-l : splendidul matostat e admirat de toată lumea. Căci Virro [13], ca mulți alții, își mută acum din degete pe cupe nestematele pe care tînărul războinic, preferat gelosului Iarbas [14], și le încrusta de obicei pe mînerul sabiei.

Tu vei goli o ceașcă cu patru ciocuri, din cele ce-și trag numele de la cizmarul din Benevent [15], crăpată și

---

[8] Romanii notau anul prin numele consulilor din acel an. În vremile vechi aceștia purtau părul mare.

[9] Războiul cu aliații italici *(socii)*, cărora nu li se recunoscuse dreptul de cetățenie romană, avu loc între anii 91—88 î.e.n.

[10] Alba și Setia, localități în Latiu, producătoare de vinuri alese.

[11] Paetus Thrasea, senator, adept al filosofiei stoice și admirator al lui Brutus și Cassius, autorii conspirației împotriva dictaturii lui Caesar, s-a sinucis după ce fusese condamnat la moarte de Nero care-i îngăduise să-și aleagă felul morții ; Helvidius Priscus, ginerele lui Thrasea, exilat de Nero și condamnat la moarte de Vespasian.

[12] Fiicele lui Helios (Soarele) și surorile lui Phaëton, metamorfozate în plopi, care lăcrămează, plîngînd moartea fratelui lor ; după legendă, lacrămile lor au dat naștere chihlimbarului.

[13] Virro, patronul care-l invitase la masă pe Trebius, despre care e vorba și în Sat. IX.

[14] Nestematele care altădată ornau mînerul săbiilor vitejilor, ca cea a lui Eneas, alesul Didonei, regina Carthaginei, în locul lui Iarbas, regele Numidiei, serveau unui bădăran îmbogățit ca Virro la ornatul cupelor și ca podoabă degetelor.

[15] Aluzie la Vatinius din Benevent, crescut în dugheana unui cîrpaci, fabricant de pahare și apoi favoritul lui Nero și delator odios. Un fel de cupe de rînd se numeau *Vatinii*.

avînd nevoie de o reparație cu pucioasă pentru sticla ei spartă.

Dacă stăpînul are arsuri la stomac de-atîta vin și de-atîta mîncare, i se aduce apă, fiartă înainte, mai rece decît zăpezile getice. Mă plîngeam adineauri că nu vi se servesc aceleași vinuri ; dar și apa pe care-o beți nu e la fel. Ție îți va întinde paharul vreun curier getul [16], sau mîna osoasă a vreunui maur tuciuriu ; n-ai dori să-l întîlnești pe la miezul nopții, cînd te întorci acasă pe lîngă mormintele de pe povîrnita Via Latina [17]. Înaintea lui Virro stă un sclav tînăr, floarea Asiei, cumpărat cu o sumă mai mare decît averea războinicului Tullus și a lui Ancus [18] și — ce s-o mai lungesc — mai scump decît toate nimicurile regilor romani. Fiindcă așa stau lucrurile, cînd ți-o fi sete întoarce-ți, te rog, ochii la Ganimedele getul [19]. Cumpărat cu atîtea mii, băiatul ăsta nu știe să le potrivească unor săraci băutura [20] ; mîndrețea chipului și tinerețea lui, în schimb, sînt demne de aerele ce-și dă. Cînd mai ajunge el la tine ? Cînd vine la chemarea ta, el, paharnicul de apă caldă și apă rece ? Este jignit, vezi bine, că trebuie să servească pe-un vechi client, că-i ceri ceva, că ședi culcat, pe cînd el stă-n picioare. Toate casele mari sînt pline de sclavi înfumurați.

Iată un altul ! Cu cîte bombăneli îți mai întinde pîinea pe care cu greu a frînt-o, bucăți mucegăite de făină împietrită, în care-ți rupi molarii și tot nu-o poți mușca ! Pîinea cea proaspătă și albă, făcută din făina cea mai fină e rezervată doar stăpînului. Ia seama și ține-ți mîna acasă ; fii respectuos cu jimbla coaptă-n tavă. Fă-te totuși că ești puțin mai al naibii ; se va găsi acolo cine să te silească s-o pui la loc. „Nu vrei, oaspete

---

[16] Getulii, neam din Africa în nord-estul Libiei, la sud de mauri și numizi : exemple de oameni de culoare.

[17] Via Latina se despărțea, înainte de ieșirea spre sud din Roma, de Via Appia, străbătea Latiul întreg și se unea iar cu via Appia puțin mai înainte de Capua.

[18] Tullus Hostilius și Ancus Martius, al treilea și al patrulea din cei șapte regi ai Romei.

[19] Ganimede, tînăr foarte frumos și de aceea răpit de Zeus și făcut paharnicul zeilor.

[20] Romanii nu beau obișnuit vinul curat, ci-l amestecau cu apă caldă și rece, potrivindu-l după gust.

nerușinat, să-ți umpli burta din coșulețele obișnuite și să cunoști odată culoarea pîinii tale ?“ — Va să zică pentru asta urcam eu în goană, plecînd adesea de lîngă nevastă, colina-n pantă, rece a Esquilinului [21], cînd primăvara Iupiter îi trăgea o răpăială de grindină grozavă și mănătăluța-mi șiroia de ploaie ?

Privește cu ce piept mare langusta onorează tava ce se-aduce stăpînului, cu ce sparanghel încinsă împrejur disprețuiește coada-i comesenii, cînd apare ea purtată pe sus de mîinile unui sclav măreț ! Ție însă ți se pune înainte pe o farfurioară un rac zgîrcit și-o jumătate de ou, ca o pomană de înmormîntare. Virro își scaldă peștele în ulei de Venafru [22], pe cînd varza asta veștedă ce ți se aduce ție, nefericitule, miroase a opaiț ; în sosierele voastre se pune uleiul pe care-l aduce vreo luntre de trestie cu prora ascuțită de-a urmașilor lui Micipsa [23] ; tocmai de aceea la Roma nimeni nu se îmbăiază împreună cu Boccar [24] ; uleiul lui te ferește chiar și de mușcătură de șerpi negri. Stăpînul va avea un barbun pe care ni-l trimete Corsica sau stîncile Taorminei, fiindcă întreaga mare a noastră [25] a fost dată gata și nu mai are nimic, de cînd bîntuie nebună lăcomia ; piața îi face pe pescari să vînture neîncetat cu năvoadele apele din apropiere și pește tirenian nu mai lăsăm să crească. Provincia, deci, ne dă ce să punem la foc ; de-acolo vine peștele pe care are să-l cumpere Laenas, vînătorul de testamente, și are să-l vîndă Aurelia [26].

---

[21] Cartier nobil.

[22] Venafrum, vechi oraș al samniților în Campania, vestit prin uleiul de măsline.

[23] Micipsa, rege al Numidiei între anii 148—118 î.e.n. și aliat cu romanii după distrugerea Cartaginei ; urmașii lui Micipsa, zice Iuvenal, sînt numizii ; uleiul lor, adus pe mare la Roma, era de foarte proastă calitate.

[24] Probabil, numele unui prinț numid care trăia în mizerie la Roma.

[25] Romanii numeau Marea Mediterană și „marea noastră“ *(mare nostrum)*, sau „marea interioară“ *(mare internum)*.

[26] Popilius Laenas, un vînător de testamente *(captator)*, care curta prin daruri pe văduva Aurelia, ca să fie trecut în testamentul ei. Aceasta primea însă atît de mult pește de calitate atît de la Laenas cît și de la alții, încît vindea ce-i prisosea.

Lui Virro i se dă bărbunul cel mai mare ce vine din strîmtoarea Siciliei; căci cîtă vreme austrul e potolit, cît timp el șade locului, uscîndu-și pênele umede în peștera lui Eol, plașele îndrăznețe înfruntă Charybda pînă la jumătate [27]. Pe voi v-așteaptă un țipar, rudă cu năpîrca cea lungă sau tiberinul, peștele pătat de ghiață, biet indigen născut sub malul rîului, îngrășat din scursorile în valuri ale cloacei și pătrunzînd adesea în canalul subteran din mijlocul Suburrei [28].

Acestui Virro, aș vrea să-i spun cîteva vorbe, dacă ar voi să-și plece urechea către mine. „Nimeni nu-ți cere darurile pe care Seneca, pe care bunul Piso, pe care Cotta [29] le trimiteau prietenilor cu o stare mai modestă; căci altă dată fala dărniciei era mai prețuită ca titlurile strămoșilor și rangurile puterii. Un singur lucru-ți cerem: cînd ne inviți la masă, puțină politețe. Fă asta și fii, ca mulți astăzi, fii zic, bogat doar pentru tine, sărac pentru prieteni!“

Înaintea stăpînului, iată aburește un ficat mare de gîscă, o găină cît un gîscan de mare și un mistreț demn de săgeata blondului Meleagru [30]. Au să vină apoi trufele, dacă a dat în primăvară și dacă tunetele ploilor dorite au făcut masa mai bogată. „Păstrează-ți pentru tine grîul Libie“ [31], zice Alledius [32]; „desjugă boii, nu-

---

[27] Sens: cît nu bate austrul, vîntul cald și umed de sud. Iuvenal, ca de multe ori, parodiază stilul epopeei. Aici e vorba de peștera în care Eol, regele vînturilor, le ține închise și le dă drumul numai la ordin. Scylla și Charybda sînt cele două stînci mari din strîmtoarea Messinei, reprezentate prin doi monștri.

[28] Peștele tiberin, numit astfel după numele rîului Tibru; Suburra cartier în Roma, aproape de For, cu multe prăvălii și mare circulație.

[29] E vorba probabil de Seneca filosoful; C. Calpurnius Piso este capul conspirației din a. 65 e.n. împotriva lui Nero și a fost silit să se sinucidă; Cotta, probabil Aurelius Cotta, fiul lui M. Valerius Messala Corvinus, om bogat care și-a risipit o frumoasă avere moștenită.

[30] Meleagru, fiul unui rege din Calidon, capitala Etoliei, ucise un mistreț uriaș, trimes ca pedeapsă locuitorilor de zeița Diana, ca să le pustiască ogoarele.

[31] Provincia Africa alimenta în bună parte nevoile de grîu ale Romei.

[32] Poate Alledius Severus, un cavaler roman de pe vremea lui Claudius.

mai trimete-ne trufe“ ! În vremea asta, pentru ca nici un motiv de indignare să nu-ți lipsească, privește la sufragiul mesii cu mișcări de dansator, jonglînd cu cuțitul mînuit artistic, pînă cînd împlinește tot ritualul învățat de la maestrul lui, căci nu e deloc mică deosebirea între gestul cu care se taie iepurele sau gîsca. Dacă vei încerca cumva să scoți și tu o vorbă, ca unul ce ai trei nume [33], vei fi tras de picioare și vei fi scos afară, întocmai ca și Cacus izbit de Hercule [34]. Cînd oare Virro dă „noroc“ cu tine și cînd soarbe dintr-un pahar atins de buzele tale ? Care din voi e atît de nesocotit și cine e atîta de nerușinat să-i zică stăpînului său „bea“ ? [35] Sînt foarte multe lucrurile pe care omul cu haina ruptă nu îndrăznește să le spună. Hei, dacă vreun zeu sau vreun muritor asemenea cu zeii, mai bun decît a fost cu tine soarta, ți-ar da 400.000 de sesterți [36], ce mare, din nimic, ce mare prieten al lui Virro ai ajunge ! „Dă-i lui Trebius, servește-l pe Trebius. Vrei, frate-meu, o bucățică de fudulii pe cinste ?“ — Oh, banilor, vouă vă face el această cinste ; voi sînteți frații lui. Dacă vrei totuși să devii pe dată stăpîn, ba chiar patron stăpînului, să n-ai nici un micuț Eneas jucîndu-se în casa ta [37] și nici vreo fetiță mai dulce încă decît el ; o nevastă stearpă ți-l face pe prieten plăcut și scump. În schimb, amanta ta Mygale să-ți nască și să-i verse în poală tatălui și trei copii deodată : Virro va fi încîntat de cuibul cela gureș, va porunci să li se aducă pieptăraș verde și alune și bănuții

---

[33] Sens : ești om liber, cetățean roman. Cetățeanul roman avea trei nume : cel de familie (*nomen*, precedat de cel personal (*praenomen*) și urmat de supranume sau poreclă (*cognomen*).

[34] Iarăși aluzie la personaje mitologice din epopee : monstrul Cacus, care îngrozise lumea prin cruzimea lui, furase boii lui Hercules și-i ascunsese într-o peșteră. Hercules le descoperi urmele, dărîmă peștera și ucise pe răufăcător, tîrîndu-l de picioare afară.

[35] Semne de prietenie între băutori.

[36] Averea estimată a unui membru al clasei cavalerilor.

[37] Parodierea unui vers din Eneida lui Vergilius (IV, 328) : Didona, părăsită de Aeneas, regretă că n-a avut măcar un copil cu acesta, care să semene cu tatăl lui și să-i mai aline durerea.

de care l-au rugat, atunci cînd pruncii parazitului îi vin la masă [38].

Amicilor de rînd li se pun înainte ciuperci suspecte, stăpînului însă mînătîrci dintr-acelea pe care le mînca Claudiu mai înainte de a fi fost gătite de soția lui și după care n-a mai mîncat nimic [39]. Virro va porunci să i se aducă lui și celorlalți Virroni, mere — doar de mirosul lor ai parte — cum producea eterna toamnă a feacilor [40]; le-ai putea crede că-s șterpelite de la surorile africane [41]. Tu ai parte de-o scîrbă de măr, ca cel pe care-l roade, pe vechiul zid al Romei [42], maimuța care, echipată cu platoșă și coif, temîndu-se de bici, învață să arunce la țintă lancea de pe o capră zbîrlită.

Oi crede, poate, că Virro își cruță punga. Aș! El face asta, ca să te vadă suferind. Căci ce comedie, ce mim mai bun decît al unui lacom care plînge? Totul se face, de vrei s-o știi, spre a te sili să îți faci fiere plîngînd și să scrîșnești din dinți, de mult ce strîngi din ei. Te crezi om liber și invitatul unui „rege" [43]; el te consideră robul aromelor bucătăriei lui. Și socoteala lui nu-i rea. Căci ce om i-atîta de pîrlit, dacă-n copilărie avut-a parte de-o bulă de aur etrusc sau măcar de-o curea înno-

---

[38] Mygale nefiind soție legitimă și copiii rezultați din această însoțire neavînd drept de moștenire, dreptul de moștenire al patronului asupra bunurilor clientului său fără copii, aci Trebius, nu era în nici un fel primejduit.

[39] Împăratul Claudiu a fost otrăvit de soția sa, Agrippina, cu ciuperci.

[40] Aluzie epic-mitologică la celebra descriere din *Odiseea*: Feacii locuiau în insula Corcyra, aproape de coasta Epirului; acolo poposise, după grele peripeții, Ulise și fusese primit și cinstit cu cea mai aleasă ospeție de regele Alkinoos.

[41] Altă aluzie mitologică: „surorile africane" sînt Hesperidele care păzeau grădina tatălui lor, Hesperos, fiul lui Atlas, într-un ținut luxuriant de la capătul pămîntului, de unde, Hercule, învingînd pe Atlas și omorînd balaurul ce le păzea, furase merele de aur care creșteau acolo.

[42] Vechiul zid al cetății, înălțat de regele Servius Tullius, se stricase și devenise chiar din vremea lui August loc de plimbare și de distracții populare; aici, un spectacol improvizat: o maimuță costumată militar și cocoțată pe o capră face tragheri la țintă cu lancea.

[43] Nume dat patronului de către client: „stăpîn" sau „rege".

dată la gît și de-o capsulă de piele [44], ca să-l poată suporta de două ori ? Speranța unei mese bune vă momește. „Ne va da acum, să vedeți, un iepure mîncat doar jumătate, un rest de pulpă de mistreț și vine îndată și o găină ceva mai mică". După asta, cu pîinea pregătită, neatinsă și gata de atac, tăceți cu toții. Are dreptate cel care se poartă astfel cu tine. Dacă poți suporta totul, înseamnă că o meriți. Într-o bună zi, cu creștetul ras [45], îți vei întinde capul, ca să fii pălmuit, și nu te vei da în lături să înduri usturătoarele lovituri de bici, demn de acest ospăț și de un așa prieten.

SATIRA A VI-A

Cred că Rușinea [1] rămase pe pămînt cît rege a fost Saturn [2] și multă vreme ea s-a mai văzut, cît timp vreo peșteră răcoroasă adăpostea o mică locuință și cuprindea laolaltă în întunecimea ei și vatra, și zeul Lar [3], și oile și pe stăpînii lor, pe vremea cînd soția, o munteancă, așternea patul făcut din lemn de la pădure, cu frunze, cu paie și cu pieile fiarelor de prin împrejurimi ; nu semăna nicicum cu tine, Cynthia [4] și nici cu tine, Lesbia [5], pe ai cărei ochișori ți i-a înroșit plînsul de moartea vrăbiuței ; ea da copiilor ei dolofani să sugă

---

[44] Copiii de nobili sau de cetățeni liberi avuți purtau la gît o bulă de aur ; cei de liberți sau de plebei, o bulă de piele.

[45] Actorul care într-o pantomimă juca rolul prostului sau parazitului apărea pe scenă ras în creștetul capului.

[1] Zeița Pudicitia.

[2] Vechiul zeu italic al semănăturilor, identificat mai tîrziu cu zeul Cronos al grecilor, și prin aceasta tată a lui Iupiter ; sensul : în vremurile primitive, considerate, idilic, drept epoca de aur.

[3] Zeul ocrotitor al căminului.

[4] Iubita cîntată sub acest nume de poetul Propertius : numele ei adevărat era Hostia.

[5] Iubită a poetului Catullus, pe numele ei adevărat Clodia ; aluzia se face la o poezie a acestuia. Lesbia plînge îndurerată moartea unei vrăbiuțe, dragostea ei ; poetul încearcă s-o facă a înceta cu plînsul, ca să nu-și înroșească ochișorii.

țițele ei mari, mai neîngrijită adeseori ca soțul ei ce rîgîia de ghinda ce mîncase.

Într-adevăr, pe-atunci pe cînd pămîntul era nou și cerul încă proaspăt, oamenii trăiau altfel: născuți din stejarii despicați sau plămădiți din lut[6], ei n-avuseseră părinți. Multe urme ale Rușinii de-altă dată, sau poate doar vreunele, or mai fi rămas și sub Iupiter, dar pe vremea cînd Iupiter nu avea încă barbă[7], cînd grecii nu erau gata să jure pe capul semenului lor, cînd omul nu-și temea legumele și poamele de hoți și trăia fără a-și îngrădi grădina. După aceea, încet-încet Astreea[8] s-a retras la zei cerului și, Rușinea însoțind-o, cele două surori fugiră împreună.

E de demult și vechi năravul, Póstume[9], să hîțîni patul altuia și să batjocorești sfințenia unui cămin neprihănit. După aceasta, vîrsta de fier aduse orice alt fel de crime; dar primii adulteri se iviră din vîrsta de argint. Și totuși, în vremea noastră tu pregătești vederea, învoiala și logodna, te piepteni la cel mai bun frizer și poate i-ai și pus fetei în deget inelul ca zălog. Te știam în toate mințile. Îți iei nevastă, Postume? Spune-mi ce Tisiphone[10] te-urmărește, ce vipere te muncesc? Poți oare să te bagi la stăpîn, cînd ai la îndemînă atîtea frînghii, cînd atîtea înalte și ametitoare ferestre îți sînt larg deschise, cînd podul Emilius[11] din vecinătate îți stă la dispoziție? Și dacă dintr-atîtea feluri de-a sfîrși nici unul nu te-atrage, nu crezi că e mai bine că doarme acum cu tine un pici? Piciul nu se ceartă noaptea cu

---

[6] Legende asupra originii omului, ironizate de Iuvenal.

[7] În epoca de argint, cînd domnea Iupiter, și anume la începutul ei, cînd Iupiter era doar un copil; urmează apoi, după legendă, vîrsta de aramă și cea de fier, din ce în ce mai imorale.

[8] Fiica lui Iupiter și zeița Dreptății.

[9] Persoană căreí Iuvenal imaginează că i se adresează în această satiră.

[10] Furiile (Eriniile), în număr de trei (Megera, Alecto și Tisifone), divinități înfricoșătoare ale Infernului, avînd șerpi în păr și arme în mînă, răzbunau marile crime luînd mințile vinovatului, ca în legenda lui Oreste, înnebunit de Tisifone, fiindcă-și ucisese mama.

[11] Pod de piatră peste Tibru în apropierea Forului roman, construit de M. Aemilius Scaurus.

tine, nu-ți cere, culcat acolo lîngă tine, mici cadouri, nu se plînge că îți cruți șalele și nici nu îți ordonă cît să gîfîi.

„Ei, dar lui Ursidius [12] îi place legea Iulia. El se gîndește să-și facă un moștenitor drăguț și-i hotărît să se lipsească-n viitor de turturele mari, de creste de barbuni, de toate bunătățile din piață cu care e momit."

Ce să mai zici că nu se poate-n lume, dacă-o femeie se mărită cu Ursidius ? Dacă cel mai vestit cîndva dintre adulteri își întinde botul lui cel prost căpăstrului însurătoarei, el care a fost scăpat de-atîtea ori de lada lui Latinus [13], ajuns la un pas de moarte ? Ce să mai spun că-și caută-o femeie ca cele de pe vremuri ? Deschideți-i, voi doctori, vîna mediană [14] ! Ce caraghios ! Dacă vei avea parte de-o femeie cinstită, închină-te la pragul templului lui Iupiter Capitolinul și jertfește-i Iunonei o junincă cu coarnele aurite. Atîta de puține sînt vrednice să atingă bentițele Cererii [15] și de-ale căror sărutări să nu se teamă tatăl lor ! Du-te dar, împodobește ușile cu cununi și presară pe pragul casei buchetele de flori ! [16] Îi e de-ajuns Hiberinei [17] un singur bărbat ? Mai iute-ai face-o să se mulțumească cu-un singur ochi — Totuși multă lume vorbește de bine de cutare care trăiește la țară la tatăl ei. — De-o trăi ea la Gabii, de-o trăi la Fidenae [18], așa cum a trăit la țară, sînt gata să renunț la bucata de pămînt ce mi-a rămas de la părinți. Cine totuși te-asigură că nu s-a întîmplat nimic prin munții și prin peșterile acelea ? Îmbătrînit-au oare pînă într-a-

---

[12] Nume al unui celibatar convins, curtat pînă atunci, neavînd copii, de vînătorii de testamente prin diferite daruri și convertit subit la ideea căsătoriei. Legea Iulia din anul 13 e.n., dată de August pentru combaterea scăderii numărului nașterilor, prevedea anumite avantaje pentru cei însurați.

[13] Actor care în pantomime juca rolul amantului surprins de soț și scăpa de la moarte ascunzîndu-se într-un cufăr.

[14] Spre a-i lua sînge.

[15] La procesiunea anuală în cinstea zeiței Ceres, cînd chipul ei, împodobit cu panglici, era purtat în cortegiu, numai femeile cinstite puteau să participe și să atingă bentițele zeiței.

[16] Obiceiuri tradiționale la nuntă.

[17] Nume al unei femei faimoase prin numărul amanților.

[18] Orășele în Latiu.

tîta Iupiter și Marte [19] ? Ți se ivește prin porticele noastre [20] vreo femeie demnă de ce îți dorești tu ? De-ai lua la rînd toate șirurile de bănci la teatru, vezi oare vreo ființă pe care s-o iubești fără de grijă și apoi s-o poți alege de nevastă ? Cînd langurosul Bathýlus dansează-n rolul Ledei cu gesturile lui lascive [21], Tuccia nu-și mai ține beșica, Ápula geme ca sub o îmbrățișare și Thymele [22] — de mirare ! — privește lung ; chiar Thymele, simțindu-se novice, atunci învață. Altele însă, întristate, cînd cortinele puse la păstrare se odihnesc, cînd, teatrul fiind gol și închis, doar forurile huiesc, iar de la jocurile plebeiene e mult pînă la Megalesiene [23], se mîngîie cu masca de actor, cu tirsul și chilotul lui Accius [24]. Urbicus, imitînd gesturile Autónoei, stîrnește rîsul în farsa atelană de încheiere [25]. Aelia, fiind săracă, pe-acesta îl iubește. Trebuie bani ca un comediant să-și desfacă fibula pentru ele. Altele-i interzic lui Chrysógonus să cînte, Hispúlla se fericește cu un actor de tragedie. Te-ai aștepta să-l iubească poate pe Quintilian [26] ? Îți iei ne-

---

[19] Zeități luate în derîdere de Iuvenal pentru isprăvile lor amoroase din tinerețe.

[20] Locuri de plimbare.

[21] Bathylus din Alexandria (actor de pantomimă pe vremea lui August și favorit al lui Mecena) juca rolul Ledei, soția regelui spartan Tyndareus, sedusă de Iupiter ce luase înfățișarea unei lebede ; același nume îl purta și un alt actor pe vremea lui Domițian.

[22] Tuccia și Apula, necunoscute ; Thymele însă este o celebră dansatoare în mimi.

[23] Jocurile plebeiene durau de la 4 pînă la 17 noiembrie, iar cele Megalesiene, de la 3 pînă la 23 aprilie. Iarna nu se dădeau jocuri, iar vara și toamna alte jocuri se succedau la intervale destul de scurte.

[24] Numele unui actor jucînd de obicei roluri de bacantă ; în absența lui, adoratoarele se mulțumeau cu tot ce-aveau de la el.

[25] O farsă atelană, piesă populară, putea încheia la Roma un spectacol serios. Aici Urbicus, parodiind pe Autonoe, fiica regelui Kadmos și sora Agavei ; ambele în delir bahic sfîșie pe Penteu.

[26] Chrysogonus, citarist renumit și profesor de citeră, scump plătit ; se credea că abuzurile amoroase slăbesc capacitatea artistului. M. Fabius Quintilianus, faimosul profesor de retorică și orator, autor al lucrării în 12 cărți „Formarea oratorului" *(Institutio oratoria)*.

vastă pe una cu care citaristul Echion sau Gláphyrus și Ambrosius flautistul ar putea deveni tată. Să ridicăm deci lungi estrade pe străzile înguste, să împodobim ușile și intrarea cu ramuri mari de lauri, ca sub rețeaua leagănului încrustat cu fildeș nobilul tău prunc, Léntule, să semene leit cu Euryalus rețiarul sau cu un mirmilon [27].

Eppia [28], soție de senător, a însoțit o trupă de gladiatori pînă la Pharos [29], pînă la Nil și pînă la faimoasele ziduri ale lui Lagos [30]; chiar și Canopul [31] condamna scandaloasele moravuri ale Romei. Uitîndu-și de casă, de bărbat și de sora ei, n-a mai ținut seama de patrie, și-a lăsat, ticăloasa, copiii plîngînd și, ca să te minunezi mai mult, a părăsit spectacolele publice și pe actorul Paris [32]. Deși, crescută într-o casă cu multă avere, dormise cînd era micuță într-un leagăn de puf împodobit cu pamglici de purpură și aur, ea înfruntă acum marea; înfruntase de mult și bunul nume, a cărei pierdere e pentru jeturile capitonate o nimica toată. A suportat, așadar, cu inima neînfricată talazurile tireniene și valurile ionice huind pînă departe, deși avea să schimbe marea de-atîtea ori. Cînd femeile au motiv îndreptățit și onorabil de-a se primejdui, se tem, le-îngheață inima de frică și, tremurînd, nu se pot ține pe picioare; curajul și-l arată doar cînd vor să se ticăloșească. I-e tare greu să urce într-o corabie, dacă i-o cere soțul: atunci apa murdară de pe fundul navei îi face greață, atuncea tot cerul se învîrte cu dînsa. Dacă-și urmează amantul, are stomacul tare. În primul caz își spurcă bărbatul, vo-

---

[27] Lentulus, membru al unei familii nobile vestite; rețiarul era un gladiator ușor înarmat, prevăzut cu o plasă cu care încerca să prindă pe adversar, ca apoi să-l omoare; mirmilonul era gladiatorul prevăzut cu toată armătura: sabie, platoșă, coif, scut.

[28] Poate soția lui Fabricius Veiento.

[29] Pharos, mică insulă aproape de coasta Alexandriei din Egipt, legată printr-un dig de port; acolo se afla celebrul turn de semnalizare pentru navigatori, de unde și numele de *far*.

[30] Faraonul Ptolemeu Lagos făcu din Alexandria Egiptului capitala sa.

[31] Canop, oraș la gurile Nilului, faimos prin libertinajul locuitorilor lui.

[32] Numele unui pantomim vestit sub Domițian.

mînd pe el; în celălalt prînzește printre mateloți, aleargă-n toate părțile pe pupă și-i fericită că pune mîna, trăgînd la funiile grele ale vasului. Totuși, de ce mîndrețe de bărbat s-a aprins Eppia? Ce tinerețe-a cucerit-o? Ce a văzut la el, de-a suportat a fi numită „gladiatoarea"? Căci Sergiulică [33] al ei începuse deja să-și radă barba [34] și, cu brațul mutilat, să spere-a se retrage din arenă. Pe lîngă asta avea o față sluțită tare, o cocoașă mare pe mijlocul nasului, roasă de coif, și un beteșug afurisit la un ochișor ce lăcrăma într-una. Ei, dar era gladiator și asta-i face pe aceia ca niște Hiacinți [35]. Asta a preferat ea copiilor și patriei, surorii și bărbatului. Fierul sabiei îl iubesc ele. Același Sergius, de-ar fi primit bastonul de retragere [36], ar fi început să-i pară un Veiento [37].

Ești curios să știi ce-au făcut cei ai casei, niște particulari, și ce a făcut Eppia? Privește la rivalii zeilor și-ascultă ce-a pățit Claudiu [38]. Îndată ce nevasta îl simțea că doarme, Augusta prostituată [39], îndrăznind să-și pună pe ea o pelerină cu glugă și să prefere patului de pe Palatin o rogojină, își părăsea bărbatul, însoțită numai de-o slujnică. Ascunzîndu-și părul ei negru cu o perucă blondă, intra în lupanarul înnăbușitor, cu draperii uzate, și-n cămăruța liberă, numai a ei: apoi goală, cu sfîrcul sînilor într-o rețea de fire aurite, se punea la dispoziție sub numele de Lycisca, dezgolindu-și pîntecele care te-a zămislit pe tine, nobile Britannicus [40]; primea

---

[33] Sergius este numele gladiatorului pe care Eppia îl însoțea, mîngîiat cu un diminutiv (Sergiolus) de Eppia.

[34] Pînă pe la 40 de ani romanii doar își tundeau barba; după aceea o rădeau. Sergius împlinise deci această vîrstă.

[35] Hyacinthos, fiul unui rege spartan, tînăr foarte frumos și iubit de Apollo; acesta îl ucise din greșeală la o întrecere cu discul; din sîngele lui se născu o frumoasă floare, Hyacinthus orientalis, rom. zambilă.

[36] Gladiatorii scoși din serviciu primeau ca semn al sfîrșirii carierii un baston de lemn.

[37] Poate urîciosul delator și consilier al lui Domițian, Fabricius Veiento.

[38] Împăratul roman (41—54 e.n.).

[39] E vorba de Valeria Messalina, a treia soție a împăratului Claudiu.

[40] Fiul lui Claudiu și al Messalinei, otrăvit mai tîrziu de Nero care vedea în acesta o piedică.

ademenitoare pe cei care intrau și le cerea banii. Apoi, cînd patronul își trimetea acasă „fetele", pleca tristă, închizîndu-și totuși ultima — e tot ce putea face — cămăruța; arzînd încă de mîncărimea vulvei rigide, obosită de bărbați, dar nesătulă, se retrăgea; urîțită, cu obrajii pămîntîii, mînjită de fumul lămpii, aducea în patul imperial duhoarea lupanarului. Să mai vorbesc de hipoman[41], de descîntece, de-otrava pregătită și dată fiului ei vitreg? Fac ele blestemății mai mari, mînate de pornirea dominatoare a sexului; desfrînarea le este păcatul cel mai mic.

De ce atunci Cesenia, cum spune chiar bărbatul său, e o soție minunată? — I-a dat ca zestre un milion. La așa preț el spune că-i cinstită. Nu tolba cu săgeți a Venerii îl face slab și nu din cauza făcliei lui Cupidon se aprinde, prăpădindu-se. Săgețile provin din dotă și tot dintr-asta ard și torțele. Libertatea femeii se cumpără. Poate atunci să facă pe față semne amantului sau să-i răspundă la scrisori: soția bogată ce se mărită cu-un lacom de avere e liberă ca o văduvă.

De ce Sertorius e îndrăgostit foc de Bibula? — De vrei să afli adevărul, el iubește chipul frumos al ei, și nu soția. Apară-i numai trei sbîrcituri pe față și pielea uscată începă a se încreți, înnegrească-i-se puțin dinții și ochii să i se micească: „Fă-ți bocceluța", îi va zice libertul, și pleacă. Nu te mai suferim și prea-ți ștergi mereu nasul. Pleacă mai repede și șterge-o: vine o alta căreia nu-i curge nasul". Pînă atunci sita e nouă, ea e stăpînă, cere bărbatului păstori și oi de Canusium[42], vii cu viță de Falern[43] — nimica toată, nu-i așa? — numai sclavi tineri și ergastule[44] întregi; ce n-are ea acasă, dar are vreun vecin, trebuie să i se cumpere. Chiar și

---

[41] Excrescență pe fruntea unui mînz, din care se pregăteau otrăvuri.

[42] Ținut în Apulia, bogat în pășuni.

[43] Localitate în Campania cu vii vestite.

[44] Ergastul e un atelier în care sclavii erau ținuți închiși și păziți, spre a lucra pentru stăpînul lor.

în luna decembrie, cînd Iason [45], devenit negustor, stă închis în casă, iar bojdeucile înzăpezite ţin locului corăbierii lui gata de treabă, ei i se-aduc cristaluri, cele mai mari murine [46] şi, pînă la urmă, vestitul diamant, devenit şi mai preţios în degetul Berenicei [47]; e cel pe care un barbar [48] l-a dăruit altdată unei incestuoase, cel dăruit de Agrippa soră-sii, în ţara unde regii ţin sărbătorile sabatului [49] în picioarele goale şi mila lor străveche lasă porcii să moară de bătrîneţe [50].

Nici una dintr-atîtea cîrduri de femei nu-ţi pare potrivită? — Fie ea frumoasă, atrăgătoare, bogată, puioasă, etaleze prin portice vechi chipuri de strămoşi, fie ea mai cinstită decît sabinele [51] care-alergară cu părul despletit şi-au despărţit pe cei încăieraţi în luptă — pasăre rară pe pămînt, asemeni unei lebede negre de-ar fi — cine-ar putea să sufere o soţie desăvîrşită-n toate? Vreau mai degrabă, vreau, zic, o femeie din Venusia [52] decît pe tine Cornelio [53], mama Gracchilor, dacă pe lîngă marile tale virtuţi, îmi vii cu figura ta înţepată şi-mi socoteşti la dotă triumfurile strămoşilor. Slăbeşte-mă, te rog, cu Hanibal, cu Sifax învins în al său lagăr, şi du-te cu întreaga Cartagină cu tot. „Cruţă-i, te rog, Peáne şi tu,

---

[45] Un negustor de pietre preţioase comparat, pentru îndrăzneala lui în căutarea nestematelor, cu legendarul Iason, fiul lui Aeson, regele Tesaliei, care a pornit pe mare pe corabia Argo cu tovarăşii săi, argonauţii, ca să aducă pielea berbecului cu lînă de aur, şi a înfruntat o mulţime de primejdii.

[46] Probabil vase de jad.

[47] Berenice, fiica lui Agrippa, rege al Iudeei, măritată întîi cu unchiul ei Herodes, după moartea căruia deveni soţia fratelui ei, Herodes Agrippa, şi apoi amanta împăratului roman Titus.

[48] Pentru romani, barbar este cel care nu e nici grec, nici roman; aici e vorba despre regele Iudeei, Herodes Agrippa.

[49] Iudeea.

[50] Aluzie la unele prohibiţii de ritual la evrei în acea vreme, între care interzicerea de a intra încălţat în templu şi abţinerea de la carnea de porc.

[51] Aluzie la răpirea sabinelor, luate ca soţii de către romani pe vremea lui Romulus: spre a împiedica războiul dintre părinţi şi soţi, femeile sabine aleargă şi despart pe luptători.

[52] Orăşel în Apulia, locul de naştere al lui Horaţiu; ca şi alte dăţi la Iuvenal, o amintire literară.

[53] Fiica lui P. Cornelius Scipio Africanus, învingătorul lui Hannibal la Zama şi al lui Syphax, regele Mauretaniei.

zeiță, lasă săgețile ! Copiii nu sînt vinovați, pe mama lor străpungeți-o", strigă Amfion. Dar Pean își încordează arcul. Astfel Niobe și-a îngropat tot cîrdul de copii cu tatăl lor cu tot, fiindcă se credea mai nobilă decît neamul Latonei [54] și fusese mai puioasă decît scroafa cea albă din legendă [55]. Ce virtute și ce frumusețe merită atîta, ca să ți se scoată într-una ochii cu ele ? Farmecul rar și fără preț al calităților acestora dispare, cînd, stricat de trufie, aduce mai multă fiere decît miere. Cine-i atîta de robit unei femei, încît să nu se scîrbească și să nu blesteme cîte șapte ore din zi pe aceea pe care o ridică în slavă, lăudînd-o ?

Alte păcate sînt mai mici, într-adevăr, dar de nesuferit pentru bărbați. Căci ce este mai dezgustător decît aceea că nici una nu se crede distinsă, dacă nu s-a făcut din toscană grecoaică și din sulmoneză [56] curat atenianâ ? Totul, doar pe grecește ; deși rușinea și mai mare e c-ale noastre nu mai știu latinește. În grecește își exprimă temerile, în limba asta mînia, bucuriile și grijile, în limba asta își descarcă toate tainele inimii. Ce să mai zic ? În pat... tot pe grecește. Ai trece totuși peste asta la niște femei tinere. Dar și tu, căreia îți bate la

---

[54] Pean, alt nume al lui Apollo. Aluzie la legenda Niobei, soția lui Amphion, regele Thebei, și mama a șapte băieți și șapte fete. Mîndră de originea ei — se trăgea din Iupiter, bunicul ei e Atlas și tatăl ei Tantal — de frumusețea și de copiii ei, se considera mai demnă de venerat decît Latona, mama lui Apollo și a Dianei, și încercă să abată pe cei care veneau să se închine la altarul rivalei. Jignită, Latona se plînge copiilor ei și cere răzbunare : Apollo ucide, săgetîndu-i, pe cei șapte băieți și Diana pe cele șapte fete. Amphion, soțul ei, se sinucide de durere. Supraviețuiește doar Niobe, ca să-și plîngă păcatul. În sfîrșit, zeii o transformă într-o stană de piatră din care curge de-a pururi un izvor : lacrămile căinții.

[55] Aluzie la altă legendă și amintire literară (Verg. Aen. 3, 294 și urm.). În rătăcirile sale în căutarea Italiei, Eneas ajunge la Buthrotum, insulă aproape de coasta Epirului. Acolo domnea Helenus, fiul lui Priam, care se căsătorise cu Andromaca, fosta soție a lui Hector. Helenus, întrebînd oracolul, vestește lui Eneas că va ajunge la țărmul Italiei și că va întemeia un oraș (Alba Longa) pe locul unde el va găsi o scroafă albă cu treizeci de purcei.

[56] Din Sulmona, orășel în Țara sabină, locul de naștere al lui Ovidiu.

ușă al optzecișișaselea an, tot pe grecește...? Unei babe această limbă nu-i stă bine. O tot ții într-una cu vorba ceea atîtătoare : zoé kai psihé [57]. Se poate oare să folosești în lume cuvinte lăsate adineaurea sub plapumă ? Într-adevăr, pe cine nu-l excită vorba asta zgîndăritoare și păcătoasă ? Parcă are degete, nu altceva. Dar cum se mai pleoștește îndată tot avîntul ! Poți s-o rostești mai voluptuos ca Haemus și Carpóphorus [58], fața ta ține socoteala anilor.

Dacă nu-ți vei iubi nevasta cu care te-ai înțeles și te-ai legat cu acte în regulă, n-ai de ce te însura, nici de ce pierde banii cu masa de nuntă și cu dulciurile în must, pe care va trebui să le oferi la finele ceremoniei invitaților ghiftuiți și tot ce se dă în dar de prima noapte, cînd pe tava încărcată strălucește chipul imprimat în aur al lui Dacicus și al lui Germanicus [59].

Dacă însă ești un simplu soț legat la ochi și sufletul ți l-ai robit unui singur stăpîn, apleacă capul și suportă jugul, întinzînd singur gîtul. N-ai să găsești nici una care să-și cruțe bărbatul ce-o iubește. Oricît s-ar prăpădi de dragoste, îi place să-și chinuie iubitul și să îl jefuiască. Prin urmare, dacă-i om bun și cumsecade, cu atît mai mult nu are nevoie de nevastă. Nu poți dărui nimic cuiva fără voia soției, nu poți vinde nimic, dacă ea se opune, nimic nu ai să cumperi, dacă ea nu vrea. Ea îți va impune și prieteniile : bătrînul tău prieten, pe care ușa ta-l vedea pe cînd avea tuleie-n barbă, trebuie să nu-ți mai calce-n casă. Patronii de bordeluri și maeștrii gladiatorilor sînt liberi să lase averea moștenire oricui vor și același drept îl au și luptătorii din arenă : ție nevasta-ți va dicta ca moștenitori o droaie de rivali de-ai tăi. — „Pe sclavul ăsta răstignește-l !“ „Ce crimă-a făcut sclavul să merite tortura ? Ce martor e de față ?

[57] „viața și sufletul meu“ !

[58] Actori, jucînd roluri de femei.

[59] Obiceiuri la ospățul de nuntă : la finele mesii erau oferite invitaților niște prăjituri fierte în must ; noii căsătoriți primeau cadouri și bani de aur ; un „dacic“ este o monedă de aur cu efigia lui Traian, bătută în amintirea victoriei lui asupra dacilor, un „germanic“ este, probabil, una cu efigia lui Domițian, dacă nu amîndouă poartă chipul lui Domițian pentru pretinsele victorii ale acestuia asupra germanilor și dacilor.

Cine l-a denunțat ? Ascultă-mă. Cînd e vorba de moartea unui om, nici o așteptare nu-i prea lungă". — „O, nebunule ! Dar sclavul este om ? Să zicem că n-a făcut nimic. Așa vreau eu și așa ordon. Drept explicație ajungă-ți hotărîrea mea". Ea-i este, deci, stăpînă bărbatului. Dar repede își părăsește regatul, își schimbă casa și-și calcă în picioare vălul de nuntă, apoi își ia și de acolo zborul și se întoarce spre patul disprețuit ; dar părăsește ușile împodobite puțin timp mai înainte vălurile atîrnînd prin toată casa și ramurile verzi încă de pe prag. Iac-așa crește numărul bărbaților, așa se fac opt soți în răstimp de cinci toamne, lucru demn de a fi înscris pe epitaful ei.

Dacă-ți trăiește soacra, ia-ți orișice nădejde de înțelegere în casă. Ea-și sfătuiește fata să se bucure de jefuirea soțului rămas fără avere, ea o învață să răspundă gentil și cu abilitate la bilețelele amantului, ea înșeală păzitorii sau i-mblînzește cu bacșișuri. Atunci, deși fiică-sa e sănătoasă, chiamă pe doctorul Archigenes [60] și-aruncă la o parte cearșafurile apăsătoare. În vremea asta amantul, ascuns de ea, stă pitulat și, nemaiputîndu-se ține de-atîta așteptare, nu scoate o vorbă și-și face treaba singur. Te aștepți oare ca mamă-sa să îi transmită fetei moravuri cinstite, altele decît ale ei ? Unei babe ticăloase pînă la urmă îi folosește să-și facă fata o stricată.

Aproape că nu este proces în care litigiul să nu-l fi provocat femeia. Dacă Manilia nu e pîrîtă, acuză ea. Ele singure își adună actele și-și întocmesc dosarele, gata să-i dicteze lui Celsus [61] introducerea și punctele principale.

Cine nu cunoaște halatele lor tiriene [62] și pomada de atlet pentru femei ? Sau cine n-a văzut „rănile" stîlpului pe care-l borțelește cu dese împunsături de spadă, îl lovește cu scutul și execută toate regulile exercițiului, ea, matroana cea mai vrednică a participa la jocurile

[60] Archigenes din Apameea (în Siria), medic vestit pe vremea lui Traian ; numele lui deveni sinonim cu „doctor mare".

[61] Aluzia se referă la P. Iuventius Celsus, jurist renumit sub Domițian, sau la A. Cornelius Celsus, autor al unei vaste enciclopedii, în care intra și un tratat de retorică.

[62] Tir, oraș maritim din Fenicia, vestit prin purpura ce se producea acolo.

Florale [63] în sunete de trîmbiță, dacă nu plănuiește ceva mai mult în mintea ei și nu se pregătește pentru-o arenă veritabilă? Ce rușine mai poate-avea femeia cu coif pe cap, care s-a îndepărtat de sexul ei? Adoră forța; și totuși ea n-ar vrea să fie bărbat, căci cît de mult ține la noi plăcerea? Cîtă onoare pe tine, dacă s-ar face o licitație cu lucrurile nevestei: o leduncă, mănușetele de scrimă, egretele și-o jambieră mică de la piciorul stîng; sau ce fericire pentru tine, dacă, trecînd la alte feluri de luptă, tînăra ta soție și-ar vinde singură pulparele! Altminteri, ele sînt acelea care asudă sub o cămașă ușoară, și o ștofuliță de mătase le arde pielea delicată. Uite-o cu ce răcnet aplică adversarului lovițurile învățate, sub ce coif greu se îndoaie, cum se lasă pe vine, ce fașă de scoarță tare-i încinge gleznele și rîzi cînd, punîndu-și jos armele, înhață repede țucalul. Spuneți voi, nepoate ale lui Lépidus sau ale orbului Metellus, ale lui Gurges sau ale lui Fabius [64], ce nevastă de gladiator a mai apărut cu-o astfel de ținută și cînd oare femeia lui Asýlus [65] ionește, sforțîndu-se în fața stîlpului?

Patul conjugal este tot timpul loc de certuri și de ocări de amîndouă părțile; foarte puțin poate dormi omul într-însul. Atunci e amarnică cu soțul, atunci e ea mai rea decît tigroaica despărțită de puii ei, cînd, știindu-se vinovată de vreo faptă ascunsă, se preface că geme sau se înfurie pe copii sau, născocindu-ți vreo amantă, plînge vărsînd șiroaie de lacrămi, totdeauna gata la comandă, așteptînd doar să le ordone cum să curgă. Tu crezi atunci că e din dragoste, ești încîntat de tine, nătărăule, și-i sorbi cu buzele plînsoarea. Ce scrisori și cîte bilețele ai mai citi, de ți-ar deschide cineva caseta gelbasei adultere! În schimb, ea se culcă atît cu sclavii cît și cu cavalerii. „— Arată-i, arată-i, rogu-te, Quintiliane [66], vreun fel de motivare în apărare.“ — „Sînt tare încurcat.

---

[63] Jocuri în cinstea zeiței Flora *(Floralia)*, care aveau loc între 28 aprilie și 3 mai, la care participau doar femeile; în vremea lui Iuvenal aceste jocuri degeneraseră în spectacole deșănțate; la reprezentațiile scenice apăreau și femei goale.

[64] Nume de familii ilustre din trecutul Romei.

[65] Numele unui gladiator.

[66] Iarăși referire la marele profesor de arta retoricii.

Să vorbească ea singură". „— Odinioară, zice ea, noi convenisem ca tu să faci ce vrei și eu asemenea să îmi pot face gusturile. Poți să tipi și să amesteci marea cu cerul, sînt și eu om". Nu există mai mare îndrăzneală ca a femeilor prinse asupra faptului : furia și curajul li-l dă vinovăția.

De unde vin aceste ticăloșii, mă întrebi, și care li-e izvorul ? Traiul modest al lor le făcea altădată pe femeile latine a fi cinstite. Munca, somnul puțin și mîinile crăpate, bătătorite de lîna etruscă, Hanibal, ajuns la porțile orașului și bărbații, făcînd de strajă-n turnul Porții Coline [67], nu îngăduiau viciilor să le întineze micile lor cămine. Acum noi îndurăm bolile unei lungi ere de pace ; dezmățul, mai rău decît războiul, s-a abătut asupra noastră și răzbună pămîntu-întreg pe care-l învinsesem. De cînd sărăcia romană a dispărut, nu ducem lipsă de nici o crimă, de nici o ticăloșie a desfrîului. De-atunci și-au revărsat scursorile peste colinele acestea ale noastre Sybaris, Rhodos, Miletul, Tarentul încununat și dezmățat și înnecat în vin. Banul făr-de-rușine ne-aduse mai întîi moravurile străine ; averile moleșitoare și luxul depravat ne-au distrus truda veacurilor.

De ce mai ține seama amorul la beție ? Femeia care chiar și la miezul nopții mușcă din stridiile mari, cînd parfumurile vărsate spumegă în vinul de Falern [68], cînd lumea toată bea din scoici [69], cînd i se pare că tavanul se învîrte și masa că se înalță cu lumînări dublate, nu mai e-n stare să distingă între sex și cap. Haide acum, mai îndoiește-te de ce mutră grețoasă face Tullia [70], cînd soarbe aerul, de ce îi spune Máura, sora de lapte a faimoasei Máura, cînd trece pe lîngă vechiul altar al Pudiciției [71]. Aici în nopțile lor își pun jos lecticele, aici urinează și inundă statuia zeiței cu o nesfîrșită șuruială,

---

[67] La nord-estul Romei, de unde Hannibal amenința să intre în Roma.

[68] Se vărsau în vin nu numai aromate, ci și uleiuri scumpe, ca cel de nard.

[69] Cupe mari în formă de scoică.

[70] O nobilă.

[71] Zeița pudoarei feminine la romani.

se călăresc una pe alta, își fac poftele în văzul Lunii și se întorc apoi acasă ; la revărsatul zorilor, cînd pleci să îți saluți „marii prieteni“,[72] tu calci prin udul soației tale.

Sînt cunoscute misterele „Bunei Zeițe“[73], cînd flautul le-ațință șalele, cînd duse de sunetul cornului și tot pe-atît de vin, cuprinse de delir își rotesc pletele și urlă, menade ale lui Priap[74]. Ce dor atunci de-împreunare în acele minți, ce chiote cînd pofta se dezlănțuie, ce valuri de vin vechi le scaldă-atunci picioarele ! Saufeia[75], punînd jos o coroană,[76], provoacă la întrecere fetele de bordel și dobîndește premiul. La rîndul ei adoră ondulația ritmică a șoldurilor Medullinei. Victoria se împarte între cele două matroane : măiestria le e egală cu noblețea nașterii. Nimic nu e acolo imitație în joacă ; tot ce se face e-atît de-adevărat, că s-ar putea aprinde chiar Priam cu simțurile înghețate de anii bătrîneții și Nestor cu hernia lui cu tot[77]. Atuncea aținarea nu se mai poate ține, atuncea îți apare femela adevărată. Din toată bolta, același strigăt de toate repetat : „Acuma e permis. Las-să intre bărbații !“ Dacă amantul doarme, ea poruncește ca junele să-și pună o pelerină pe el și să grăbească. Dacă nu se găsește niciunul, se pornește în grabă după sclavi. Dacă nici de sclavi nu-i nădejde, „să vie un sacagiu, tocmit pe bani“, va zice ; iar dacă acesta e căutat degeaba, în lipsă de bărbați, nu șovăie o clipă să-și pună fundul sub un măgar, urcat de-asupra ei.

---

[72] Patronii pe care clientul (aici Postumus căruia îi este adresată satira), era obligat să-i viziteze și să-i salute în fiecare dimineață.

[73] Misterele Bunei Zeițe *(Bona Dea)*, la care participau altădată numai femeile caste din clasa nobililor, se sărbătoreau în casa consulului, pretorului sau marelui pontif ; acestea degeneraseră acum și deveniseră prilej de orgii.

[74] Bacante ale lui Priap, zeul fecundației vegetalelor și al copulației.

[75] Soția unui fost consul.

[76] Ca premiu, oferit învingătoarei la întrecere.

[77] Exemplu de bătrîni venerabili din epopeile homerice : Priam, fiul lui Laomedon, regele Troiei și Nestor, regele înțelept și sfătos, care s-a bucurat de o lungă viață.

Şi dacă datinile din trecut şi măcar sfintele ceremonii publice ar rămîne nepîngărite de-asemenea ticăloşii! Dar maurii toţi şi indienii [78] ştiu de aşa zisa flautistă [79] care-a intrat, cu un penis mai mare ca cele două suluri ale Anticatonilor [80] lui Cezar, acolo de unde şi-un şoarice, ştiindu-se bărbat, o ia la fugă, şi unde orice tablou care imită vreun chip de-al sexului opus e-acoperit cu pînză. Care dintre oamenii de-atunci ar fi disprețuit divinitatea? Cine-ar fi îndrăznit să rîdă de ceaşca şi de strachina cea neagră a lui Numa [81] sau de farfuriile de pămînt din lutul de pe Vatican? [82] Iar azi, la care-altar nu vezi un Clodius?

Aud sfatul ce-mi daţi de multă vreme, vechi prieteni: „Pune zăvorul şi opreşte-o să iasă!" Dar păzitorii cine-i va păzi? Muierea e precaută, cu ei face începutul.

Azi, desfrînarea e la fel şi la cele de sus şi la cele de jos: cea care tocește cu piciorul pavajul negru nu-i mai cinstită decît cea purtată în lectică pe umerii unor lungani de sirieni.

Ca să privească jocurile la teatru, Ogulnia [83] închiriază o haină şi îşi plăteşte însoţitoarele, jeţul, perniţa, prietenele, doica şi fata blondă care să-i stea la dispoziţie. Aceasta, totuşi, dăruieşte atleţilor pomădaţi ce-a mai rămas din argintăria părintească pînă la ultimele vase; multe însă o duc greu acasă, dar nici una nu se ruşinează de sărăcie şi nu ia-n seamă limita pe care aceasta le-a permis-o şi le-a fixat-o. Bărbaţii, e drept, mai văd cîteodată ce este de folos şi pînă la urmă unii,

---

[78] Popoare depărtate din răsărit şi din apus.

[79] Aluzie la scandalul din vremea lui Cicero (în anul 60 î.e.n.): tribunul P. Clodius Pulcher, travestit în flautistă, pătrunsese în casa lui C. Iulius Caesar, pe atunci mare pontif, pe cînd se ţineau serbările Bunei Zeiţe; descoperit, i se făcu un proces de profanare a misterelor; Clodius fu achitat, dar Caesar îşi repudie soţia, pe Pomponia, bănuită de incorectitudine.

[80] Cicero scrisese, după ce Cato s-a sinucis la Utica, un elogiu al eroismului moral al acestui adversar neînduplecat al lui Caesar. La aceasta Caesar răspunse prin două lucrări polemice, *Anticatones*, care nu ni s-au păstrat.

[81] Numa Pompilius, al doilea rege al Romei şi organizatorul cultului religios roman.

[82] Colină în afara Romei.

[83] O nobilă risipitoare.

luînd pildă furnica, se sperie de frigul și foamea ce-i așteaptă ; femeia risipitoare nu simte cum se duce averea. Ca și cum banul ar face mereu pui în Iada lor golită și ele ar lua tot timpul din grămada întreagă, nu se gîndesc o clipă cît le costă plăcerile.

Sînt unele cărora le plac grozav castrații gingași, sărutările lor moi ce nu le-nțeapă : nu au teamă de barbă și nici de avort nu au nevoie. Plăcerea lor e totuși deplină, fiindcă pe mîna doctorilor se dă o bărbăție în lege, încinsă de focul tinereții și-umbrită de păr negru. Așadar Heliodor [84] taie, și asta doar spre paguba frizerului, niște testicule ce și-au făcut mai înainte proba și-au fost lăsate să crească în voie, pînă ce au ajuns de două livre [85] în greutate. Atrăgînd privirile tuturora și tuturora cunoscut, cel pe care stăpîna sa și l-a făcut eunuc intră în baie și fără îndoială ar putea desfide pe Priap, paznicul viei și-al grădinii. Culce-se dară cu stăpîna lui ! Dar tu, Póstume, nu-i încredința acestui eunuc pe Bromius [86] al tău ce nu mai e copil și căruia va trebui în curînd să îi tai buclele.

Dacă femeii îi place cîntul, fibula nici unui ins ce-și vinde pretorilor vocea nu rezistă [87]. În mîinile ei mereu doar instrumente muzicale ; pe toată lira scînteiază șiruri de nestemate ; vibrează în tact coardele de plectrul tremurător cu care gingașul Hedymeles [88] își execută piesele ; pe-acesta-l ține-n mînă, cu el se consolează și lui, plectrului drag, îi dedică ea sărutările. Una din neamul Lamiilor [89], care purta și numele lui Appius, aducînd ofrande de făină și de vin, consulta zeul Ianus și pe Vesta, dacă Pollio [90] putea să spere și să promită citarei

---

[84] Un chirurg.
[85] O livră cîntărea cam 350 grame.
[86] Un efeb.
[87] Pretorii, în sarcina cărora era pregătirea jocurilor publice, se îngrijeau de angajarea actorilor și cîntăreților.
[88] Citarist căruia patronul i-a pus acest nume grecesc („cîntec dulce").
[89] Familie dintre cele mai nobile și care purta numele de Appia, al cărei strămoș fusese Appius Claudius Caecus, de care se leagă și numele Căii Appia.
[90] Renumit citarist și profesor de citară.

lui cununa de stejar la întrecerile capitoline [91]. Ce-ar fi făcut mai mult dacă bărbatul i-ar fi fost bolnav, sau dacă doctorii ar fi fost îngrijați de soarta băieţelului? A stat în faţa altarului şi n-a socotit că-i ruşinos să-şi pună văl pe cap pentru-o citară, ci a rostit formulele dictate, cum este obiceiul, şi a pălit la spintecarea mioarei. Spune-mi acum, rogu-te, spune-mi tu, cel mai vechi dintre zei, răspunzi la toate acestea, tată Ianus? Mult timp liber mai au zeii în cer! Nu este, precum văd, nu este de lucru pe la voi. Una te consultă despre comedianţi, alta vrea să-ţi recomande-un actor de tragedie: haruspicele va face, la sigur, varice la picioare [92].

Dar mai bine să cînte decît să vînture întreg oraşul, să se vîre fără sfială în vorbă cu bărbaţii şi să discute în prezenţa soţului, cu capul sus şi fără ca sînii să-i transpire, cu generalii în ţinută de campanie. Ea ştie ce se întîmplă pe tot pămîntul, ce fac serii [93] şi tracii, ce legături tainice are cutare mamă vitregă cu fiul ei, ştie cine e amorezat, ce amant i se fură alteia, îţi poate spune cine a lăsat-o însărcinată pe cutare văduvă şi în a cîtea lună e, cu ce giugiuleli se culcă fiecare cu bărbatul ei şi în cîte feluri. Ea vede cea dintîi cometa ce ameninţă pe regele armenilor sau parţilor, ea prinde chiar la porţile oraşului veştile şi zvonurile proaspete; pe unele le soarnește singură: Nifate [94], povestește ea la orișice răspîntie și-orcui îi iese-n cale, s-a revărsat peste popoare întregi, toate ogoarele sînt acoperite acolo de un potop grozav, oraşele se clatină, pămîntul se scufundă.

Şi totuşi acest cusur nu e atît de nesuferit ca al femeii care-şi înhaţă vecinii, oameni nevoiaşi şi, fără îndurare, îi snopeşte cu biciul în bătaie. Căci dacă e trezită din somnul ei adînc de nişte lătrături: „Aduceţi-mi mai iute vergile", strigă ea (vai de cine-i stă-n cale: e groaz-

---

[91] Concursuri pe Capitoliu, la care învingătorul primea o cunună din frunză de stejar; fuseseră instituite de Domiţian şi se ţineau din patru în patru ani.

[92] Este vorba de haruspicele care prezicea viitorul după măruntaiele animalului; fiind atît de solicitat, putea să facă varice de mult ce stătea în picioare, ocupat fiind cu operaţiile rituale şi cu tălmăcirea semnelor ce se arătau.

[93] Popor îndepărtat în răsărit (chinezii sau tibetanii).

[94] Numele unui rîu din sudul Armeniei.

nică la față) și poruncește sclavilor să bată mai întîi stăpînul cîinelui și după aceea cîinele.

La baie ea se duce noaptea ; noaptea ordonă ea să se mobilizeze flacoanele cu ulei și tot dichisul ; în zarva asta mare îi place să asude ; cînd brațele îi cad obosite de grelele haltere, masorul o apasă cu degetul la locul cu pricina și face să-i troznească stăpînei sale șalele. Nefericiții oaspeți se luptă în vremea asta cu somnul și cu foamea. În sfîrșit, iat-o că vine, cam roșie la față și atît de însetată de-ar înghiți și amfora adusă la picioare — e plină ochi c-o urnă [95] de vin — din care trage înainte de masă și-al doilea sextar, ca să-i facă o poftă turbată de mîncare ; vomează apoi stropind pămîntul, și-și spală astfel stomacul. Pe marmura mesii șiroiesc rîuri-rîuri, ligheanul aurit miroase a Falern, căci, ca un șarpe lung ce-ar fi căzut într-un butoi adînc, ea bea și varsă. Soțului i se face greață și, cu ochii închiși, își ține cu greu fierea.

Dar și mai nesuferită este totuși femeia care, cum începe a se așeza la masă, laudă pe Vergiliu, o iartă pe Didona ce s-a decis să moară, pune în paralelă poeții și-i compară, atîrnă în balanță pe Maro [96] într-o parte și-n cealaltă pe Homer. Gramaticii se dau bătuți, retorii depun armele și toată lumea tace ; nici avocatul, nici crainicul și nici altă femeie nu mai vorbește : atît potop de vorbe îi ies din gură, de-ai zice că-i un tam-tam de lighene pocnite și de zurgălăi. Să nu se mai obosească nimeni cu trompetele și nimeni cu alămurile : ea singură va putea veni în ajutor Lunii în suferință [97]. Omul înțelept pune măsură chiar lucrurilor frumoase. De fapt, femeia care prea dorește să pară învățată și elocventă ar trebui atuncea să-și sumeată tunica pînă la mijlocul piciorului, să înjunghie porcul în cinstea lui Silvan și să

---

[95] O urnă = cam 13 litri ; 1 sextar = cam jumătate de litru.
[96] Același P. Vergilius Maro.
[97] Exista superstiția că vrăjitoarele prin farmecele și descîntecele lor pot face luna să coboare de pe cer. Astfel se explicau popular eclipsele. Spre a o ajuta în această „suferință", oamenii băteau din alămuri și lighene, ca luna să nu mai poată auzi chemările vrăjitorești și astfel să-și revină.

se îmbăieze pe un sfert de as [98]. Soția care doarme alături de tine nu trebuie să aibă ce se numește „stil" sau să-ți arunce un entimem [99], artistic întocmit, și nici să știe toate istoriile din lume ; ba unele lucruri din cărți ar putea chiar să nu le înțeleagă. Urăsc femeia care reia și cercetează întruna „Metoda lui Palaemon" [100], respectînd mereu logica și regulile vorbirii ; care, versată în vechii autori, îmi citează versuri necunoscute mie și care reproșează prietenei inculte greșeli de exprimare chiar deneluat în seamă de către un bărbat. Să-i fie permis soțului să facă un solecism [101].

Nu-i lucru pe care să nu și-l îngăduie femeia, nimic nu-i de rușine pentru ea cînd își pune la gît un colier de smaralde și-și atîrnă în urechile alungite perle mari : nimic nu-i mai nesuferit ca femeia bogată. Urîtă la vedere și ridiculă, fața îi e umflată de stratul gros de pîine sau exhală mirosul pomezii Popeiene [102] : într-astea se năclăiesc buzele nefericitului soț. În fața amantului vin cu fața spălată. Cînd oare vrea femeia să arate frumoasă acasă la ea ? Uleiul de nard e doar pentru amanți, pentru ei cumperi tu parfumurile ce ne trimiteți voi aici, svelți indieni. În fine își șterge fața, înlătură prima tencuială și-ncepi s-o recunoști ; se oblojește apoi cu acel lapte pentru care, de-ar fi trimeasă în exil la polul hiperborean, și-ar lua cu ea, ca însoțitoare, măgărițele. Dar oare ce spoiește ea cu mereu alte dresuri ? Tot ce-oblojește ea cu cataplasme de făină fină, coaptă și bine umezită, poți zice că e față sau buboi ?

---

[98] Sensul : femeile ar trebui atunci să se îmbrace ca bărbații și să facă aceleași munci ca ei ; ele purtau tunica pînă la glezne, nu tăiau animale de jertfă de ex. porcul în cinstea zeului Silvan, protector al cîmpurilor și al pădurilor, și, cele bogate nu se duceau la baie publică plătind o mică taxă, zice Iuvenal.

[99] Un anumit fel de silogism.

[100] Q. Remmius Palaemon, gramatic și retor vestit, în timpul lui Tiberius și al lui Claudius, profesorul lui Quintilian. Opera lui s-a pierdut.

[101] Greșală de gramatică.

[102] Poppaea Sabina, a doua soție a lui Nero, ale cărei oblojeli și pomezi erau atît de vestite, încît îi purtau numele. Despre ea se spune că se îmbăia în lapte de măgăriță, ca să-și păstreze frăgezimea pielii.

Merită să-ți dai silința și să cunoști mai bine ce fac, cu ce se-ocupă ele toată ziua. Dacă noaptea soțul a dormit cu spatele la ea, apoi îngrijitoarea s-a dus pe copcă, garderobierele își lasă jos tunicele [103], liburnul [104] e învinuit c-a întîrziat și trebuie să plătească pentru somnul stăpînului ; pe spatele unui sclav se rup nuielele, altul are pielea înroșită de harapnic și ăstălalt de bice. Sînt unele stăpîne care-angajează schingiuitori cu anul „Bate-l", zice, și-n vremea asta își spoiește fața, ascultă ce-i spun prietenele sau examinează tivul lat cu fir de aur al unei stole brodate : „trage-i", zice, și revede totalurile unei lungi liste de socoteli din acea zi și iar „trage-i", pînă ce schingiuitorii obosind, „ieși", urlă îngrozitor. S-a terminat ancheta.

Conducerea acestei case nu e mai blîndă ca a palatului tiranilor Siciliei [105]. Dacă și-a fixat o întîlnire și dorește să se gătească mai frumos ca de obicei, dacă-i grăbită și este așteptată în vreun parc sau mai degrabă în capela Isidiei, zeița codoșlîcurilor [106], nefericita Psecas, cu părul smuls, cu umerii și sînii goi, îi aranjează coafura. „De ce bucla asta e mai sus ?" ; și-o vînă de bou pedepsește pe dată vina și crima fiongului rău ondulat. Ce-a greșit oare Psecas ? Ce vină are într-asta, dacă ție nu-ți place nasul tău ? Din stînga, altă sclavă îi perie părul, îl piaptănă și-l răsucește în cîrlionți. Se face un consiliu la care participă și vechea sclavă a maică-si, trecută acum la furcă, după ce și-a cîștigat merite în slujba ei cu acul. Ea-și dă întîi părerea ; după ea și-o vor spune cele mai mici ca vîrstă și mai puțin versate, ca și cum ar fi în joc onoarea și viața stăpînei : atît de mare e grija de a părea frumoasă. Ce caturi suprapuse, ce îmbinări măiestre îi fac un cap înalt ! Din față de-o privești, o vezi

---

[103] Sens : spre a fi bătute.

[104] Liburnia, regiune din Iliria între Istru și Dalmația ; sclavii liburni erau folosiți la căratul lucrurilor, la purtatul lecticei, etc.

[105] Aluzie la Phalaris, fost tiran al Siciliei, care-și pedepsea dușmanii vîrîndu-i într-un cuptor aprins, anume construit.

[106] Cultul zeiței egiptene Isis era răspîndit la Roma. Templele și capelele erau deservite de preotese, care se ocupau și cu mijlocirea de legături amoroase, zice Iuvenal.

pe Andromaca [107]; din spate e mai mică, ai crede că-i o alta. Spune-mi la ce servește arhitectura aceasta, dacă ea a avut parte de o talie mică și pare mai scurtă ca o fată de pigmeu, cînd, scoțîndu-și coturnii care o ajutau, ea trebuie să se înalțe ușoară în vîrful picioarelor după sărutări!

În vremea asta, de bărbat nici o grijă; de paguba cu cheltuielile, nici vorbă. Trăiește ca o vecină a soțului, mai aproape de el doar prin aceea că-i urăște prietenii și sclavii și că-i încarcă socotelile.

Dar iată intră-n casă corul preoților Bellonei furibunde și-ai Mamei zeilor [108], și o namilă de eunuc, o față venerabilă pe lîngă scîrbele mai mici din jur, ce și-a tăiat de mult fuduliile fleșcăite cu un ciob de oală; ceata răgușită se dă în lături, tot astfel și tamburiniștii; și el își pune tiara frigiană ce-i îmbracă cu panglici obrazul lui plebeu. Prezice lucruri mari și-i spune stăpînei să se teamă de începutul lui septembrie și de austru, dacă nu se curăță de păcate, dîndu-i o sută de ouă și niște haine vechi de culoarea frunzei veștede, pentru ca primejdia neașteptată și mare ce-o așteaptă să se ducă în hainele acelea și-astfel să ispășească odată pentru un an întreg. Iarna, spărgînd ghiața, femeia se va vîrî în rîu, se va afunda de trei ori dimineața în Tibru și-și va cufunda capul, oricît s-ar sfii, în valurile lui; apoi, goală și dîrdîind de frig, se va tîrî cu genunchii însîngerați tot cîmpul lui Tarquinius Superbul [109]. De-i va porunci alba Io [110], va merge pîn'la capătul Egiptului și va aduce de la Meroe cea caldă [111] apă de stropit în templul Isidei,

---

[107] După tradiția literară, Andromaca, soția lui Hector, eroul troian, era de statură înaltă.

[108] Bellona, zeița capadociană, și Cybele erau slujite de preoți castrați.

[109] Cîmpul lui Marte la Roma, odinioară proprietate a regelui Tarquinius Superbul, unde se afla acum un templu al zeiței Isis.

[110] Io, fiica regelui Inachus, rege în Argos, fu iubită de Iupiter. Ca s-o scape de gelozia Iunonei, furioasa lui soție, acesta o metamorfoză într-o vacă albă. Urmărită de Iunona, Io ajunse în Egipt, recăpătă formă omenească și se căsători cu zeul egiptean Osiris. Prin aceasta a fost identificată cu Isis.

[111] Localitate în sudul Egiptului, pe malul Nilului.

care se află aproape de vechiul țarc de oi [112] : e încredințată că însuși glasul zeiței o îndeamnă. Iată cu ce ființe și cu ce minți zeii pot sta de vorbă noaptea ! Prin urmare, cea mai de seamă și cea mai mare cinste o merită acest ins care, înconjurat de-o ceată de preoți învestmîntați în in și rași în cap, străbate în goană orașul sub masca lui Anubis, rîzîndu-și de mulțimea care plînge [113]. El e acela care cere iertare pentru nevastă-ta, de cîte ori ea nu se abține să se culce cu bărbatul în zilele sfinte ce trebuiesc ținute : mare pedeapsă merită, pîngărindu-și cearșaful ; s-a văzut doar cum șarpele de-argint și-a mișcat capul [114]. Lacrămile preotului și mormăielile lui fățarnice face ca Osiris, înduplecat c-o gîscă mare și-o mică prăjitură, să nu refuze a ierta greșeala.

El n-apucă să iasă, și-n locul lui o evreică, ce și-a lăsat coșul cu fîn, vine să cerșească șoptindu-i tainic la ureche : este tălmăcitoarea legilor Ierusalimului, e marea preoteasă a copacilor [115], vestitoarea fidelă a poruncilor din Înaltul cerului. Și-aceea pleacă cu mîna plină, dar cu mai puțin : evreii vînd tălmăcirea oricăror vise vrei pe cîțiva bani.

Haruspicele armean sau comagen [116], după ce-a cercetat plămînul cald încă al unui porumbel, îi garantează un amant tinerel sau moștenirea strașnică a unui bogătaș fără copii ; altminteri, el îți poate spinteca și inimi de pui și măruntaie de cîini, ba cîteodată chiar și de copil : face tot ce ar putea el însuși denunța.

---

[112] Vechiul țarc de oi pe vremea lui Romulus (*Ovile*), a devenit apoi locul de votare la Roma.

[113] Anubis, fiul lui Osiris și al Isidei, era reprezentat ca avînd un cap de șacal. La procesiunile în cinstea zeului, unul dintre preoți purta masca lui Anubis, sub care, zice poetul, rîdea de prostia mulțimii superstițioase.

[114] În temple, Isis era reprezentată ca purtînd în păr și pe brațe un șarpe ; credincioasei i s-a părut că șarpele se mișcă, semn că rugăciunile preotului au fost ascultate și că ea a fost iertată.

[115] La Roma, mulți evrei săraci trăiau în „crîngul Camenelor" din valea Egeriei.

[116] Commagene, o parte a Siriei între muntele Aman și Eufrat.

În chaldeeni [117] au ele însă încredere mai mare : tot ce le spune astrologul cred că vine de la izvorul însuşi al lui Amon [118], căci la Delfi oracolele au amuţit şi drept pedeapsă neamul omenesc nu mai străpunge ceaţa ce învăluie viitorul. Totuşi cel mai de seamă dintr-aceştia e cel care-a fost de mai multe ori exilat, cel prin prietenia căruia şi prin horoscopul vîndut de el pe bani a pierit marele cetăţean temut de Otho [119]. Dacă i-au zăngănit cătuşele la amîndouă mîinile, dacă a stat multă vreme într-o carceră militară, atunci arta lui are crezare : un astrolog neosîndit înseamnă că nu are talent ; dar dacă era cît pe ce să piară, dacă cu greu avu norocul să fie trimes în Ciclade şi dacă pîn'n la urmă a scăpat de mica insulă Seriphos[120], e altceva. Doar atunci nevastă-ta, adevărată Tanaquil [121], îl consultă despre moartea prea-înceată a maică-si ce are gălbinare — mai întîi îl consultă totuşi despre tine — despre ziua cînd va duce la groapă pe sora ei şi unchii, şi dacă amantul îi va supravieţui : ce i-ar putea da zeii mai mult decît atîta ?

Femeile acestea cel puţin nu ştiu cu ce nenorociri le ameninţă constelaţia lui Saturn şi în conjuncţie cu ce astru Venus vine cu noroc, care lună e spre pagubă şi care sînt bune de cîştig.

De aceea însă pe care-o vezi că ţine-n mînă un zodiac lustruit ca boabele grase de chihlimbar, care nu consultă pe nimeni, ci ea e consultată, care nu-şi însoţeşte bărbatul nici cînd îl cheamă tabăra şi patria, fiind ţinută-n loc de calculele lui Thrasýllus [122], cată să te fereşti şi chiar să-i ieşi în cale. Dacă doreşte să se plimbe-n

---

[117] Astrologii se numeau şi chaldeeni sau babilonieni. În timpul imperiului, influenţa lor asupra marelui public era foarte mare, de aceea au fost de multe ori pedepsiţi şi exilaţi de autorităţi.

[118] Oracolele zeului egiptean Amon de la templul lui din oaza Siva erau vestite atît la greci cît şi la romani.

[119] E vorba de astrologul care a profetizat uciderea împăratului Galba („marele cetăţean") de către Otho, succesorul la conducerea imperiului.

[120] Insulele Ciclade, Serifos etc., locuri de exil.

[121] Tanaquil, ambiţioasa soţie a regelui Tarquinius Priscus, care practica arta divinaţiei.

[122] Astrolog renumit pe vremea lui Tiberiu, consultat cu încredere de acesta şi admis printre intimii lui.

lectică doar pîn'n la prima piatră miliară, ora de plecare și-o ia din carte ; de cumva coada ochiului o mănîncă de mult ce l-a frecat, cercetează horoscopul și cere apoi colirul. Chiar de-ar zăcea bolnavă, nici o oră de masă nu-i pare atît de potrivită ca cea pe care i-a fixat-o Petosiris [123]. De e mai sărăcuță, va străbate toată lungimea Circului dintr-o parte într-alta cătînd un ghicitor, va trage la sorți, va întinde fruntea și mîna prezicătorului care-i cere să plescăie des din limbă [124]. Celor bogate le va da consultații un mag din Frigia, adus pe bani de-acolo, cunoscător al astrelor și-al cerului, sau vreun bătrîn care îngroapă tot ce-i lovit de trăznet [125]. Soarta unei femei de rînd se află la Circ sau pe Zidul ce-nconjoară cetatea. Cea care își arată pe gîtul gol un lung colier de aur întreabă ghicitorii din fața turnurilor și columnelor delfinilor [126] dacă să se mărite cu vînzătorul de mantale, lăsîndu-l pe hangiu.

Acestea totuși se supun primejdiei la naștere și, împovărate de nevoi, suportă toate necazurile cu creșterea copiilor ; într-un pat aurit însă cu greu ai să vezi zăcînd o lăuză, atîta e de mare puterea procedeelor și leacurilor celei care le face sterpe și se angajează să ucidă pe bani oameni în pîntecele mamei. Bucură-te, nenorocitule, și dă-i să bea tu singur nevestei tale orice-ar fi ; altminteri, dacă ea ar vrea să-și facă burta mare și să se chinuie cînd plodul mișcă într-însa, te poți trezi tatăl unui etiopian și apoi un moștenitor oacheș, de să nu-l vezi vreodată la lumina zilei, ar figura singur în testamentul tău.

Trec cu vederea copiii, bucurii și dorințe adesea înșelate, culeși de pe la locurile spurcate și puși pe seama ta, din care vor ieși pontifici și preoți salieni [127], purtînd

---

[123] Astrolog egiptean.

[124] Mijloace folosite de fisiognomiști, de ghicitori în palmă ș.a.

[125] Trăznetele erau considerate că semn al mîniei cerului ; obiectele sau ființele trăznite erau de aceea îngropate cu un ritual de expiere pe care-l indica un haruspice etrusc numit și *fulgurator*.

[126] Indicații care desemnează cartierul Circului.

[127] Colegiu de preoți instituit de regele Numa Pompilius în cinstea zeului Marte, din care nu puteau face parte decît membri ai clasei senatoriale.

printr-o înșelătorie numele Scaurilor. Soarta, pezevenghea, stă noaptea lîngă ei, surîzînd pruncilor ăști goi, îi încălzește la sîn și îi înfofolește, îi vîră apoi în marile palate și-și pregătește astfel secreta comedie ; pe-aceștia îi iubește, pentru ei se expune și-i scoate mereu în față ca pe copiii ei.

Un șarlatan i-aduce nevestei descîntece de vrajă, altul îi vinde farmece tesaliene prin care poate să zdruncine mintea bărbatului și să-l bată la spate cu papucul ; dacă-aiurezi, dintr-asta ți se trage, dintr-asta vine înceţoşarea minții și marea uitucenie, de nu știi ce-ai făcut cu o clipă înainte. Totuși și asta s-ar mai trece, de n-ai începe să turbezi ca faimosul unchi al lui Nero, căruia Caesonia [128] i-a dat să bea un hipoman întreg de mînz abia născut, ce nu se ținea bine pe picioare. Ce femeie nu face ce face soața împăratului ? Imperiul întreg ardea și, întocmirile frîngîndu-se, se prăvălea-n ruină, ca și cum Iuno și-ar fi înnebuit bărbatul [129]. Ciuperca Agripinei [130] va fi fost deci mai puțin vătămătoare, dacă n-a tăiat suflarea decît unui bătrîn, făcîndu-l să coboare... în cer [131], cu capul lui bîțîitor și buzele tot timpul îmbălate. Băutura Caesoniei face pe om să caute sabia și focul, să pună la tortură, să sfîșie pe senatorii ce zac în sînge de-a valma cu cavalerii. Cîtă nenorocire de pe urma unui mînz și a unei otrăvitoare !

Femeile îți urăsc copiii făcuți cu țiitoarea ; nimeni nu ar putea să se opună, nimeni să le oprească : acuma li-i permis să își ucidă copilul vitreg. Vă sfătuiesc, băieţaşi, care aveți o avere mai mare, păziți-vă viața și nu vă încredeți în nimic ce-i pus la masă : gogoșile negricioase au fost fierte în venin de mama voastră. Să muște mai întîi altcineva din tot ce vă oferă aceea care a născut și ea copil ; pedagogul fricos să soarbă mai înainte din

---

[128] Unchiul lui Nero este împăratul Caligula a cărui soție era Milonia Caesonia.

[129] Pe Iupiter, așa cum făcuse Caesonia cu soțul ei, Caligula ; ironie, ca adeseori, la adresa zeilor.

[130] Agrippina este sora lui Caligula și a patra soție a unchiului ei, împăratul Claudius ; ea și-ar fi ucis soțul, dîndu-i să mănînce ciuperci otrăvite.

[131] Ironie la adresa obiceiului apoteozării împăraților.

pahar. Născocesc eu toate acestea ? Satira mea încalță, poate, coturnul cel înalt și, depășind limita și legea înaintașilor, închipui eu în delir o operă măreață de sofocleică inspirație, necunoscută încă munților rutuli [132] și cerului latin ? O, de-ar fi totul numai nălucire ! Dar Pontia [133] strigă : — „Eu sînt făptașa, mărturisesc ; am pregătit copiilor mei otrava găsită asupra mea, pe care o vedeți ; crima întreagă eu am săvîrșit-o“ — „Doi copii, viperă sălbatică, doi copii la o singură masă ?“ — „Și șapte, dacă aș fi avut șapte“. Să credem de aceea tot ce ne spun tragicii de crunta Colchidiană [134] și de Procne [135] ; nimic nu-încerc să neg. Și acelea îndrăzneau să facă mari grozăvii în vremea lor, dar nu pentru parale. Ar trebui să ne minunăm mai puțin de cele mai mari blestemății. Atunci cînd furia împinge la crimă acest sex, turbarea, aprinzîndu-le ficatul, le tîrăște în prăpastie, ca niște stînci desprinse de pe creste : muntele se surpă sub ele și coasta cu vîrful abrupt se trage înapoi. Ceea ce nu pot eu să sufăr este femeia care calculează și săvîrșește cu sînge rece crima. Ale noastre privesc la teatru pe Alcèsta, luînd asupră-și soarta bărbatului [136], și ele, de li s-ar da putința unei asemenea înlocuiri, ar prefera să își salveze cățelușa cu prețul vieții soțului. Ai să întîlnești în cale dimineața multe Belide [137] și multe Erifile [138] ; nu-i car-

---

[132] Rutuli, străvechi neam din Latiu, cu care a avut de luptat Enea cînd a ajuns în Italia.

[133] Autoarea unei pruncucideri cunoscută în acel timp.

[134] Medeea din Colchida, părăsită de Iason, soțul ei, și-a ucis, ca să se răzbune pe el, ambii copii.

[135] Procne, soția regelui Tereu, furioasă pe dînsul fiindcă necinstise pe Philomela, sora ei, ucise pe fiul lor Itys. Zeii transformară pe Procne în rîndunică și pe Philomela în privighetoare.

[136] Alceste era soția regelui Admet al Tesaliei. Acesta, îmbolnăvindu-se, obținu încuviințarea Parcelor de-a fi salvat de la moarte, dacă tatăl sau mama lui s-ar oferi să moară în locul lui. Părinții refuzară. Se oferi în locul lor Alceste și fu pusă în mormînt, de unde zeii o readuseră la viață. Legenda a fost tratată de Euripide în drama cu același nume.

[137] Belidele sau Danaidele, cele cincizeci de fete ale regelui Danaos, și-au ucis, afară de una, soții în noaptea nunții. Cele patruzeci și nouă au fost condamnate să care veșnic în infern apă în butoaie fără fund.

[138] Erifile, soția lui Amphiaraus, rege în Argos, a trădat, în schimbul unor daruri, ascunzătoarea unde se ascunsese soțul ei,

tier să n-aibă Clitemnestra [139] lui. Deosebirea e numai că faimoasa Tindaridă, o necioplită și o proastă, ținea cu amîndouă mîinile o secure, pe cînd acuma treaba se face cu un micuț plămîn de broască [140]. Uneori, totuși, și cu pumnalul, dacă vreun Atride grijuliu va fi băut mai înainte leacurile pontice ale regelui pe care l-am învins a treia oară [141].

SATIRA A VII-A

În Cezar[1] doar mai speră literele noastre și-și pot găsi o rațiune; doar el și-a întors ochii spre tristele Camene [2] în vremurile acestea, cînd mari și reputați poeți încercau unii să ia în arendă vreo mică baie publică la Gabii [3] sau vreun cuptor de pîine la Roma, cînd alții socoteau că nu-i o înjosire și nici o rușine să se facă pristavi și cînd Clio [4], părăsind înfometată văile Aganipei [5], se refugia în sălile de licitație. Căci dacă la umbra peșterii Pieridelor [6] nu ți se-arată nici un sfert de as, fii mulțumit cu numele și felul de trai al lui Machéra [7] și vinde mai de-

---

ca să nu participe la o luptă în care, după prezicerea oracolului, ar fi fost sortit să moară. Fiul ei o ucise, pedepsind trădarea.

[139] Clitemnestra, fiica lui Tindar, ucise, împreună cu iubitul ei Egist, pe Agamemnon la întoarcerea acestuia acasă din războiul troian.

[140] Prin otrăvire.

[141] Aluzie la Mitridate Eupator, regele Pontului, care, devenit precaut prin exemplul lui Agamemnon (fiul lui Atreu, Atride), spre a se feri de moartea prin otrăvire lua doze mici de otravă ca antidot. Învins în trei războaie conduse de Sulla, Lucullus și Pompeius, la sfîrșit voi să se sinucidă cu otravă, dar nu mai reuși; recurse de aceea la pumnalul său.

[1] Cezarul de care e vorba este considerat a fi împăratul Hadrian.

[2] Numele Muzelor la romani.

[3] Orășel în Latiu.

[4] Numele unei muze; aici, muză în general.

[5] Izvor la poalele muntelui Helicon în Beoția, unde locuiau Muzele.

[6] Fiicele lui Pieros, muzele.

[7] Necunoscut; probabil un vînzător la licitații.

grabă ce ți s-a dat să vinzi la licitație celor din jur : un vas de vin, trepiede, dulapuri, lăzi, Alcitheon-ul lui Paccius și Thebaida sau Tereul lui Faustus [8].

Mai bine așa, decît să zici în fața judecătorului : „Am văzut" ce n-ai văzut [9], oricît ar face asta cavalerii din Asia, din Cappadocia și din Bitinia, și cei pe care cealaltă Galie îi trimete la noi cu călcîile goale [10]. Nimeni în viitor nu va mai fi silit să se înhame la vreo muncă nevrednică de studiile noastre, din cei ce strunesc vorbirea lor sonoră în măsuri armonioase și au gustat din laurul inspirației [11]. Curaj, băieți ! Conducătorul nostru vă privește, vă-ncurajează și caută prilej de a-și arăta bunăvoința.

Dacă tu crezi, Telesíne [12], că trebuie s-aștepți de-altundeva vreun sprijin la lucrările tale și de aceea umpli foile de pergament galben ca șofranul, caută cît mai repede ceva lemne de foc și dăruiește soțului Venerii [13] ceea ce compui, sau încuie manuscrisul, punîndu-l la păstrare spre a fi mîncat de molii. Frînge-ți, nefericitule, pana și șterge luptele muncite nopți [14] în șir, tu care faci poezie înaltă într-o mică odăiță, spre a te face vrednic de-o cunună de iederă și de un bust cu chipul tău sfrijit [15]. O altă speranță în altă parte nu-i : bogătașul zgîrcit nu știe altceva decît s-admire și să laude oamenii talentați, așa cum fac copiii cu pasărea Iunonei [16]. În vre-

---

[8] Paccius și Faustus, poeți necunoscuți ; Alcitheon, o tragedie a celui dintîi, Thebaida și Tereu, opere ale lui Faustus.

[9] Meseria de martor mincinos.

[10] Este vorba despre cei veniți la Roma „cu picioarele goale" din provinciile Asiei-Mici (Capadocia, Bitinia), care se îmbogățeau aici intrînd în clasa cavalerilor, avînd deci o avere mai mare decît 400.000 de sesterți ; „cealaltă Galie" este Galatia, deasemenea provincie din Asia-Mică.

[11] Se credea că frunzele de laur, mestecate, dau inspirație poeților.

[12] Numele persoanei căreia îi este adresată satira, probabil poet epic.

[13] Soțul Venerei este Vulcan, zeul focului, aici citat metonimic (= focul). Sensul : „pune pe foc !"

[14] Un poem epic.

[15] Busturile poeților, reprezentați cu o cunună de iederă pe cap, simbol al nemuririi, ornau bibliotecile publice.

[16] Păunul.

mea asta, anii în care puteai să înfrunți marea, să porți coiful și să ții spada-n mînă [17], se duc ca apa. Atunci sila de toate ți se strecoară-n suflet și bătrînețea ta, meșteră în vorbire dar mizeră, se urăște pe sine și pe a sa Terpsihoră [18].

Află acum șiretlicurile ăstora. Ca să nu-ți dea nimic, după ce ți-ai părăsit templul Muzelor și al lui Apollo, cel pe care tu-l cultivi, face și el versuri și zice că nu se închină decît în fața lui Homer, și asta pentru cei o mie de ani ai lui. Iar dacă, aprins de dulcea dorință a gloriei, ai vrea să te produci în public [19], el îți oferă un local murdar. Îți pune la dispoziție o casă de mult timp zăbrelită cu fiare, a cărei intrare seamănă cu porțile unui oraș asediat. El poate să-ți mai dea liberții lui, care să stea la fiecare cap de rînd și să-ți aranjeze în puncte diferite cetele de clienți cu voci răsunătoare. Nici unul dintre patroni nu-ți va da însă cu ce plăti cît costă scaunele și treptele pe căpriorii luați cu plată și estrada cu jilțurile, pe care apoi trebuie să le cari înapoi. Noi totuși mergem înainte, noi tragem brazde în pulberea măruntă și răsturnăm cu plugul nisipul de pe țărm, fără folos. Dacă ai vrea să te lași, te ține în lanț obișnuința cu boala asta setoasă de aplauze; mania iremediabilă a scrisului stăpînește pe mulți și ea durează și la bătrînețe în sufletul bolnav. Dar pe marele inspirat [20] care are o vînă poetică ieșită din comun, care făurește ceva ce nu s-a mai spus încă și care nu bate într-una tiparul monedei calpe al unui cîntec de răspîntie, pe-un astfel de poet cum eu nu-l pot descrie, ci doar îl simt, îl face un spirit lipsit de griji, la adăpost de orice-amărăciuni, dornic de crînguri verzi și putînd să bea în voie din izvorul Aeonide-

---

[17] Sens: să-ți faci vreo meserie lucrativă.

[18] Numele unei muze; aici, muză în general.

[19] E vorba de lecturile publice, o modă care a bîntuit în vremea imperiului la Roma și a dăunat mult sincerității inspirației și firescului exprimării prin căutarea efectelor și goana după succes: scriitorii, poeți sau prozatori, își citeau operele în public; făceau în acest scop invitații, închiriau săli, își pregăteau cete de aplaudatori.

[20] Lat. *vates*.

lor [21]. Căci nu poate cînta la umbra peșterii Pieridelor [22] și nici atinge tirsul [23] poetul sărac și trist, lipsit și zi și noapte de banii trebuitori pentru nevoile trupești ; era sătul Horațiu cînd exclama „Euhoe“ [24]. Ce poate însemna talentul, dacă sufletele voastre nu se frămîntă doar cu poezia — căci două feluri de griji ele nu pot să aibă — și dacă nu-s răpite de Apollo și de Bacchus, ai Cyrrhei și ai Nysei stăpînitori [25]. Doar unui spirit mare, neobișnuit cu grija de a-și face rost de o pătură, îi este dat să vadă carul și caii și fețele zeilor și cum Erinia [26] îl scoate din fire pe rutul. Căci dacă Vergilius n-ar fi avut un sclav și-o locuință potrivită, Furiei i-ar fi căzut din păr toți șerpii și buciumul de luptă, amuțit, n-ar fi gemut cu sunetul lui grav. Pretindem ca Rubrenus Lappa [27] să nu fie mai prejos decît vechii poeți tragici, dar „Atreul“ lui îl face să-și amaneteze și blidele și mantaua. Numitor [28], bietul de el, n-are ce să trimeată unui prieten, Quintillei [29] însă are din ce să-i facă daruri și avu din ce să-i cumpere un leu domesticit ce trebuie să fie hrănit cu multă carne : dihania, pesemne, îl costă mai puțin, iar pîntecele unui poet înghite mai mult. Lucanus [30], mul-

---

[21] Aeonidele sînt muzele, numite astfel după ținutul Aeonia din Beoția, unde se află muntele Helicon.

[22] Vezi nota 6.

[23] O vargă încinsă cu iederă și viță de vie, avînd în vîrf un fruct de pin coconar, pe care bacantele, la procesiunile în cinstea lui Bacchus, o purtau în mînă, agitînd-o ; simbol al inspirației.

[24] Euhoe, chiotul bacantelor în delir.

[25] Cyrrha este portul orașului Delfi, consacrat lui Apollo, iar Nysa, oraș în Tracia, consacrat lui Bacchus.

[26] Numele uneia dintre Furii, ființe legendare ; aluzie la un pasaj din *Eneida* lui Vergiliu (Aen. VII, v. 323—406) : Iunona, furioasă pe troienii care în pofida ei au reușit să ajungă în Italia, recurge la ajutorul „Vrajbei“, cea mai hidoasă dintre Furii — purta șerpi veninoși în păr — spre a scoate din minți pe Amata, soția regelui Latinus, și pe Turnus, regele rutulilor, și să iște astfel războiul împotriva troienilor.

[27] Poet necunoscut azi, autorul unei tragedii intitulate „Atreu“.

[28] Un nobil îmbogățit prin jefuirea provinciilor administrate de el, care se plînge de sărăcie și refuză să-și ajute prietenul.

[29] Quintilla, amanta lui Numitor, necunoscută altminteri.

[30] Poetul M. Annaeus Lucanus (a. 39—65 e.n.), autorul epopeii „Războiul civil“, s-a bucurat mai întîi de favorurile împăratului Nero ; apoi, implicat în conspirația lui Piso, a fost executat.

tumindu-se cu faima, se lăfăiește întins în parcul lui cu statui de marmură ; pentru Serranus însă și pentru săracul Saleius [31] ce înseamnă gloria, oricît de mare ar fi, dacă numai de glorie e vorba ? Aleargă o lume după vocea încîntătoare a lui Statius [32] și după poezia Thebaidei îndrăgite, atunci cînd el, spre marea bucurie a orașului, își programează ziua ; cum farmecă el inimile răpite, cu ce mare plăcere e ascultat de toți ! Dar după ce cu recitarea versurilor a făcut să se rupă scaunele sălii, el n-are ce mînca, dacă nu-și vinde lui Paris tragedia „Agave", nepublicată încă. Acesta le dă multora pînă și ranguri militare și pune-n degetul poeților inelul de aur al unui tribun semestrial [33]. Ceea ce nu îți dau mai marii noștri, are să-ți dea un histrion. Cultivi pe Camerini, pe Barea [34], ești om de casă mare al unor nobili ? Aici o Pelopée îți face prefecți și o Filomelă tribuni [35]. Totuși să nu ții de rău poetul pe care îl hrănește scena teatrului. Cine îți va fi un Mecena, cine în vremea de azi îți va fi un Proculeius sau un Fabius ? Cine va fi un al doilea Cotta și cine un alt Lentulus [36] ? Pe-atunci răsplata era

---

[31] Serranus, poet sărac în vremea lui Nero ; Saleius Bassus, poet talentat, lăudat de Quintilian și de Tacitus, și ajutat de împăratul Vespasian.

[32] P. Papirius Statius (aprox. 40—96 e.n.), cel mai de seamă poet din vremea lui Domițian, autor al unei epopei, *Thebaida*, al operei intitulate *Silvae* (Improvizații), poezii ocazionale, al altei epopei, *Ahileida*, dedicată lui Domițian, al unei pantomime, *Agave*, vîndută actorului Paris, favorit al împăratului, mai tîrziu executat fiindcă era în grațiile soției lui Domițian. Lingușelile lui Statius la adresa lui Domițian și stilul căutat, care se bucura de mare succes la publicul literar al vremii, nu i-au asigurat o viață lipsită de griji materiale.

[33] La intervenția lui Paris, unii poeți obțineau de formă rangul de tribun militar pe șase luni și inelul de aur purtat de cei aparținînd clasei cavalerilor.

[34] Membri ai unor familii nobile, căzuți în dizgrație și deveniți victime ale lui Nero.

[35] Pelopeea, Filomela, numele unor pantomime ; aici, mimii care jucau roluri de femeie în aceste piese populare, parodii ale legendelor mitologice ; prefecții sînt comandanți ai cohortelor de trupe auxiliare, tribunii sînt comandanți de legiune.

[36] Exemple de protectori ai poeților : Maecenas, prietenul și colaboratorul lui August ; C. Proculeius, fratele Terenției, soția lui Maecenas ; Q. Fabius Maximus, consul în 11 î.e.n. și protector al poetului Ovidius ; Valerius Cotta Messalinus, căruia

pe măsura talentului ; pe-atunci mulți tineri aveau de ce să se ofilească studiind și să nu se-atingă de vin toată luna decembrie [37].

E munca voastră mai rentabilă, istorici ? La voi se pierde mai mult timp și mai mult ulei încă. Fără nici o măsură, vă ridicați cu toții la mia de pagini și ele cresc întruna, făcîndu-vă doar pagubă cu atîta papirus. — Așa impune, ziceți, numărul mare de fapte și legea acestui fel de scrieri. — Ce recoltați dintr-asta, și care vi-i folosul c-ați desțelenit terenul ? Cine-i va da istoricului atît cît i-ar da cineva celui care-i citește din gazetă [38] noutățile ?

— Dar ăștia sînt un soi de oameni trîndavi, cărora nu le place decît patul și umbra. — Spune-mi atunci ce le-aduc avocaților serviciile făcute cetățenilor și teancul de dosare ce-i însoțesc ? Fac gură mare dînșii, mai ales cînd îi aude creditorul, sau dacă pe vreunul îl lovește în coastă un client și mai amarnic, ce vine cu registrul de comerț pentru o creanță dubioasă. Atunci foalele găunoase ale plămînilor împroșcă minciuni grozave și pieptul le e tot una de salivă. De vrei poate să afli cîștigul adevărat al lor, pune în balanță într-o parte averile a o sută de-avocați și într-alta doar pe-a lui Lacerta, cel din partida roșilor [39]. Șefii s-au așezat ; tu, palid Aiax, te ridici avînd să pledezi într-o cauză îndoielnică de eliberare a unui sclav ; judecător ți-e un văcar [40]. Rupe-ți, nefericitule, ficatul umflat-piatră, ca, după ce te-ai zdrobit de oboseală, să ți se înfigă la casă — față scărilor — niște ramuri de palmier. Și răsplata vocii tale care-i ? O bucățică de jambon uscat, un vas cu pălămidă sau

---

Ovidius îi cere să intervină pentru el ; Cn. Cornelius Lentulus, consul în 18 î.e.n., lăudat de Tacitus.

[37] Cînd toată lumea bea și mînca, sărbătorind Saturnalele (17—23 decembrie).

[38] Gazeta Romei (*Acta Urbis*) se afișa zilnic.

[39] La alergările de care de la Circ existau mai multe partide : vizitiii fiecăruia se deosebeau după îmbrăcăminte : albii, roșii, albaștrii, verzii.

[40] Iuvenal prezintă aici o ședință a unui proces : șefii sînt membrii consiliului de judecată ; avocatul e palid ca Aiax din legendă, cînd avea să înfrunte pe Ulise în cearta pentru armele lui Ahile.

niște cepe vechi, porție p-o lună pentru niște sclavi mauri, sau cinci ulcioare de vin adus pe Tibru. Dacă ai pledat de patru ori, dacă s-a întîmplat să primești un *aureus*, dintr-asta ți se scad procentele datorate după învoială jurisconsulților. Lui Aemilius [41] însă i se va da maximum permis de lege, deși noi am pledat mai bine decît el; căci în vestibulul casei lui vezi un car de luptă de aramă cu patru cai înalți și el însuși, reprezentat călare pe-un mîndru bidiviu, amenință de departe cu lancea lui curbată; statuia lui chitește c-un singur ochi lovitura în lupta-i cu dușmanul. De aceea dă faliment Pedo, se ruinează Matho; acesta e sfîrșitul lui Tongilius [42] pe care-l vezi adesea la baie c-un mare corn de rinocer [43], îmbrîncind lumea cu șleahta lui de nespălați și apoi purtat prin for de niște tineri mezi într-o lectică cu brațe lungi, vrînd, chipurile, să cumpere sclavi, argintărie, vase murine, ferme: purpura lui fățoasă, din fir tirian țesută, este o garanție. Și totuși aceasta le este de folos: purpura și hainele în culoarea ametistului îi urcă avocatului valoarea. Îi place să trăiască făcînd zgomot în jur și să dea aparența unui venit mare. Risipitoarea Romă nu pune nici o stavilă la cheltuieli.

Să ne punem nădejdea în arta oratorică? Nimeni nu i-ar da azi lui Cicero nici două sute de sesterți, dacă nu i-ar scînteia pe deget un inel deosebit de mare. Împricinatul ia seama mai întîi dacă ai opt sclavi și zece clienți, dacă în urma ta e-o lectică și la picioare zece cetățeni în togă. De aceea cînd Paulus pleda, închiria un onix sardonian, și de aceea pleda el mai scump decît Gallus și decît Básilus. Elocință în haine ponosite e lucru foarte rar. Cînd oare i se îngăduie lui Básilus să aducă în fața instanței o mamă care plînge? Cine ar suporta un Básilus mare orator? Cată-ți refugiul în Galia sau

---

[41] Tipul avocatului de familie nobilă care vrea să impună clientului, spre a fi bine plătit, prin interiorul pompos al casei sale; legea limita onorariul avocaților pînă la 10 000 de sesterți, sumă egală cu o sută de bani de aur (*aurei*).

[42] Pedo, Matho, Tongilius, exemple de avocați care, spre a impresiona pe clienți și a-și spori onorariul, duceau o viață de lux cu mult peste veniturile lor.

[43] Vas de corn de rinocer în care se păstrau pomezi.

mai degrabă-n Africa [44], ținut de hrană dătător al avocaților, dacă vrei să fixezi tu răsplata ce se cuvine elocinței.

Predai arta retoricii ? Ce inimă de fier ai, Vettius [45], cînd clasa numeroasă extermină tiranii cruzi ! Căci toate cele citite adineauri de elevul șezînd, el le va recita aidoma stînd în picioare și le va relua cu-aceleași măsuri ritmice de frază. Pe dascăli varza asta, de-atîtea ori încălzită, îi omoară. Ce înseamnă „culoare" a stilului, care e genul unei cauze, unde este punctul fundamental al ei [46], ce contra-argumente ar putea aduce adversarul — aceste lucruri toți vor să le știe, dar nimeni să plătească. — „Vorbești de plată ? Dar ce știu eu ?" — „Este, firește, vina dascălului că sub țîța stîngă a tînărului arcadian [47] nu tresare nimica și că la fiecare șase zile groaznicul său Hannibal îmi împuie nefericitu-mi cap cu tot ce chibzuiește acela, fie să se îndrepte spre Roma după Cannae, fie, devenit prudent după atîția nori și fulgere, să facă stînga împrejur cu cohortele lui umede de ploaie [48]. Fixează-mi ce preț vrei și ți-l plătesc pe loc. Cît să dau ca să-l audă și taică-său tot de atîtea ori ca mine ?"

Așa strigă într-un glas alți șase retori, ba încă și mai mulți. Lăsînd la o parte „răpitorii", ei încep să pledeze procese adevărate : „otrăvurile vărsate" încetează și tot astfel „soțul necinstit și ingrat" sau „leacurile care redau vederea orbilor bătrîni" [49].

Așadar, dacă sfaturile mele îl vor influența, retorul va renunța la cariera lui și va porni pe altă cale a vieții, coborînd din umbra școlii de retorică la luptele din for, ca să nu piardă mica sumă cu care se vinde un biet bon

---

[44] Galia și Nordul Africii aveau renumite școli de retorică, mai ales în sec. II și III e.n.

[45] Profesor de retorică.

[46] Termeni teoretici de retorică : „culoare" e tonul general al discursului ; discursurile sînt de trei genuri (genul cauzei) : deliberativ, judecătoresc și demonstrativ.

[47] „arcadian" este aici sinonim cu „necioplit, incult".

[48] Exemplu de temă de declamație, aceasta de caracter istoric.

[49] Teme mitologice în școlile de retorică ; „a răpirii femeii iubite" (de ex. Paris răpește pe Elena, soția regelui Menelaus, sau Iason pe Medeea), „a otrăvirii soțului necinstit" etc.

de grîu[50]: de fapt asta-i răsplata cea mai bună. Întreabă numai cu cît dă lecții copiilor mărimilor Chrysógonus sau Pollio[51] și ai să rupi în bucăți „Metoda" lui Theodórus[52]. Baia îl costă pe stăpîn șase sute de mii, iar porticul în care să se plimbe cu trăsura, cînd plouă, și mai mult. Ai vrea poate s-aștepte să se însenineze și să-și stropească animalele cu noroi proaspăt? Aici mai bine, căci aici copita catîrcii lustruite strălucește! De cealaltă parte el trebuie să-și înalțe o sufragerie sprijinită pe lungi columne de marmură de Numidia, care să primească soarele pe vreme rece. Oricît l-ar costa casa, se mai adaugă la asta un sufragiu care să alcătuiască savant menu-ul și-un bucătar care să pregătească gustos mîncările. După atîtea cheltuieli, lui Quintilian[53] îi sînt de-ajuns cel mult două mii de sesterți; nimic nu-l costă mai puțin pe-un tată ca fiul lui. —„De unde are atunci Quintilian atîtea proprietăți la țară?" — „Treci peste exemple de destine recente! Omul norocos este și frumos și ager la minte, e înțelept, nobil și generos și-și țese la pantofii negri semiluna de senator[54]; norocosul e cel mai mare orator și cel mai bun avocat și, chiar de-i răgușit, el cîntă minunat. Important e ce astre te primesc, de îndată ce scoți primele scîncete, încă roșu, de-abia ieșit din maică-ta. Dacă va vrea Norocul, vei ajunge din retor consul și de-asemenea de va vrea el, din consul retor. Ce-ți dovedește Ventidius[55] și ce Tul-

---

[50] La Roma, începînd cu vremea Grachilor, se făceau distribuții gratuite de grîu săracilor; cei care aveau acest drept primeau niște „bonuri" (de lemn sau de plumb) cu care se prezentau la hambarele publice, spre a-și ridica rația; la caz de nevoie, le vindeau altora, avocatului, profesorului ș.a.

[51] Chrysogonus și Pollio, dascăli de muzică, scump plătiți

[52] Theodor din Gadara, vestit retor pe vremea lui Tiberius, autor al unui manual de retorică.

[53] Vezi sat. VI, nota 26.

[54] Senatorii aveau ca ornament la încălțăminte o semilună țesută; sensul: omul norocos poate ajunge și senator.

[55] P. Ventidius Bassus, adus la Roma ca prizonier de Pompeius Strabo, tatăl lui Cn. Pompeius, apoi rîndaș de catîri și vizitiu de căruță, cunoscîndu-l pe C. Iul. Caesar și însoțindu-l în Galia unde i-a fost om de încredere, a ajuns tribun al poporului, pretor și în fine (43 î.e.n.) consul; în anul 38 a învins pe parți și a repurtat triumful.

lius [56] ? Oare altceva decît steaua lor și puterea uimitoare a tainelor destinului ? Soarta dă sclavilor regate și celor înrobiți triumfuri. Omul norocos e mai rar totuși decît un corb alb. Mulți s-au căit că au ales catedra, deșartă și sterilă, precum o dovedește sfîrșitul lui Lisímah [57] și-al lui Secundus Carrinas [58] ; pe-acesta l-ai și văzut, Atenă, trăind în sărăcie și n-ai știut să-i dai decît cucuta ce îngheață omul. O, zei, strămoșilor care voiau ca dascălul să le fie copiilor ca un părinte venerat faceți-le țărîna ușoară și fără să-i apese ; miresme de șofran și primăvară veșnică să fie-n urna lor ! Ahile, băiat mare, știa de frica vergii, cînd învăța să cînte prin munții țării sale, și coada citaredului, dascălul său, nu-i stîrnea rîsul [59], iar pe Rufus ca și pe alții îl stîlcesc tinerii lui elevi, Rufus, căruia de multe ori îi zic „Cicero Alobrogul“ [60].

Cine îi vîră în pungă lui Céladus [61] sau lui Palaemon [62] atît cît merită munca de grămătic ? Și totuși din suma asta, atît cît e, în orice caz mai mică decît primește-un retor, prostălăul de pedagog [63] mai ciupește o parte, iar cel ce face plățile [64] mai rupe și el ceva. „— Cedează, Palaemon, și mai lasă și din asta, ca vînzătorul de pături de iarnă sau de groase cuverturi de in, numai să nu-ți fie degeaba cît ai stat de la miezul nopții cu școlarul, de cînd n-ar sta la lucru nici fierarul, nici cel ce-arată altuia să dărăcească lînă ; de te-ai alege măcar cu ceva, c-ai înghițit mirosul atîtor opaițe cîți

[56] E vorba de Servius Tullius, regele Romei, fiu de captivă adusă la Roma.

[57] Numele unui retor care s-ar fi sinucis.

[58] Retor și sofist atenian, exilat de Caligula fiindcă declamase contra tiranilor ; a murit otrăvindu-se.

[59] După legendă, Ahile a avut dascăl la muzică pe centaurul Chiron ; centaurii aveau cap, brațe și piept de om, iar restul trupului de cal.

[60] Retor de fel din Galia de sud, născut în ținutul locuit altădată de alobrogi.

[61] Celadus, un grămătic necunoscut azi.

[62] Q. Remmius Palaemon, vestit gramatic din vremea lui Nero.

[63] Pedagog era sclavul care-l supraveghea pe copil, îl conducea la școală și-l însoțea la plimbare.

[64] Sclavul care ținea socotelile cheltuielilor în casa stăpînului făcea plățile *(dispensator)*.

școlari stăteau la lecție, pe cînd toate versurile lui Horațiu nu se mai vedeau de fum și pe-ale lui Vergiliu se lipea strat de funingine neagră! Și așa e rară plata pentru care să nu fie nevoie de ancheta tribunalului[65]. În schimb voi, părinți, impuneți-le dascălilor condițiile voastre: profesorul să fie deplin stăpîn pe regulile vorbirii, să știe istorie, să cunoască toți autorii, cum își cunoaște unghiile și degetele, să-ți spună, dacă întîmplător l-ai întreba, cînd se îndreaptă spre terme sau spre baia publică-a lui Phoebus[66], cine-a fost doica lui Anchise, care-i numele și locul de naștere al mamei vitrege-a lui Anchémolus, să-ți spună cîți ani a trăit Acestes și cîte vedre de vin sicilian le-a dat sicilienilor[67]; mai cereți-i să modeleze firele maleabile, așa cum face sculptorul cînd modelează cu degetul cel mare chipul cuiva în ceară; cereți-i să fie un tată pentru adunătura asta de copii, ca ei să nu se joace spunînd porcării și să nu și le facă unul altuia. —„Nu-i lucru ușor, zici tu, să supraveghezi mîinile atîtor copii și ochii ce le tremură, clipind cînd au sfîrșit.“ — „Asta e treaba ta, îți zice, iar la sfîrșit de an primești tot atîția bani cît cere mulțimea să se dea învingătorului la cursele de care.

SATIRA A VIII-A

La ce bun arborele tău genealogic, Pontice[1]? Ce-ți folosește să poți număra un lung șir de strămoși, să expui chipurile pictate ale înaintașilor, statuile Emilienilor[2] în picioare în carele lor triumfale, Curii[3] mutilați pe

[65] Se făceau adesea șicane la plata salariului și grămăticul trebuia să recurgă la autorități.

[66] Probabil grec, patronul unui stabiliment de băi.

[67] Explicații pe care grămăticul trebuia să le dea la discutarea textelor din Vergilius: doica lui Anhise se numea Tisifone; Anchemolus era un tovarăș al lui Turnus, regele rutulilor, iar mama lui vitregă se numea Cesperia; Aceste era rege în Sicilia, care a primit bine și a ospătat pe Eneas și pe tovarășii lui.

[1] Numele unui nobil căruia i se adresează Iuvenal în această satiră.

[2] Descendenții lui P. Cornelius Scipio Aemilianus, cuceritorul Cartaginei și al Numanției.

[3] Familie veche și vestită, ilustrată mai ales prin M. Curius Dentatus, învingătorul lui Pyrrhus.

jumătate, pe Corvinus cu umerii ciuntiți și pe Galba, fără nas și fără urechi [4] ? Ce rost are să te fălești cu un Corvinus în marea cadră a neamului tău și-apoi să arăți altora, c-o vargă lungă, magiștrii cavalerilor înnegriți de fum cu dictatorul lor, dacă sub ochii Lepidilor [5] se duce o viață ticăloasă ? La ce bun chipul atîtor războinici, dacă jocul de zaruri, în fața biruitorilor Numanției, ține noaptea întreagă, dacă începi să dormi în zori de ziuă la ceasul cînd aceia, comandanți de oști, înălțau steagurile și ridicau taberele ? De ce un Fabius [6], născut dintr-o familie ce se trage din Hercule, s-ar mîndri cu gloria Alobrogicilor și cu marele altar [7], dacă e un apucător, un mincinos și mult mai moleșit ca o oiță euganée [8], dacă, depilîndu-și dosul delicat cu piatră ponce de Catina [9], face de rîs țepoșii lui strămoși și, cumpărînd otrăvuri, își pîngărește neamul nefericit cu un bust ce va trebui să fie făcut țăndări ? Chipurile de ceară pot să-ți împodobească peste tot atriul întreg ; virtutea este singura și unica noblețe. Fii un Paulus, un Cossus sau un Drusus [10] prin calitățile morale ; pe-acestea pune-le mai presus decît portretele strămoșilor ; ele să treacă chiar și-naintea fascelor, dac-ai fi consul. Întîi de toate trebuie să-mi arăți bunele însușiri ale sufletului. Meriți prin fapte, prin vorbe să fii socotit un om curat și statornic păstrător al dreptății ? Te recunosc ca nobil. Te salut, Getulice sau Silane ; din orice neam te-ai ridica, rar și strălucit cetățean al țării în sărbătoare, sînt fe-

---

[4] M. Valerius Corvinus, fost de șase ori consul și de mai multe ori dictator, învingător al galilor (349 î.e.n.) ; P. Sulpicius Galba, consul care a luptat contra lui Hannibal.

[5] Familie vestită.

[6] Familia Fabiilor se trăgea, după legendă, din Hercule însurat cu fiica lui Evandru. Acestei familii aparținea și consulul Q. Fabius Maximus, învingător al alobrogilor (din Gallia Narboneză) în 121 î.e.n., și numit de aceea Allobrogicus.

[7] Pe care, după legendă, l-ar fi ridicat la Roma Hercule în *forum boarium*.

[8] Euganeii sînt pretinșii locuitori ai regiunii veneților de mai tîrziu ; înălțimile euganee ar fi în regiunea Padovei, vestită pentru lîna oilor.

[9] Localitate în Sicilia în apropierea vulcanului Etna.

[10] Figuri de bărbați iluștri, din familii vestite prin virtuțile lor.

ricit să exclam ce strigă şi mulţimea cînd îl găseşte pe Osiris [11]. Cine oare ar putea zice că-i de neam un ins nedemn de neamul lui, deosebit de ceilalţi numai prin numele vestit ce poartă? Pe piticul cuiva îl numim „Atlas" [12]; pe-un etiopian îl numim „lebădă"; pe-o fată strîmbă şi pocită, „Europe" [13]; unor cîini leneşi, chelboşiţi de-un vechi rapăn şi lingînd marginea unui opaiţ în care-uleiul a secat, le zicem „leoparzi, tigri, lei", sau oricum am mai numi vreun animal pe lume care urlă mai tare. Păzeşte-te şi teme-te să nu-ţi zicem şi ţie tot de aceea „Creticus" sau „Camerinus" [14].

Pe cine-l sfătuiam cu aceste vorbe? Cu tine vorbesc eu, Rubellius Blandus [15]. Eşti plin de îngîmfare, mîndrindu-te cu vechiul neam al Drusilor, de parc-ai fi făcut tu însuţi ceva spre a fi nobil, ca să te zămisleascâ urmaşa strălucită din sîngele lui Iulius şi nu vreo femeie ce ţese pentr-un ban la picioarele zidului bătut de vînturi al cetăţii. „Voi sînteţi oameni de rînd, zici tu, drojdia plebei noastre; din voi nici unul nu mi-ar putea spune locul de baştină al lui taică-său; pe cînd eu..., eu sînt un Cecropid" [16]. Să trăieşti şi să ai nesfîrşite bucurii de pe urma acestei origini! Totuşi în cea mai de jos plebe ai să-l găseşti pe cetăţeanul stăpîn pe arta elocinţei; el pledează de-obicei procesele nobilului incult; din plebea cetăţenilor provine omul capabil să dezlege dificultăţile juridice şi enigmele legilor; de-aci porneşte spre Eufrat şi spre acvilele ce veghează asupra batavului [17] îngenunchiat tînărul zelos în mînuirea ar-

---

[11] Zeu al rodniciei, despre care egiptenii credeau că a fost ucis de fratele lui; el s-a întrupat însă într-un bou, numit Apis. Cînd boul îmbătrînea, era înecat în Nil şi preoţii căutau alt Apis; la găsirea lui mulţimea jubila de bucurie.

[12] Titanul care, se credea, ţine pe umerii lui pămîntul.

[13] Frumoasa fiică a regelui fenician, răpită în Creta şi sedusă de Iupiter, mamă a lui Minos, Radamante şi Sarpedon.

[14] Nume de familii vestite, purtate de descendenţi degeneraţi.

[15] E vorba de C. Rubellius Plautus, unul din cei doi fii ai unei Iulia, strănepoata lui Tiberiu. Prin ascendenţă se înrudea atît cu August cît şi cu Nero.

[16] Urmaş al lui Cecrops, întemeietorul Atenei; aici cu sens figurat: descendent dintr-un neam de veche nobleţe.

[17] Batavii, neam germanic din ţinutul de la gurile Rinului (Olanda de azi).

melor. Tu însă nu ești nimic altceva decît un Cecropid, asemănîndu-te în totul cu un trunchi de Hermes [18] ; prin nimic altceva tu nu ești mai presus decît că acela are-un cap de marmoră, iar tu ești o statue vie. Spune-mi, odraslă a troienilor, despre animalele necuvîntătoare cine ar zice că unul e de rasă, dacă nu are vlagă ? Într-adevăr, lăudăm calul care zboară ca vîntul, acela pentru care lumea își înfierbîntă mai mult palmele aplaudînd, pentru care circul strigă pînă răguușește, sărind în sus de bucuria victoriei. E nobil acel cal, de pe orice pajiște-ar veni, care aleargă minunat, luînd-o înaintea altora, ridicînd primul norii de praf la curse pe întinderea arenei. Descendenții lui Corifeu și-ai lui Hirpinus [19] ajung mîrțoage de vînzare, dacă victoria pogoară rar pe jugul lor. Acolo nu se ține seama de strămoși și umbrele n-au nici o trecere : nepoții sînt siliți să-și schimbe stăpînii la preț scăzut ; trăgîndu-și greu picioarele, ei trag la harabale cu grumazul ros și-s buni doar să-nvîrtească pietrele de moară. Deci, ca să te-admirăm pe tine, și nu ce ai de la ai tăi, fă o faptă de seamă care să fie a ta, pe care s-o pot grava pe o inscripție, pe lîngă onorurile pe care le acordăm și le-am acordat acelora cărora tu le datorezi totul.

Sînt de ajuns acestea pentru tînărul de care lumea spune că e trufaș și îngîmfat și-i plin de el, fiindcă se-nrudea cu Nero. Simțul comun la cei de rangul lui e rar de obicei. Dar n-aș dori, Pontice, ca tu să fii prețuit după faima alor tăi, fără ca tu să faci ceva vrednic de faimă-n viitor. E jalnic lucru să te sprijini pe gloria altora, cu teama ca clădirea, rămasă fără stîlpii de susținere, să nu se prăbușească. Doar curpenul de viță, ce se tîrăște pe pămînt, rîvnește la ulmii lipsiți de un tovarăș. Fii bun soldat, tutore bun, judecător cinstit ; de-i fi citat vreodată martor într-o pricină îndoielnică sau nesigură, chiar dacă Fálaris [20] ți-ar porunci să minți și

---

[18] Un stîlp, terminat în partea de sus ca ornament cu un cap de Hermes ; asemenea stîlpi se puneau la răspîntii, în parcuri etc.

[19] Nume vestite de cai la cursele de care.

[20] Tiranul din Agrigent, care pedepsea pe condamnați vîrîndu-i să ardă într-un taur de aramă încins de flăcări.

ți-ar dicta un jurămînt fals cu taurul încins alături, socotește că nelegiuirea cea mai mare e să pui viața mai presus decît onoarea și să pierzi, ca să trăiești, orișice rațiune de a trăi. Un om vrednic să moară e ca și mort, chiar de-ar mînca la cină o sută de stridii de Gaurus [21] și s-ar cufunda cu totul în vasul cu parfumuri al lui Cosmus [22].

Fiindcă provincia pe care de mult o așteptai te primește în sfîrșit drept conducător, pune un frîu și măsură mîniei, la fel și lăcomiei, aibi milă de bieții noștri aliați: nu-s decît oase supte de măduvă, golite de tot ce aveau. Ține seama de ce-ți spun legile, de ce-ți recomandă senatul, de ce răsplăți mari au parte oamenii cinstiți și prin ce lovitură de trăsnet s-au năruit Gápito și Númitor [23], piratii cilicienilor condamnați de senat. Dar ce îți folosește ție condamnarea lor? Cată-ți, Cherippe [24], un pristav să-ți vîndă zdrențele, de vreme ce Pansa îți răpește ce ți-a lăsat Natta, și ține-ți gura; e-o nebunie după toate astea să mai pierzi și banul de trecere peste apa Stixului [25]. Nu erau atîtea gemete altădată și rana pentru pagubele suferite nu era atît de mare, cînd aliaților le mergea bine; erau doar de curînd învinși. Fiecare casă era plină pe-atunci: bani cu grămada, hlamide de Sparta, stofe de purpură de Cos și alături de tablourile lui Parrhasius și de statuile lui Myron, fildeșul plin de viață a lui Phídias și creațiile de multă migală ale lui Polyclet; rare erau mesele fără o operă a lui Mentor [26]. De acolo Dolabella, iar după aceea Antonius,

---

[21] Din lacul Lucrin la poalele muntelui Gaurus, aproape de Neapole.

[22] Cosmetician renumit al vremii.

[23] Cossutianus Capito, ginerele lui Tigellinus, faimosul prefect al pretoriului sub Nero, guvernator al provinciei Cilicia, reclamat, ca și Numitor, alt conducător al provinciei, de către cilicieni și condamnat.

[24] Numele unui cilician, jefuit de un Pansa, sau un Natta, instrumente ale spolierii provincialilor.

[25] E vorba de bănuțul de dat luntrașului Charon ca să treacă un mort peste apa Stixului în infern.

[26] Parrhasius din Efes, celebrul pictor grec din sec. IV. î.e.n.; Myron, vestitul sculptor grec (sec. V î.e.n.); Phidias, cel mai vestit dintre sculptorii greci, contemporan cu Pericle; Polyclet,

de-acolo nelegiuitul Verres aduceau în adîncile corăbii prăzi ascunse de împodobit mai multe triumfuri în timp de pace [27]. Acuma aliaților, odată cu bucățica de pămînt, li se răpesc cele cîteva perechi de boi, o mică stavă de iepe împreună cu armăsarul lor și, pînă la urmă, chiar și larii [28], dacă în micul lor sanctuar se află vreo statuetă mai de seamă, dacă mai e un singur zeu; acestea sînt pentru ei tot ce au mai de preț, căci asta e ce au mai bun. Disprețuiești poate rodienii nevolnici în război și Corintul pomădat [29]. Disprețuiește-i, pe drept cuvînt. Ce-ți pot face tinerii lor unși cu rășină, un neam întreg ce-și depilează membrele? De Spania cea țepoasă ferește-te, de cerul Galiei, de coasta ilirică; cruță-i de asemenea pe acei secerători care satură Roma, altminteri ocupată cu circul și cu teatrul. Și-apoi ce folos mare ai trage dintr-o atît de blestemată faptă, cînd pe sărmanii africani i-a despuiat de curînd Marius [30]? Ai grijă în primul rînd să nu împilezi prea mult pe cei viteji și fără de noroc. Poți să le iei tot ce au ei de aur sau de argint, dar să le lași scut, sabie și suliță și coif: celor ce-au fost prădați de orice avere le sînt de ajuns armele.

Ce ți-am spus adineauri, nu sînt doar fraze, ci numai adevărul, credeți-mă, eu vă recit oracolul Sibilei. Dacă ai în suita ta o mînă de oameni de-o cinste exemplară, dacă nici un efeb cu păr buclat nu vinde sentințele de judecată, dacă soața ta e fără pată și nu se pregătește să bată adunările și toate orașele umblînd ca o Harpie cu unghiile încovoiate după bani, atunci poți să-ți înșiri

---

sculptor și statuar vestit, autor al *Doryforului*; Mentor, cel mai vestit cizelator în aur și argint din antichitate.

[27] Dolabella, numele mai multor conducători de provincii, cunoscuți prin rapacitatea lor; C. Antonius Hybrida, colegul lui Cicero la consulat (63 î.e.n.; C. Verres, faimosul propretor al Siciliei, acuzat de Cicero și condamnat la exil.

[28] Zeii protectori ai casei, ale căror statuete erau așezate într-o nișă și cărora la anumite zile li se aduceau ofrande.

[29] Iuvenal se adresează unui guvernator de provincie îngîmfat.

[30] E vorba de Marius Priscus, proconsulul provinciei Africa, acuzat de Pliniu cel Tînăr și pedepsit pentru jafurile lui cu exilul și o amendă de 700 000 de sesterți, sumă neînsemnată în raport cu faptele.

strămoșii pornind și de la Picus [31], iar de te-ncîntă numele ilustre, poți pune printre străbunii tăi titanii toți ce s-au luptat cu zeii și chiar pe Prometeu ; ia-ți un strămoș din orice carte vrei. Dar dacă ambiția și poftele te mînă tîrîndu-te în jos cu ele, dacă rupi vergile pe trupurile sîngerînde ale aliaților, dacă te încîntă să vezi securile tocite cînd lictorii obosesc, atunci va începe a se ridica în contra ta nobletea însăși a părinților și a pune în lumină cu facla lor strălucitoare nerușinarea ta. Un viciu își arată cu-atît mai izbitor ticăloșia, cu cît cel ce păcătuiește e socotit de-un neam mai mare. Ce-nseamnă asta pentru mine, cînd tu ai obiceiul să semnezi acte false în templul înălțat de moșu-tău sau înaintea statuii triumfale a lui taică-tău ? La ce bun totul dacă, craidon de noapte, îți ascunzi tîmplele, acoperindu-le cu gluga unei pelerini santonice ? [32]

Grăsanul Lateranus [33] trece în goană pe lîngă mormintele cu cenușa și oasele strămoșilor [34] și el însuși, consul și totodată catîrgiu, frînează roata cu sabotul, noaptea, vezi bine, dar luna îl vede, iar stelele, martore, își ațintesc privirile spre el. Cînd se va fi încheiat termenul înaltei sale slujbe, Lateranus va înșfăca biciușca ziua în amiaza mare și nu se va tulbura o clipă cînd va întîlni un vechi prieten, ba îl va saluta el mai întîi cu biciul, va dezlega purcoaiele de fîn și le va vărsa cailor obosiți orzul. Pînă atunci, în vreme ce jertfește mioare și un tăuraș roșcat după datina rămasă de la Numa, el jură, înaintea altarului lui Iupiter, doar pe Epona [35] și pe chipurile zugrăvite în grajdurile puturoase. Iar cînd îi

---

[31] Străveche divinitate latină, după legendă fiul lui Saturn, tată a lui Faunus și bunicul lui Latinus.

[32] Făcute din lîna oilor din ținutul santonilor, neam celtic din vestul Galiei.

[33] Probabil Plautius Lateranus, fost iubit al Messalinei, consul desemnat în 65 e.n., implicat în conspirația lui Piso împotriva lui Nero și condamnat la moarte ; casa și grădinile i-au fost confiscate. Personaj faimos prin viața sa desfrînată și pasiunea pentru cursele de cai.

[34] De pe via Appia sau via Latina.

[35] Divinitate protectoare a cailor și catîrilor precum și a vizitiilor de care de curse, rîndașilor etc. ; își avea statueta sau chipul zugrăvit prin grajduri.

vine chef să bată tavernele deschise toată noaptea, îi iese repede în întîmpinare un sirofenician întotdeauna proaspăt pomădat — sirofenicianul cela care-şi are locanta la poarta Idumeei [36] — şi îl salută cu voioşia unei gazde bune pe „stăpînul" lui, „regele" lui, însoţit de Cyane cu poalele sumese, ce-i dă pe bani butelca. Vreun binevoitor, ce vrea să-i scuze vina, îmi va spune: „Cînd eram tineri, făceam şi noi de astea". — O fi, dar te-ai lăsat, la sigur, şi nu ai mai ţinut la aceste rătăciri. Vremea isprăvilor de pomină să fie scurtă, pe unele chiar retează-le odată cu prima barbă a ta. — „Fii îngăduitor cu nişte copii tineri." — Dar Lateranus se duce la faimoasele pocale de la terme şi la perdelele cu firmă, bărbat întreg şi tocmai bun de luptă pentru-apărarea Armeniei şi a Siriei, a fluviilor Rin şi Istru. Un om la vîrsta lui e-n stare să vegheze la siguranţa lui Nero. Trimite-l la Ostia, o, Caesar, trimite-l tu, dar caută-ţi legatul într-o tavernă mare; îl vei găsi zăcînd alături de un cuţitar, laolaltă cu mateloţi, cu hoţi şi sclavi fugari, printre călăi şi meşterii de năsălii şi printre tamburinele ce-au amuţit ale unui preot al Cybelei dormind cu faţa-n sus. Acolo, aceeaşi libertate au cu toţii, paharele-s comune, nu are nimenea un pat al lui, nici masă mai aparte decît altul. Ce-ai face, Pontice, de-ai avea parte de-un sclav ca ăsta? L-ai trimite, sînt sigur, la lucani sau la ergastulele din Etruria [37]. Dar voi, urmaşi ai vechilor troieni, vă iertaţi totul şi ce e de ocară pentru un papugiu stă bine, credeţi, Volesilor şi Brutilor [38].

Ce să mai zic că niciodată nu folosesc exemple atîta de urîte şi atît de ruşinoase, ca să nu mai rămînă altele şi mai şi. După ce ţi-ai mîncat averea, Damasippe [39], ţi-ai închiriat glasul scenei, ca să joci în ţipetele lumii

---

[36] Cartier în Roma, locuit de mulţi orientali.

[37] În Lucania, ţinut din sudul Italiei; ergastul este o cazarmă de sclavi puşi la munci grele.

[38] Nume de vechi familii nobile: P. Valerius Poplicola, fiu al lui Valerius Volesus, şi Iunius Brutus au izgonit pe Tarquinii din Roma abolind regalitatea şi instituind consulatul. Fiii lui Iunius Brutus, primul consul, au vrut să readucă la Roma pe Tarquinii şi să restabilească regalitatea; au fost prinşi şi pedepsiţi de tatăl lor cu moartea.

[39] Nobil degenerat, devenit actor.

„Fantoma“ lui Catullus. Pe Lauréolus [40] îl joacă sprintenul Léntulus și-l joacă atît de bine că, după-a mea părere, ar merita o cruce de-adevărat. Dar nici mulțimea nu este de iertat; nerușinarea mulțimii ăsteia, ce șade și privește arhibufoneriile patricienilor, ascultă Fabii jucînd desculți și poate rîde de palmele primite de Mamerci [41], e și mai mare încă. Ce mai interesează pe cît își vînd ei viața? Și-o vînd fără a fi siliți de un Nero; nu șovăie să și-o vîndă chiar pentru jocurile date de-un pretor ce le prezidează. Presupune totuși că într-o parte ar sta săbiile și în cealaltă scena: ce crezi c-ar fi mai bine pentru ei? S-a spăimîntat oare de moarte cineva pînă într-atîta, încît să joace pe gelosul soț al Thymelei sau pe nătîngul coleg al lui Corinthus? [42] Un nobil pantomim nu-i totuși lucru de mirare, cînd împăratul este un cîntăreț din citeră.

Mai mult ca asta ce poate fi decît a fi gladiator la circ? Ei bine, și într-asta vezi ticăloșirea Romei: un Gracchus care luptă nu cu armele unui mirmilon [43], nici cu un scut sau cu un pumnal curbat, căci el condamnă asemenea obiceiuri — le condamnă și le urăște — și nici nu își apără fața cu coiful, ci iată-l agitînd tridentul și, după ce-și aruncă plasa largă, cumpănind-o cu dreapta fără să nimerească, își înalță fața descoperită spre public spre a fi recunoscut și-o ia la fugă prin toată arena. Să credem ochilor văzîndu-i tunica, de gulerul căreia atîrnă un cordon aurit care flutură pe lunga platoșă a umărului. Adversarul sortit să lupte cu Grac-

---

[40] Laureolus, titlul unui mim în care actorul Lentulus, din neamul vestit al Lentulilor, joacă rolul unui bandit pedepsit să fie spînzurat pe cruce.

[41] Fabii, Mamerci: familii vestite în istoria Romei.

[42] Roluri în mimi.

[43] Un descendent al familiei Gracchilor ajuns gladiator. În luptele de gladiatori, mirmilonul se înfrunta fie cu un *Thraex* (trac), fie cu un *retiarius* (luptător cu plasa); mirmilonul avea armură completă; platoșă, coif, scut mare, sabie; *Thraex* era ușor înarmat, purtînd un scut rotund, un fel de jambiere și un pumnal curbat; *retiarius*, fără cască, nici platoșă, era înarmat cu o furcă lungă cu trei dinți (trident) și cu un pumnal; el avea o plasă în care căuta să prindă pe adversar și să-l ucidă apoi cu furca.

chus suferă astfel o rușine mai greu de îndurat ca orice fel de rană.

Dacă s-ar da poporului libertatea alegerii, cine ar fi oare atît de ticălos, ca să mai stea pe gînduri dacă să îl prefere pe Seneca [44] lui Nero, acel Nero spre pedepsirea căruia nu ar fi fost de-ajuns doar o maimuță, un șarpe și doar un singur sac [45]? Crima lui [46] a fost asemenea cu-a fiului lui Agamemnon [47], dar motivul ei o face să fie altceva.

Într-adevăr, Oreste, îndemnat de zei, răzbună pe tatăl său ucis la un banchet, printre pahare, dar nu s-a pîngărit cu sugrumarea Electrei sau cu sîngele unei soții spartane, n-a dat să bea o otravă niciunei rude de-a lui, nu a cîntat pe scenă și nici n-a scris „Arderea Troiei" [48]. Ce alta ar fi trebuit să răzbune Verginius mai mult prin forța armelor, sau Vindex și cu Galba decît tot ce-a făcut într-o așa sălbatecă și crudă tiranie Nero? [49] Acestea-s faptele de seamă, acestea sînt talentele nobilului principe care era fericit să se prostitueze cu cîntul lui înjositor pe scenele străine și să cîștige țelina unei

---

[44] Lucius Annaeus Seneca, marele filosof stoic, preceptorul lui Nero și conducătorul, împreună cu Burrhus, prefectul pretoriului, al imperiului în primii cinci ani de domnie a nevîrstnicului împărat; căzut apoi în dizgrație și condamnat la moarte, se sinucise.

[45] Condamnații pentru crime de paricid erau mai întîi bătuți cu vergile pînă la sînge, apoi cusuți într-un sac de piele, împreună cu un cîine, un cocoș, o viperă și o maimuță, și aruncați în mare.

[46] Nero a ucis pe Agrippina, mama lui, pe Octavia și Poppaea, soțiile lui, pe Britannicus, fratele lui, și încă alte rude.

[47] Oreste, fiul lui Agamemnon, a ucis, spre a-și răzbuna tatăl, pe mama lui, Clitemnestra, care împreună cu iubitul ei Egist, l-a ucis pe Agamemnon la întoarcerea acasă a acestuia din războiul de la Troia.

[48] Electra e sora lui Oreste; soția spartană este Hermiona, fiica Elenei și a lui Menelau; Nero, care se credea mare artist, a apărut pe scenă în anul 64. Se crede că el a dat foc Romei spre a se inspira în compunerea poemului epic „Arderea Troiei".

[49] Șefii celor trei armate care s-au răsculat împotriva lui Nero: L. Verginius Rufus, comandantul armatei din Germania Superioară, Iulius Vindex, comandantul armatei din Gallia Lugdunensis, care a făcut începutul răscoalei întregii Galii, și Serv. Sulpicius Galba, comandantul armatei din Spania, devenit după sinuciderea lui Nero (68 e.n.) împărat.

cununi greceşti [50]. Decorează statuile strămoşilor cu premiile vocii tale, depune la picioarele lui Domitius lungul vestmînt al lui Tieste, sau masca Antigonei ori a Melanipei [51], şi atîrnă-ţi citera de colosul tău de marmură ! [52]

Cine-ar putea găsi, Catilina, ceva mai nobil decît obîrşia ta şi-a lui Cethegus [53] ? Şi totuşi voi pregătiţi arme şi torţe, ca să atacaţi noaptea casele şi templele, ca nişte odrasle de gali nădrăgari [54], urmaşi de-ai senonilor, pe-a căror îndrăzneală ar merita s-o pedepsim cu „cămaşa suferinţei" [55]. Dar consulul [56] veghează, vă ţine-n loc stindardele. Acest om nou, un arpinat, care nu-i nobil, ci cavaler municipal şi de curînd venit la Roma, aşază peste tot străjeri cu coifurile de luptă, spre apărarea celor îngroziţi, şi e neobosit pe oricare colină a oraşului. Înăuntrul zidurilor Romei, el, cetăţeanul în togă, a cîştigat tot atîta renume şi glorie cît a dobîndit Octavius [57] cu sabia udă de sînge în numeroasele masacre de la Leucade şi pe cîmpiile Tesaliei. Dar Roma, Roma li-

---

[50] Apăruse într-un spectacol la Neapole, oraş în care se aflau mulţi greci ; apoi la jocurile istmice şi nemeene, unde fu premiat.

[51] Apostrofă adresată lui Nero, al cărui tată era Cn. Domitius Ahenobarbus ; ca actor în roluri de tragedie Nero purta veştminte lungi şi măşti ale personajelor.

[52] Este vorba, probabil, de statuia colosală pe care Nero şi-o ridicase în faţa intrării „palatului de aur" *(domus aurea)*.

[53] L. Sergius Catilina, şeful conspiraţiei din 63 î.e.n. ca şi Cethegus, erau nobili.

[54] Spre deosebire de romani care purtau togă, galii purtau un fel de cioareci *(bracae)* ; senonii erau gali din nord-estul Galiei.

[55] Incendiatorii erau îmbrăcaţi într-o tunică îmbibată cu materii inflamabile căreia i se dădea foc ; vinovaţii ardeau de vii ca o torţă.

[56] Consul în anul 63 era M. Tullius Cicero ; dintr-o familie din clasa cavalerilor, el se născuse la Arpinum, localitate din ţara volscilor, la sud de Roma ; era deci un „om nou" *(homo novus)*.

[57] E vorba de Octavius, viitorul Octavian-August şi de victoriile lui, cea de la Philippi (din cîmpiile Tesaliei) împotriva armatelor republicane, conduse de Brutus şi Cassius (42 î.e.n.) şi cea de la Actium împotriva lui Antonius şi a Cleopatrei (31 î.e.n.).

beră, pe Cicero îl numi părinte și reîntemeietor al patriei.

Alt arpinat [58] își cîștiga simbria muncind frînt de oboseală cu plugul altuia pe coclaurile volscilor, iar mai tîrziu centurionul frîngea o vargă de viță noduroasă de capul lui, dacă era prea-ncet cînd lucra cu securea la întărirea castrului ; totuși aceasta a înfruntat pe cimbri, cele mai mari primejdii, și singur el a apărat orașul ce tremura de frică ; spre mormanele de cimbri doborîți zburau apoi corbi ce nu ciuguliseră nicicînd hoituri mai mari și de aceea colegul lui, deși nobil, fu încununat în urma lui cu lauri.

Plebeie au fost sufletele Deciilor [59], plebeie le-au fost numele : aceștia totuși au fost destulă ispășire adusă zeilor Infernului și Pămîntului-mamă în locul atîtor legiuni, a tuturor oștenilor aliați și-a întregului tineret latin, căci pentru ei Decii prețuiau mai mult ca tot ce ei salvaseră.

Ultimul dintre regii noștri buni [60] era copil de slujnică, dar el a dobîndit și mantia de purpură și diadema lui Quirinus [61], și fascele puterii. Gei care deschideau zăvoarele porților, trădînd cetatea tiranilor exilați, erau chiar fiii consulului [62], care s-ar fi căzut să facă vreo faptă de ispravă pentru libertatea în pericol, pe care s-o admire și Mucius și Cocles și fata ce-a trecut înot

---

[58] E vorba de Caius Marius, născut (156 î.e.n.) dintr-o familie de plebei săraci ; mai întîi muncitor de pămînt cu simbrie, intră în armată și se distinge la asediul Numanției sub comanda lui Scipio ; face apoi o carieră militară și politică excepțională : între altele, în calitate de consul, învinse pe cimbri și pe teutoni, neamuri germanice de nord, împreună cu celălalt consul, Lutatius Catulus (101 î.e.n.).

[59] Veche familie plebeie : în războiul cu latinii (343 î.e.n.) P. Decius Mus și-a sacrificat de bună voie viața, aruncîndu-se în luptă spre a potoli mînia zeilor și a salva prin moartea sa armata ; fiul său, consul, a procedat la fel în războiul cu samniții (295 î.e.n.).

[60] Servius Tullius.

[61] Numele lui Romulus după apoteozarea lui.

[62] Fiii consulului L. Iunius Brutus ; v. nota 38.

Tibrul, hotarul stăpînirii noastre[63]; un sclav le-a denunțat ascunsele lor crime senatorilor și el e demn a fi jelit de matroanele noastre[64]; aceia însă primiră pedeapsa cuvenită: bicele și prima lovitură de secure a legilor.

Aș vrea mai bine ca Thersit[65] să-ți fie tatăl, numai să fii asemenea nepotului lui Eac și-n stare a mînui armele făurite de Vulcan, decît să ai drept tată pe Ahile și să fii la fel cu Thersit. Și totuși, oricît de departe ți-ai căuta în trecut numele neamului și oricît de mult i-ai dește firul, obîrșia ți-o tragi de la o nemernică ascunzătoare: primul dintre strămoșii tăi, cine-o fi fost acela, a fost fie păstor, fie altceva ce nu voiesc să spun[66].

SATIRA A IX-A

— Aș vrea să știu, Nevole[1], de ce, de cîte ori ne întîlnim, ești trist, cu fața încruntată, de parc-ai fi un Marsyas învins[2]? Ce-i cu figura asta a ta, ca a lui Rávola cînd fuse prins cu barba umedă făcînd pe plac Rhodopei? Unui sclav ce linge prăjiturile îi dăm o palmă acolo și atît. Cu o față ca aceasta nici Creperius Pollio[3] mai mare milă nu-ți inspiră cînd dă tîrcoale tuturor și-i

---

[63] Figuri eroice de luptători din vechiul trecut al Romei: Horatius Cocles a oprit singur pe etrusci în fața podului peste Tibru pînă cînd romanii l-au tăiat, după care el a sărit în Tibru și s-a salvat înot; Mucius Scaevola a pătruns în tabăra regelui Porsena spre a-l omorî; fiindcă a fost prins, ca să se pedepsească, și-a ars mîna stîngă pe un jertfelnic ce ardea; Cloelia, luată ostatecă de Porsena, fugi într-o noapte trecînd înot Tibrul.

[64] Sclavul se numea Vindicius.

[65] Personaj din Iliada, urît la chip, rău de gură și nevolnic la luptă; fu ucis de Ahile, nepotul lui Eac.

[66] Hoț sau criminal, fugind de urmărire.

[1] Satira toată este un dialog între poet și un oarecare Naevolus.

[2] Un satir, cîntăreț din flaut, care provocînd la întrecere pe însuși Apollo, cîntărețul din citeră, fu învins de acesta și pedepsit pentru îndrăzneală, fiind jupuit de pielea atîrnată apoi într-un copac.

[3] Risipitor care-și ruinase averea și nu găsea nicăieri să se împrumute; dobînda oficială era de 12% pe an; el nu găsea creditori nici cu 36% pe an.

gata să plătească dobîndă întreită, dar nu-și găsește proștii. De unde dintr-o dată atîtea zbîrcituri ? Mulțumindu-te ce-i drept, cu puțin, făceai pe cavalerul casei, oaspete plin de haz cu gluma mușcătoare, scînteietor prin spirite, cum sînt cele romane. Acuma toate-s altfel : o față întunecată, o hălăciugă de păr țepos, neuns de-atîta vreme, pe toată pielea nicăieri luciul ce ți-l dădea o cataplasmă cu vîsc cald adus din țara Bruttilor [4], ci, părul năpădindu-te, tot trupul neîngrijit, jegos. Ce-i slăbiciunea asta ca de bătrîn bolnav, pe care îl sleiește de mult o febră din patru-n patru zile cu care face casă ? Putem ghici ce chinuri sufletești zac într-un corp bolnav, ca și ce bucurii într-altul sănătos ; după asta fața omului ia un aspect sau altul. Îmi pare, deci, că ți-ai schimbat felul propriu de viață și că mergi pe alt drum, cu totul diferit de cel mai dinainte. Căci pînă mai deunăzi, pe cît mi-aduc aminte, aveai năravul să pîngărești, craidon mai cunoscut ca Aufidius [5], și sanctuarul Isidei, și statua lui Ganimede din templul Păcii, misterele de pe Palatin ale Cybelei, adusă de departe, și templul Cererii [6] — dar în ce temple nu se ticăloșesc femeile ? — ba chiar, ceea ce nu spui, puneai să se îndoiască înaintea ta bărbații însurați.

— Așa este, și acest fel de viață le folosește multora, dar eu dintr-asta cu nici o plată a trudei mele nu m-aleg. Primesc doar cîteodată o manta groasă, de pus, ca apărare, peste togă, de-o stofă aspră, grosolană și rău bătută cu spata de-un țesător din Galia, sau cîte-un mic obiect de-argint de calitatea a doua. Pe oameni soarta-i stăpînește, iar părțile acelea pe care le ascund cutele togii își au și ele soarta lor. Căci dacă astrele nu te ajută, degeaba lungimea fără seamăn a organului, oricît îi lasă gura apă lui Virro cînd te vede gol și oricît de mult te cheamă el prin bilețelele dulci și dese, căci „un drăguț atrage de la sine un bărbat“ [7]. Dar e pe lume dihanie

---

[4] Regiune în sudul Italiei.

[5] Poate juristul Aufidius Chius din vremea lui Domițian.

[6] Locașurile de cult, mai ales cele străine, erau adesea loc de întîlniri amoroase.

[7] Iuvenal citează, parodînd, un fragment de vers al lui Homer din Odiseea.

mai mare ca un „drăguț“ avar? „Ți-am dat atît, apoi ți-am dat atît, de curînd ai primit și mai mult“. El calculează și-și tot fîțîie dosul. „Să facem socoteala; să vină sclavii cu tăblița: în total ies cinci mii de sesterți“. Să socotim acum ostenelile mele. Este oare ușor și lesne să vîri un mădular în lege pînă-n măruntaie (...)? Un sclav care lucrează pămîntul e mai puțin nefericit ca cel ce își lucrează stăpînul. Dar, firește, tu te crezi gingaș, tînăr și drăgălaș și demn de-a fi paharnic în cer [8]. Veți acorda voi ceva vreodată unui umil însoțitor sau clientului vostru, cînd nici pentru meteahna voastră nu sînteți în stare să fiți darnici? Iată, îmi zic, cui îi trimiți o umbreluță verde și perle mari de chihlimbar de ziua lui de naștere [9], sau cînd începe primăvara umedă și, tolănit în jilțul lung cu perne așternut, își mîngîie cadourile trimise în taină la calendele femeilor [10]. Spune-mi, puișor, pentru cine păstrezi atîția munți, atîtea pămînturi în Apulia, atîția șoimi ce, obosiți, nu pot să-ți dea de capătul păsunilor? Ținutul trifolin [11] și dealul ce-l vedem înălțîndu-se deasupra Cumei [12] și Gaurul [13] plesuv te-mbogățesc cu viile lor rodnice, căci cine smolește mai multe butii de must menit să aibă o lungă viață? Ce-ți era să răsplătești și șalele clientului tău scurs de vlagă măcar cu cîteva iugăre? Este mai bine oare ca băiatul ăstă de țăran, cu maică-sa, cu micul lor bordei și cu cățelul ce se joacă cu ei, să fie lăsați prin testament unui „prieten“ ce bate tamburina? [14] — Ești un nerușinat, că-mi ceri“, îmi zice el, — Dar termenul de plată al chiriei îmi strigă „cere“; dar sclavul îmi pretinde; e singurul meu sclav, așa cum Polifem [15] avea

---

[8] Ca și Ganimede, efebul iubit de Iupiter, dus în cer și devenit paharnic la ospețele zeilor.

[9] Cadouri ca cele ce se trimit femeilor.

[10] Ziua de 1 Martie era sărbătoare a femeilor (*Matronalia*).

[11] În Campania, vestită prin viile ei.

[12] Vechi oraș în Campania.

[13] Munte între Cumae și Neapolis.

[14] Un preot al Cybelei; aluzie la procesiunile orgiastice ale acestora.

[15] Polifem, uriașul cu un singur ochi, în peștera căruia pătrunse Ulise care, spre a putea scăpa de moarte, îmbătă și orbi după aceea ciclopul.

un singur mare ochi, de a putut scăpa — orbindu-l — șiretul de Ulise. Va trebui să cumpăr un al doilea, căci ăsta nu-mi ajunge, și să-i hrănesc pe amîndoi. Ce-am să mă fac cînd crivățul va bate? Ce, rogu-te, ce le voi spune spetelor și picioarelor goale ale sclavilor pe gerul lui decembrie? Pot să le spun: „Răbdați, așteptați greierii?"

Dar oricît te-ai preface că nu-nțelegi, oricît ai trece peste celelalte, la cît prețuiești tu că, dacă nu-ți eram supus și devotat, soția ta ar fi acuma fată mare? Știi, firește, în cîte feluri m-ai rugat de asta și cît de des, și tot ce mi-ai promis. Pe tînăra femeie, care voia să fugă adesea, am ținut-o înșfăcînd-o în brațe: chiar actul de căsătorie cu tine îl rupsese și tocmai semna altul; toată noaptea cu greu am aplanat acest conflict, pe cînd plîngeai pe-afară; martor îmi e pătucul și tu chiar ce-i auzeai de-acolo scîrțîitul și gemetele stăpînei. În multe case amantul salvează o căsnicie ce se clătina, ce începuse să se strice și-aproape se rupsese. Cum ai putea s-o întorci? Cu ce-ai putea să începi sau să sfîrșești? N-am nici un merit eu, ingratule, perfidule, nici unul oare că băiețelul tău și fata ta-s făcuți de mine? Într-adevăr, tu îi ridici de jos [16] și ești tare bucuros că torni în acte dovezi peste dovezi de bărbăție. Încununează-ți ușa casei cu ghirlande! Ești, iată, tată; ți-am dat cu ce să astupi gura bîrfitorilor. Ai drepturi de părinte și datorită mie poți fi înscris moștenitor, poți căpăta orice legat și — ce plăcere! — chiar partea ce-ți revine din bunurile caduce [17]. Iar dacă eu voi fi împlinit și numărul legal de trei copii, multe alte avantaje se vor mai adăuga la bunurile caduce [18].

---

[16] Obicei roman, semn al recunoașterii de către tată a copilului său.

[17] Spre a încuraja nașterile, combătînd celibatul, legile romane date de August prevedeau că celibatarii nu puteau moșteni nimic prin testament, iar bărbații însurați dar fără copii, doar jumătate dintr-un legat. Părțile de moștenire care deveneau libere (*caduca*) reveneau celor cu copii.

[18] Cei care aveau cel puțin trei copii se bucurau de anumite privilegii; prioritate la ocuparea unor funcții civile, unele scutiri de sarcini etc.

— E îndreptățit motivul durerii tale, Nevole. Dar el ce spune totuși la acestea ?

— Nu le ia în seamă și-și caută un alt biped. Toate acestea, pe care numai ție ți le-am destăinuit, vezi să rămînă între noi ; păstrînd tăcere, închide-n tine plîngerile mele. Căci a avea dușman un ins ce-și lustruiește cu piatra ponce pielea e o primejdie de moarte. Abia-ți încredințează secretul lui și-l vezi că se aprinde, te urăște, parc-ai fi trădat ceea ce știi. Nu șovăiește o clipă să pună mîna pe cuțit, să-ți crape capul c-un ciomag, sau să pună un șomoiog aprins sub ușa casei tale. Și nu e lucru de nesocotit sau de disprețuit că pentru punga acestor oameni costul otrăvii nu-i niciînd prea scump. Ține așadar bine ascunse secretele, cum le păstra și Areopagul [19] la Atena.

— O, Corydon, Corydon ! [20] Crezi că ceva de-al bogaților poate rămîne secret ? Dacă sclavii lui-ar tăcea, vorbesc atuncea caii lui, cîinii lui, ușile și marmura pereților. Închide ferestrele, astupă crăpăturile cu draperiile, strînge bine ușile, să nu se culce nimeni în odăile vecine ; totuși crîșmarul din apropiere va ști înainte de-a se crăpa de ziuă ce face stăpînul pe la al doilea cîntat al cocoșului și va auzi tot ce-au născocit laolaltă cofetarul, basbucătarii și sufragiii. Ce crimă nu-s în stare să inventeze sclavii pe seama stăpînilor ? De cîte ori nu se răzbună ei prin zvonuri bîrfitoare de loviturile cu cureaua ? Ba cîte unul, băut bine, te caută pe la răspîntie și-ți asurzește, oricît nu vrei s-asculți, nefericitele urechi. Acestora, deci, cere-le ce-mi cereai mie puțin mai înainte, pe-aceștia fă-i să-și țină gura. Dar lor le place mai mult să dea pe față un secret, decît să sugă din Falernul șterpelit tot pe atît cît bea și Saufeia [21] la sacrificiile aduse spre binele poporului roman. Trebuie să mergi pe drumul drept în viață, din foarte multe pricini, dar mai ales ca

---

[19] Adunare politică și judiciară la Atena, ale cărei ședințe erau secrete.

[20] Amintire literară dintr-o bucolică a lui Vergilius, în care păstorul Corydon își exprimă iubirea arzătoare pentru Alexis, un alt păstor.

[21] Soție de consul sau pretor ; aluzie la desfrîul femeilor la sărbătoarea „Bunei Zeițe" (*Bona Dea*).

să nu-ți pese de limba sclavului. Ia-ți, rogu-te, măsurile spre a putea dispreţui vorbele slugilor. Şi gura nu e partea cea mai rea la un sclav rău. Mai rău e totuşi de cel care e la cheremul celor pe care-i întreţine cu pîinea şi cu banii lui.

— Mi-ai dat un sfat folositor, dar bun pentru oricare. Pe mine, după atîta pierdere de timp şi după atîtea speranţe înşelate, ce mă îndemni să fac? Căci fuge timpul, se trece iute floarea tinereţii, prea scurtă perioadă într-o viaţă strîmtorată şi plină de necazuri; în timp ce bem, în timp ce vrem cununi, parfumuri, fete, făr-s-o simţim ne prinde bătrîneţea.

— N-ai teamă, căci nicicînd n-ai să duci lipsă de-un „prieten", cît timp colinele acestea [22] vor sta în picioare, neatinse. De pretutindeni s-or aduna la ele, care-n căruţe, care pe corăbii, toţi cei care se scarpină în cap c-un singur deget [23]. O şi mai bună speranţă îţi rămîne: tu mestecă numai muştarul cela alb [24].

— Ţine aceste îndemnuri pentru cei norocoşi. Dar Clotho a mea şi Láchesis [25] sînt încîntate dacă-mi scot întreţinerea cu drăgostitul. O, larii mei sărmanii, pe care îi implor de obicei cu un grăunte de tămîie, c-o mînă de făină albă şi c-o modestă coroniţă [26]. Cînd oi vîna şi eu ceva, spre-a fi ferit la bătrîneţe s-ajung la rogojină şi toiag? [27] De-aş avea douăzeci de mii de sesterţi, daţi cu dobîndă cu garanţie sigură, văsulete de-argint necizelat, dar care-ar fi notate de cenzorul Fabricius [28], şi doi vlăjgani din ciurda mesienilor [29] care, închiriindu-mi ceafa, să mă plaseze fără grijă în circul care urlă; pe lîngă astea să mai am un sclav gravor, adus de spate,

---

[22] Cele şapte coline ale Romei; deci Roma.

[23] Filfizonii care nu voiau să-şi strice cărarea părului pomădat; se pare că gestul avea şi o semnificaţie obscenă.

[24] Plantă care se credea că are proprietăţi afrodisiace.

[25] Două dintre cele trei Ursitoare (Parce): Clotho, Lachesis şi Atropos.

[26] Ofrande modeste aduse zeilor casei, larii.

[27] Cerşetor.

[28] C. Fabricius Luscinus, tipul censorului aspru din vremile vechi; în anul 276 î.e.n. el elimină din senat pe fostul consul P. Cornelius Rufus, fiindcă acela poseda 10 livre de argintărie.

[29] Sclavi originari din Moesia.

și un altul ce-ți pictează la iuțeală mulțime de figuri [30], acestea, cred, mi-ar fi de-ajuns. Ah, cînd am să ajung un om sărac? [31] Dorință jalnică și nici măcar speranță de aceasta! Căci cînd invoc Norocul să m-ajute, el își astupă urechile cu ceara adusă de la nava-aceea care-a scăpat vîslașii de cîntecul sirenelor, pentru că nu-l mai auzeau [32].

SATIRA A X-A

Pe tot pămîntul, de la Gades [1] și pînă-n răsărit la Gange, puțini pot să distingă, îndepărtînd negura amăgirii, bunurile adevărate de contrariile lor. Într-adevăr, de ce ne temem noi și ce dorim cu bună judecată? Ce plan atît de minunat concepi, ca să nu te căiești că te-ai trudit cu el și că ți s-a împlinit dorința? Binevoitori, zeii, făcîndu-le pe voie, au ruinat printr-asta familii pe de-a întregul. În togă sau în uniformă, cu toții alergăm spre ce ne va aduce doar necazuri. Darul unei vorbiri ce se revarsă-n valuri și elocința lor e pentru mulți aducător de moarte; cutare a pierit fiind încrezător în forța lui și-n brațele de care toți se minunau. Pe cei mai mulți însă îi sugrumă banul adunat cu prea mare lăcomie și averea care întrece tot pe atît moșiile tuturora pe cît balena britanică-i mai mare ca delfinii. În vremile de groază, din ordinul lui Nero, o cohortă întreagă înconjură

---

[30] Sclavi care să-i poată aduce venituri; unul ca gravor, altul ca pictor.

[31] Un vis: săracul *(pauper)* tot are, în limite reduse, ce-i trebuie pentru traiul zilnic, pe cînd el nu are de nici unele (este un *indigens)*.

[32] Aluzie la felul cum Ulise i-a apărat de cîntecul sirenelor pe tovarășii săi, atunci cînd au trecut prin strîmtoarea Siciliei. Sirenele sînt divinități marine, închipuite ca niște păsări cu chip și piept de fată. Cîntecul lor armonios atrage pe navigatori pe care apoi îi omoară. Ca să scape de primejdie, Ulise a astupat cu ceară urechile vîslașilor, iar el a fost legat cu o frînghie de catarg.

[1] Vechi oraș fenician pe coasta de sud-vest a Spaniei, azi Cadiz.

casa lui Longinus[2] și marile grădini ale preabogatului Seneca[3], și împrejur clădirea impozantă-a Lateranilor[4]; în cămărușele de la mansardă rar intra un soldat.

De ai avea cu tine, pornind la drum în timpul nopții, chiar numai niște văsulețe de-argint necizelat, te-ai teme, cred, de sabie și de țepușă și-ai tremura de umbra unei trestii ce se clatină în lumina lunii; drumețul fără ban în pungă va trece cîntînd prin fața hoțului. Primele rugăminți făcute zeilor și cele mai obișnuite-n toate templele sînt să ne crească bogăția și averile, caseta noastră să fie cea mai mare din forul întreg. Nici un fel de otrăvuri nu ni se dă să bem în vasele de lut; numai atuncea teme-te, cînd vei lua în mînă pocale încrustate cu pietre prețioase și-n vasul larg de aur va scînteia setinul[5]. Acuma înțelegi de ce unul dintre înțelepți, de cîte ori scotea chiar și-un picior trecînd pe pragul ușii, rîdea[6], iar celălalt, din contră, scotea lacrămi?[7] Dar mustrarea aspră a rîsului în hohote e la îndemîna oricui; ce-i de mirare e de unde avea celălalt mereu în ochi atîtea lacrămi. Democrit își strica plămînii rîzînd fără încetare, deși-n orașele acelea nu existau pretexte[8], trăbee[9], fasce, lectică sau estradă. Ce-ar mai fi fost de-ar fi văzut un pretor în picioare într-un car înalt, trecînd măreț prin praful din mijlocul arenei, îmbrăcat în tunica lui Iupiter,

---

[2] C. Cassius Longinus, vestit jurist, pretor și consul, exilat în timpul lui Nero în Sardinia, fiindcă ar fi avut în casă portretul lui C. Cassius, cel care-l ucisese pe C. Iulius Caesar, de fapt însă pentru bogăția și integritatea lui.

[3] Vezi sat. VIII, nota 44.

[4] Plautius Lateranus participase la conspirația lui Piso împotriva lui Nero; casele și parcurile îi fură confiscate.

[5] Vinul de Setia, localitate în Latiu pe colinele din jurul lacurilor pomptine, era renumit.

[6] E vorba de Democrit din Abdera (sec. IV î.e.n.).

[7] Heraclit din Efes.

[8] Togă albă, tivită cu o bandă de purpură pe care o purtau copiii de familii mai ridicate pînă la 16 ani, precum și înalții magistrați la ceremoniile publice.

[9] Togă albă cu dungi roșii orizontale, purtată de regi la solemnități sau, pe vremea imperiului, în întregime de purpură roșie, purtată de împărați.

purtînd pe umeri, mare cît o cortină de teatru, o togă brodată sarrană [10] și pe cap cercul unei coroane atît de mari, că un grumaz nu poate s-o susțină [11]. De fapt, un sclav public, numai sudori, i-o ține și, ca să nu se îngîmfe consulul, e dus și el în același car. Adaugă la asta acvila ce pare că-și ia zborul din vîrful sceptrului de fildeș, apoi în partea aceea corniștii, iar în astălaltă, precedînd carul triumfal, convoiul lung al oamenilor lui de casă și, la dîrlogii cailor, în togă albă ca zăpada, cviriții [12] pe care sportula [13] vîrîtă-n punga lor i i-a făcut prieteni.

Dar chiar și-n vremea lui filosoful grec găsea subiect de rîs oricînd se întîlnea cu oamenii [14]; înțelepciunea lui ne-arată că se pot naște oameni de seamă, meniți să ne dea pilde mari, chiar și-n țara berbecilor și într-un aer greu. Rîdea de grijile și tot așa de bucuriile prostimii, uneori chiar de lacrămile ei, fiindcă Soartei ce îl amenința el îi trimitea lațul să se spînzure sau îi dădea cu tifla.

Deșarte lucruri, deci, sau chiar dăunătoare mai cer oamenii și pentru acestea se cade să pățeze cu ceară genunchii zeilor [15]. Pe unii-i prăvălește mărirea lor expusă invidiei altora, iar lunga și strălucita listă de onoruri îi afundă. Statuile coboară de pe soclu, tîrîte cu otgonul; securea izbită cu putere sparge-apoi chiar și roțile faetonului de curse și cailor nevinovați li se zdrobesc picioarele; pîrîie acum focul atițat de foale și arde-n cuptor

---

[10] Sarra e numele vechi al orașului Tyr.

[11] Descriere a pompei cu care pretorul sau consulul care dădea jocurile de circ deschidea spectacolul.

[12] Nume oficial sinonim cu „cetățeni" *(Quirites)*; aci ironic folosit.

[13] Un mic paner de formă cilindrică cu care clienții se prezentau dimineața spre a-și saluta patronul, primind în schimb ajutoare în natură (alimente, mîncare); mai tîrziu o mică sumă de bani.

[14] E vorba tot de Democrit din Abdera, localitate în Beoția; beoțienii nu erau socotiți prea inteligenți, de aici „țara berbecilor".

[15] Ceara lumînărilor pe care credincioșii le ardeau la picioarele statuilor zeilor.

capul slăvit de toată lumea : marele Seian trosnește[16] ; din cea de-a doua figură de pe întreg pământul se fac apoi ulcioare, lighene, tigăi, oale. Împodobește-ți casa cu lauri și du pe Capitoliu un bou mare, dat cu cretă[17] : Seian e tîrît cu cangea în văzul lumii și toți se bucură. — Ce buze și ce față avea ! Dacă mă crezi, nicicînd nu mi-a plăcut omul acesta. Dar sub ce vină a căzut ? Cine-o fi fost denunțătorul ? Cu ce probe și cu ce martor făcut-a el dovada ? — Nimic din toate astea. A venit de la Capreae o scrisoare cu multe fraze mari și tare lungă. — E clar. Nu mai întreb nimic. Dar mulțimea urmașilor lui Remus ce face ?[18] — Se supune, ca totdeauna, soartei și huleşte pe condamnați. Același popor, dacă zeița Nortia l-ar fi ajutat pe etrusc[19] și dacă bătrînețea tihnită a împăratului ar fi fost curmată prin înăbușire, în ceasul ăsta l-ar proclama Augustus pe Seian. Însă de multă vreme, de cînd nu ne mai vindem voturile nimănui, poporul a scăpat de griji, căci el, care acorda odinioară putere, fascii, legiuni și totul, acum se abține și numai două lucruri dorește înfrigurat : pîine și spectacole de circ[20]. — Aud că mulți alții vor pieri. — Nu-i nici o îndoială ; cuptorul este mare. — L-am întîlnit pe amicul meu Bruttidius[21] la altarul lui Marte : era puțin cam

---

[16] L. Aelius Seianus, faimosul prefect al pretoriului și omul cel mai de încredere al lui Tiberiu. Din anul 27 e.n., după retragerea împăratului la Capreae (azi Capri) toată conducerea imperiului era în mîna lui ; printr-un șir de crime ale căror victime au fost chiar rudele apropiate ale împăratului, Seian își pregătea calea spre a îndepărta de la conducere pe Tiberiu. Planul fu adus la cunoștința împăratului. Seian este acuzat în senat și arestat (31 e.n.), apoi condamnat la moarte ; corpul lui a fost tîrît pe străzi ; copiii, rudele și prietenii lui avură aceeași soartă ; averile lor fură confiscate.

[17] Ceremonie de sărbătorire a unei victorii triumfale și a jertfei pe Capitoliu.

[18] Cetățenii Romei, urmași ai lui Romulus și Remus.

[19] E vorba de Seian, născut la Volsinii în Etruria ; Nortia, divinitate etruscă, precum era *Fortuna* la romani.

[20] Vestita formulare *„panem et circenses (optat)."*

[21] Bruttidius Niger era edil sub Tiberiu ; unealtă ambițioasă a acestuia, a fost acuzatorul lui C. Silanus, proconsulul Asiei, acuzat între altele de „violarea divinității lui August și de disprețuirea maiestății lui Tiberiu".

palid. Tare mă tem ca acest Aiax învins[22] să nu se răzbune pe noi pentru că ar fi fost rău apărat. Să alergăm în goană și să călcăm în picioare dușmanul împăratului, cît timp mai zace aruncat pe malul Tibrului. Dar să ne vadă și sclavii, ca nu cumva vreunul să nege și să-și tîrască apoi la judecată, punîndu-i mîna în gît, stăpînul tremurînd de frică. Iată ce se vorbea pe-atunci despre Seian și ce șoptea în taină lumea. Vrei să fii salutat întocmai ca Seian, să ai atîția bani ca el, să dăruiești cutăruia cele mai înalte ranguri, pe altul să-l așezi în fruntea oștilor, să fii considerat protector al împăratului ce s-a retras pe stînca îngustă de la Capreae cu ceata lui de-astrologi chaldei ? În orice caz, vrei lănci, cohorte și mîndri cavaleri : un castru în casa ta. De ce nu le-ai dori ? Chiar cei ce n-ar voi să ucidă vreun ins, voiesc să poată numai. Ce strălucire însă și ce prosperitate pot fi atît de mari ca noianul relelor ce-aduc cu ele să fie pe măsura mulțumirii ? Vrei să îmbraci pretexta[23] ăstuia care-i tîrît cu cangea, sau mai bine să fii o mărime la Gabii sau Fidenae[24], să judeci neînțelegerile de la măsurători și, edil zdrențăros în pustiul Ulubrae[25], să sfarmi de pămînt vasele mai mici decît e drept ca să cuprindă ? Recunoști, prin urmare, că Seian n-a știut ce-i de dorit în viață. Căci el, care dorea prea mari onoruri și umbla după prea mari averi, își ridica podele peste podele la un turn înalt, de unde căderea să-i fie mai de sus și prăpastia ruinelor prăvălite să fie grozavă. Cine a răsturnat oare atîția Pompei, atîția de-alde Crassus și pe-acela ce-a încovoiat supușii cetățeni ai

[22] Aiax, fiul lui Telamon, erou al grecilor în războiul troian, pretinse, după moartea lui Ahile, să i se dea armele aceluia, ca fiind al doilea în vitejie dintre greci. Fruntașii grecilor hotărîră însă să dea aceste arme nu celui mai viteaz, ci celui mai înțelept dintre ei, lui Ulise. Înnebunit de furie pentru nedreptatea ce i se făcuse, Aiax se repede la o turmă de oi pe care o măcelărește, crezînd că sînt grecii pe care voia să se răzbune. Trezit din nebunia lui, se sinucide. Aluzia din text e la Tiberiu care, după descoperirea conspirației lui Seian, cuprins de furie că nu fusese apărat de primejdie, omoară în dreapta și în stînga mulți foști demnitari.

[23] Toga pretextă, tivită cu o bandă de purpură, era îmbrăcămintea purtată de magistrații superiori.

[24] Orășele în Latiu.

[25] Mică localitate în Campania.

Romei sub loviturile de bici ?[26] Fără îndoială, rangul suprem, vînat prin orice mijloace, și marile lor dorinți pe care răutăcioasele divinități li le-au îndeplinit. Puțini regi coboară la ginerele Cererii[27] fără a fi fost uciși sau greu răniți și tot așa puțini tirani, răpuși de-o moarte fără vărsări de sînge.

Orice copil care-și plătește cu un singur as modesta învățătură, pe care-l însoțește la școală un sclav de casă ducîndu-i tașca mică, începe să viseze, și-ntreaga vacanță de quinquatrii[28] tot dorește să dobîndească elocvența și faima lui Demostene și Cicero. Dar ambii oratori pieriră din cauza elocvenței și pe-amîndoi i-a dus la moarte bogata vînă a talentului ce se revărsa-n valuri. Din cauza talentului i-au fost tăiate unuia din ei[29] mîna și capul ; niciodată rostrele însă n-au fost udate de sîngele vreunui avocățaș mărunt. „Ferice de tine, Roma, renăscută sub consulatul meu !“[30] Dacă ar fi vorbit așa întotdeauna, ar fi putut disprețui pumnalele soldaților lui Antonius. Aș prefera ca el să fi scris niște poezii ridicule, decît pe tine, divină Filipică de strălucită faimă, ce urmezi în serie îndată după prima[31].

---

[26] Aluzie la C. Iulius Caesar, citat ca exemplu împreună cu ceilalți doi membri ai primului triumvirat (Pompeius și Crassus).

[27] Sens : în infern ; Pluto, zeul infernului răpise pe Proserpina, fiica zeiței Ceres, luînd-o de soție.

[28] *Quinquatrus* (cvincvatriile mari) sînt sărbători în cinstea zeiței Minerva, celebrate primăvara de la 19—23 Martie, cînd școlarii aveau vacanță.

[29] Cicero fu ucis la Formiae de oamenii lui Marcus Antonius, care-i aduseră capul la Roma. Din porunca lui Antonius capul, fixat între cele două mîini, fu expus la tribuna din for de unde Cicero fusese de-atîtea ori admirat de către concetățeni.

[30] Marele orator s-a încercat și în poezie, fără succes. Versul ciceronian la care Iuvenal se referă este : „O, fortunatam natam me consule Romam !“ vers ridiculizat atît pentru forma exagerată în care Cicero își face elogiul salvării Romei de conspirația lui Catilina, cît și pentru cacofonia rezultată din ultimele două silabe din *fortunatam (-natam)* și *natam*, cuvîntul următor.

[31] Împotriva încercării de instaurare a unei noi tiranii după asasinarea lui Iulius Caesar, Cicero a scris 14 discursuri împotriva lui Marcus Antonius numite Filipice, după numele discursurilor lui Demostene împotriva regelui Filip al Macedoniei. Cel mai apreciat dintre ele, care a fost doar scris și publicat, dar nu rostit, este Filipica a doua, „divina Filipică de strălucită faimă“, cum zice Iuvenal.

La fel, o crudă moarte îl răpi și pe-acela pe care-l admira Atena, înflăcăratul orator [32], care ținea sub puterea cuvîntului tot teatrul înțesat de lume. Se născuse în contra voiei zeilor, cu un destin prevestitor de rău, și tatăl său, cu ochii chiorîți de fumul de zgură înroșită de la cărbuni și clești și nicovala pe care bătea săbii, de la cuptorul înnegrit, trimise pe copilul lui la retor.

Armuri de dușmani învinși în războaie, o platoșă agățată pe un trofeu trunchiat, o vizieră ce atîrnă de coiful spart al ei, un car de luptă cu oiștea ciuntită, pupa unei trireme cucerite și-un chip de captiv trist în vîrful unui arc de triumf — toate acestea, cred unii, sînt lucruri mai de preț ca orișice pe lume. La asta năzuiește un comandant de oști roman, sau grec, sau barbar, și asta-i pricina că înfruntă primejdie și trudă; în așa măsură oamenii sînt înșelați de glorie mai mult ca de virtute. Căci cine îmbrățișează virtutea în ea însăși, de-i iei orice răsplată? Ba uneori setea de glorie a unora le ruinează țara și tot așa dorința lor de laude și de titluri gravate pe pietrele ce le păzesc cenușa, pe care le poate nărui puterea blestemată a unui smochin neroditor, deoarece mormintele își au și ele soarta lor. Cîntărește cenușa lui Hanibal [33]! Cîte livre ai să găsești la cel mai mare general? El este acela pe care nu-l încăpea Africa bătută de Oceanul maur, învecinată cu Nilul cald și, mai departe, cu neamurile etiopilor și cu ținutul altor elefanți? Adaugă stăpînirii sale Spania și el trece Pirineii. Natura îi pusese-n cale Alpii și zăpezile: el sparge stîncile și-și

---

[32] Demostene. Tatăl lui a avut un atelier de fierărie; a murit cînd copilul avea șapte ani. Versiunea lui Iuvenal este modificată, ca să fie de mai mare efect.

[33] Marele general cartaginez din al II-lea război punic, dușman de moarte al romanilor, care, după ce, pornind din Spania, trecuse Alpii în Italia, ajunsese la porțile Romei, coborî în sud, pricinuind romanilor cea mai mare înfrîngere militară din istoria lor, cea de la Cannae, dar în cele din urmă fusese înfrînt la Zama (în Africa) și se refugie în Orient, unde mai trăi vreo 20 de ani; urmărit de romani, se sinucise otrăvindu-se cu otrava păstrată sub piatra unui inel, pe cînd se afla la curtea regelui Bitiniei, Prusias.

taie drum prin munți, topindu-i cu oțet [34]. Iată-l ajuns în Italia ; totuși el năzuiește să meargă mai departe. „N-am reușit nimic, dacă soldații noștri nu sparg porțile Romei și eu nu înfig steagul în mijlocul Suburei". [35] Ce groaznic chip avea și cît merita el să fie zugrăvit într-un tablou cînd matahala getulică [36] purta pe generalul chior ! [37] Și pîn-la urmă care-i fu sfîrșitul ? Vai, glorie ! Este învins, fiește, și pornește la fugă în pribegie ; acolo șade, client de seamă, faimos în toată lumea, la ușa palatului unui rege, pînă ce tiranul bitinian s-o îndura să se trezească. Și vieții omului acestuia, care altădată a răsturnat lumea întreagă, i-a pus capăt, nu săbiile, nici stîncile și nici săgețile, ci un inel ce-a răzbunat înfrîngerea noastră la Cannae și-atîta vărsare de sînge. Hai dar, nebunule, mai străbate în goană Alpii sălbateci, ca să uimești copiii și să devii subiect de compoziție școlară.

O singură lume nu-i ajunge tînărului din Pella [38] ; se înăbușă, nefericitul, în hotarul strîmt al universului, ca și cum ar fi închis în stîncăraiele Gyarei și-n mica insulă Seriphus [39] ; cînd însă va intra-n orașul cel întărit de olari [40], el se va mulțumi cu un sarcofag. Numai moartea arată cît de puțin înseamnă un biet corp omenesc. Credem că Athosul fu străbătut altădată cu pînze de corăbii [41]

---

[34] Metoda ne e descrisă de Titus Livius : se făceau mormane de arbori retezați, li se dădea foc și pe stîncile încinse se turna oțet ; astfel ele se spărgeau mai ușor cu instrumentele de fier folosite.

[35] Cartier foarte frecventat din Roma.

[36] Elefant din Getulia, ținut african, aproximativ Algeria de azi.

[37] Hanibal își pierduse un ochi în lupte.

[38] Alt exemplu celebru al zădărniciei gloriei militare : Alexandru cel Mare, fiul regelui Filip al Macedoniei, a cărei capitală era orașul Pella.

[39] Insule mici din arhipelagul Cicladelor, locuri de deportare, citate și altădată de Iuvenal.

[40] Babilonul, construit de Semiramida, ale cărui ziduri erau întărite cu cărămidă arsă. În acest oraș a murit Alexandru cel Mare după o orgie (323 î.e.n.).

[41] După Hanibal și Alexandru cel Mare, exemple de cum au sfîrșit generali mari însetați de glorie, Iuvenal trece la Xerxes. Aluziile privesc etape ale expediției acestuia în al doilea război medic ; podul de vase peste Helespont, înfrîngerea de la Salamina și retragerea rușinoasă.

și tot ce îndrăznește a născoci în istorie Grecia mincinoasă : că marea a fost acoperită de miile de corăbii și, devenind solidă, roțile carelor trecură peste dînsa, că ape adînci scăzură, că medul la un prînz goli fluvii întregi și tot ce ne mai cîntă Sóstrat [42] cu aripile lui umede, ce șiroesc de apă. Părăsind Salamina, cum se întoarse totuși mărețul Xerxe, barbarul ce biciuia pe Corus și pe Eurus — vînturi care nu îndurară niciodată o astfel de pedeapsă în temnița lui Eol [43] — ba încă îl pusese-n cătușe pe Neptun ! [44] Bine că nu l-a socotit că merită să i se-aplice fierul roșu. (Ar vrea să slujească vreunul dintre zei unui asemenea stăpîn ?) Dar cum s-a întors el ? Ei bine, pe-o singură corabie, pe valuri însîngerate și cu-o proră care-și tăia greu calea prin mulțimea de cadavre. Iată pedepsele ce-aplică această glorie atîta de dorită.

Dă-mi viață lungă, dă-mi, Iupiter, mulți ani ! Asta dorești, doar asta, și cînd ești sănătos și cînd ești gălbejit de boală. Dar o bătrînețe lungă de cît de neîntrerupte și grele suferințe nu e plină ! Mai-nainte de toate chipul îți e slut, urît, de nerecunoscut ; în locul pielii fine, toval respingător, obrajii scofîlciți și niște creturi — privește ! — ca cele pe care le scarpină, la gura ei zbîrcită, o bătrînă maimuță de prin pădurile umbroase ale Tabracăi [45]. La cei tineri deosebirile sînt foarte mari : acela-i mai frumos decît acesta și acesta decît altul, cutare e mai robust mult decît cutare. Bătrînii arată toți la fel : le tremură mădularele și tot astfel vocea ; capul li-i chel și nasul le curge ca la prunci, fără dinți, nefericitul, trebuie să mestece pîinea cu gingiile ; ajunge-atît de grea povară pentru nevastă, copii și pentru sine însuși, că și vînătorului de testamente, Cossus, i s-ar scîrbi

---

[42] Poet grec necunoscut.

[43] Se povestește că, atunci cînd Xerxes a aflat că podul de vase peste Helespont a fost rupt de o furtună pe mare, a poruncit ca vînturile (Corus, vînt de nord-vest, și Eurus, vînt de sud-est) să fie bătute cu 300 lovituri de bici și în mare să se arunce lanțuri pentru a-i încătușa pe Neptun, zeul mării.

[44] Regele vînturilor pe care le ținea închise într-o peșteră și le dădea drumul așa cum poruncea Iupiter.

[45] Localitate pe coasta Numidiei (Algeria de azi).

de el. Nu mai are aceeași plăcere de vin sau de mîncare, căci cerul gurii nu mai simte ; de dragoste a uitat de mult și chiar de-ar încerca, vîna lui zgîrcită cu varicocelul ei e moartă și moartă fi-va, oricît ar mîngîia-o toată noaptea. Mai poate spera ceva vîrsta înaintată a acestui organ neputincios ? Ce să mai zic că este pe drept suspectă o poftă ce umblă după dragoste fără a avea putere ? Iată și-alt beteșug pe capul lui dintr-altă parte. Căci ce plăcere poate avea cînd cîntă fie și citaristul Seleucus, oricît e el de meșter, sau cei ce strălucesc în haine aurite ?[46] Ce importă în ce parte a unui teatru mare șade, el care abia aude pe corniști și acordurile trompetelor ? Trebuie să strigi cît poți, ca urechea lui să prindă numele aceluia ce sclavul anunță c-a venit, sau să îi spună cîte ceasuri sînt. Pe lîngă asta, puținul sînge din corpul înghețat nu i se încălzește decît cînd are febră ; tot felul de boli l-atacă deodată, sărind asupra lui. Al căror nume de vrei să le cunoști, ți-oi spune mai ușor cîți amanți a avut Oppia, cîți bolnavi a ucis doctorul Themison numai într-o foamnă, pe cîți tovarăși a înșelat Basilus și cîți pupili a tras pe sfoară Hirrus, cîți bărbați sleiește într-o zi lungana de Maura și cîți școlari încovoaie Hamillus ; ți-oi înșira mai repede cîte vile posedă astăzi cel care, răzîndu-mă, îmi hîrșea în tinerețe barba aspră. Pe bătrînul cela-l doare umărul, pe-acesta îl dor șalele și pe-altul coapsa. Acela și-a pierdut ochii amîndoi și-invidiază acum pe chiori ; buzele palide ale ăstuia primesc mîncarea din degetele altcuiva și la vederea bucatelor rînjește și cască gura ca puiul de rîndunică spre care zboară cu gura plină mama lui, lăsîndu-se flămîndă. Dar paguba mai mare decît toate e că bătrînul își pierde mințile : nu mai cunoaște nici numele sclavilor, nici figura prietenului cu care a cinat noaptea trecută și nici copiii pe care i-a făcut și i-a crescut. Căci printr-un testament îngrozitor nu-i recunoaște ca moștenitori pe ai săi, ci-averea toată trece pe seama Fialei ; atîta trecere are asupra lui duhoarea gurii ei experte : stătuse mulți ani închisă în cămăruța unui lupanar.

---

[46] Cîntăreți din flaut ce acompaniau solistul.

Dar chiar dacă-şi păstrează mintea-întreagă, totuşi va trebui să-şi ducă la mormînt copiii, să vadă rugul iubitei lui soţii şi-al fratelui şi urnele pline cu cenuşa surorilor. Pedeapsa la care sînt supuşi cei ce trăiesc prea mult aceasta e : fiindcă morţile vin una după alta într-o familie, să îmbătrînească în lungi jelanii, în continuă tristeţe şi în veşminte negre. Regele din Pylos [47], dacă e să credem pe marele Homer, a fost exemplu de viaţă lungă, aproape cît a ciorii. Ferice de el, vei zice : şi-a amînat atîta vreme moartea, îşi număra pe degetele-mîinii drepte anii [48] şi a băut mustul cel nou de-atîtea ori. Te rog ascultă-l puţintel cît se plîngea el însuşi de legile destinului, de firul prea lung al vieţii lui, cînd vedea arzînd barba viteazului său Antiloch [49], cînd întreba pe toţi din preajma lui de ce-a mai apucat aceste timpuri, ce crimă a săvîrşit care să merite o pedeapsă de-o viaţă atît de lungă. Şi tot astfel Peleu [50], cînd îl jelea pe Ahile răpit dintre cei vii şi celălalt bătrîn [51] a cărui soartă fuse să-l plîngă pe Ulise care înota pe mare. Cît Troia era în toată a ei putere, Priam ar fi venit la umbrele infernului cu marea pompă a lui Assáracus [52], Hector cu ceilalţi fraţi ai lui purtîndu-i leşul pe umeri în plînsetul femeilor troiene ; Cassandra [53] ar fi început cea dintîi bocetul, urmată de Polýxena cu haina sfîşiată, dacă el s-ar fi stins în alte vremi, cînd Paris nu-ncepuse a-şi întocmi corabia îndrăzneaţă [54]. La ce i-a folosit c-a avut multe zile ? A văzut toate năruindu-se şi Asia pierind prin foc şi sabie. Atunci, scoţîndu-şi tiara, apucă armele, soldat cu trupul tremurînd, şi se prăbuşi înaintea altaru-

---

[47] Nestor, regele din Pylos din legendele troiene, renumit pentru viaţa lui lungă şi înţelepciunea lui.

[48] Cei vechi numărau anii pe degete : unităţile şi zecile pe degetele de la mîna stîngă, sutele pe cele de la mîna dreaptă.

[49] Fiul lui Nestor, ucis de Memnon, pe cînd îşi apăra în luptă tatăl.

[50] Tatăl lui Ahile.

[51] Laerte, tatăl lui Ulise.

[52] Strămoşul lui Priam, regele Troiei ; Hector e fiul cel mai mare al lui Priam.

[53] Casandra şi Polyxena, fiice ale lui Priam.

[54] Aluzie la corabia cu care Paris, fiul lui Priam, a răpit-o pe Elena, soţia regelui Menelau.

lui Marelui Iupiter, ca un bou bătrîn care, scîrbit de plugul ce nu-l mai ascultă, își întinde gîtul slab și jigărit cuțitului stăpînului. Acest sfîrșit a fost oricum sfîrșitul unui om, dar soața lui, care a trăit după aceea, lătra înfiorător cu-n rînjet de cățea [55].

Mă grăbesc să ajung la ai noștri; trec peste regele Pontului [56] și peste Croesus [57], pe care vorba minunată a dreptului Solon l-a făcut să se gîndească bine la perioada ultimă a unei lungi vieți. Exilul lui Marius [58], închisoarea, mlaștinile Minturnelor și pîinea cerșită pe ruinele Cartaginei pe care-o învinsese, dintr-asta i s-au tras. Ce-ar fi creat mai fericit natura și Roma pe pămînt decît acest ilustru cetățean, de și-ar fi dat suflarea cînd voia să descindă din carul teutonic, înconjurat de șiruri de captivi și de toată pompa victoriei în războaie? Prevăzînd viitorul, Campania îl fericise pe Pompei [59] cu o febră de tot dragul, dar rugăciunile publice ale multor orașe au învins-o. Soarta nefericită a lui și-a Romei i-a

---

[55] Hecuba, soția lui Priam. Pe cînd era, după căderea Troiei, dusă în exil ca sclavă a lui Ulise, pe țărmul trac apăru umbra lui Ahile care ceru ca jertfă pe Polyxena. Astfel singurul copil ce mai rămăsese în viață era Polydor, trimis altădată de Priam spre a fi adăpostit de Polymestor, regele Ismarei. Acesta omorîse însă pe copil, spre a-l jefui de aurul pe care tatăl său i-l dăduse la plecarea de-acasă. Hecuba se răzbună pe ucigaș scoțîndu-i ochii; durerea se schimbase în ură. Ea fu metamorfozată într-o cățea furioasă. Toate acestea, nenorociri ale războiului troian.

[56] Mithridate, regele Pontului, silit să se sinucidă spre a scăpa de a fi luat prizonier de romani.

[57] Croesus, bogatul rege al Lydiei. Solon, înțeleptul atenian, îi spusese că nimeni nu se poate considera fericit pînă în ultima clipă a vieții; Cyrus, regele Persiei, i-a cucerit regatul și Croesus fu dus în captivitate.

[58] Caius Marius, învingător al teutonilor (102 î.e.n.) și al cimbrilor (101 î.e.n.), după instaurarea dictaturii lui Sylla (88 î.e.n.) fugind din Roma se ascunde la un pescar de lîngă Minturnae, orășel în Latiu, și apoi se exilează la Cartagina.

[59] Alt exemplu: în anul 50 î.e.n., pe cînd se afla în Campania, Pompei se îmbolnăvi de friguri și zăcu grav bolnav la Neapole. Orașele din jur făcură rugăciuni pentru însănătoșirea lui și, doi ani mai tîrziu, în timpul războiului civil, Pompei înfrînt de C. Iul. Caesar la Pharsalus (august 48 î.e.n.) își căută scăparea în Egipt, unde fu asasinat de oamenii regelui Ptolemeu; capul îi fu tăiat și adus ca trofeu învingătorului.

smuls celui învins capul, cruțat pînă atunci. Léntulus fu lipsit de acest chin și de această pedeapsă, Cethegus a căzut neciopîrțit și Catilina se prăbuși în luptă, dar leșul îi fu întreg. [60]

Cînd vede templul Venerei, o mamă îi cere, atît de îngrijorată c-ajunge la rugăciuni prostești, frumusețe pentru băieții ei, șoptind încetișor, și pentru fete, șoptind ceva mai tare. „Pentru ce, zicea ea, mă dojenești ?“ Și Latona [61] se bucură că Diana-i frumoasă“. Da, dar Lucreția [62] te-oprește să dorești un chip așa frumos cum a avut ea, iar Verginia ar fi dorit să aibă cocoașa Rútilei și să-i dea Rutilei frumusețea ei. Iar un băiat cu trup frumos își face totdeauna părinții nefericiți și temători de grijă, căci rareori se împacă chiar într-atît frumusețea cuiva cu castitatea. Chiar dacă o casă de oameni foarte simpli, ducîndu-și viața ca sabinii din vechime, i-ar fi transmis băiatului moravurile lor severe și dacă, pe deasupra, natura binevoitoare i-ar da din plin o fire curată și o față ce s-aprinde roșind de-un pic de sînge — ce-i poate dărui mai mult natura, care-i mai tare și decît pedagogul și decît educația ? — lui nu i se dă voie să fie un bărbat : ticăloșia corupătorului cu mîna largă e-n stare să ispitească și părinții ; atît de mare-i încrederea în puterea darurilor. Nici un tiran nu a scopit, în ticălosul lui palat, vreun efeb pocit, nici Nero n-a răpit vreun tînăr cu picioarele sucite, vreun scrofulos, unul cu burta mare sau vreun cocoșat. Poftește-acum și te mai bucură de frumusețea tînărului tău, pe care îl așteaptă primejdii și mai mari. Va ajunge amantul tuturor femeilor și va trăi cu frica în sîn de răzbunările bărbaților, căci steaua lui n-o fi mai norocoasă ca a lui Marte, ca să

---

[60] Lentulus și Cethegus, partizani ai lui Catilina în faimoasa conjurație din 63 î.e.n. înfrîntă de Cicero, pe atunci consul ; au fost condamnați și executați în temniță ; Catilina a căzut pe cîmpul de bătaie în lupta de la Pistoia (Etruria).

[61] Zeița Latona, mama Dianei și a lui Apollo.

[62] Lucreția, frumoasa soție a lui Tarquinius Collatinus, necinstită de Sextus Tarquinius, fiul regelui Tarquinius Superbus, s-a sinucis de rușine ; Verginia, fiica unui cetățean roman, a fost ucisă de tatăl ei ca s-o salveze de pornirile libidinoase ale lui Appius Clodius, unul din decemvirii Romei ; Rutila, o necunoscută.

nu cadă pînă la urmă în laț[63]. Iar durerea aceea aplică uneori vinovatului o pedeapsă mai mare decît vreo lege a îngăduit durerii : unul ucide cu sabia, altul snopește în bătăi pînă la sînge sau uneori le vîră în fund craidonilor un pește. Dar Endymion[64] al tău, zici tu, va fi amantul unei femei pe care o iubește. Îndată ce Servilia îi va fi dat parale, va fi și-al ei, pe care n-o iubește, și o va deposeda de toate podoabele gătelii ; ce-a refuzat vreuna îmbrățișărilor unui amant vînjos, fie ea Oppia sau Catulla[65] ? Chiar mai stricată dacă-ar fi, femeia într-asta-și pune toată onoarea. — „Dar unui tînăr cast ce-i strică frumusețea ?“ — Ce le-a folosit lui Hippolit[66] și lui Bellerofon[67] hotărîrea lor neclintită ? Firește, Fedra a roșit, ca una ce fusese disprețuită, fiind respinsă, iar Stenoboea nu s-a înfuriat mai puțin decît cretana Fedra și amîndouă s-au aprins de dorul răzbunării. Cînd rușinea pățită îi întărîtă ura, femeia e mai crudă ca oricînd. Spune-mi ce sfat, crezi tu, c-ar trebui să dai aceluia cu care soția împăratului vrea să se mărite[68] ? Cel mai ales și

---

[63] Zeul Marte fu prins în flagrant delict cu Venus, de soțul ei, zeul Vulcan. Acesta pregătise o plasă în care prinse pe îndrăgostiți și îi expuse astfel ca spectacol celorlalți zei, spre a-i face de rîs.

[64] După legendă, un tînăr păstor foarte frumos de care Diana, zeiță a Lunii (Selene), se îndrăgosti ; ea-l adormi pe veci, ca să-l păstreze tînăr și să-l poată contempla și săruta.

[65] Servilia, tipul femeii urîte și bogate ; Oppia, probabil o nobilă stricată, iar Catulla o prostituată.

[66] Hippolit, frumosul fiu al lui Teseu, a rezistat ademenirilor mamei sale vitrege, Phedra, fiica regelui cretan, Minos. Aceasta l-a pîrît lui Teseu că ar fi vrut s-o siluiască. Teseu îl izgoni pe Hippolit și rugă pe Poseidon, zeul mării, să-l pedepsească. La o vînătoare cu carul tras de doi cai, lui Hippolit îi ieși în față un monstru ; caii se speriară și răsturnară carul, iar stăpînul fu ucis.

[67] Bellerofon, primit în gazdă de regele argivilor, Praetus, și respingînd ademenirile Antiei (Stenoboea), soția lui Praetus, aceasta îl pîrî soțului și făcu să fie trimis la socrul ei în Licia, unde și-a găsit moartea.

[68] În toamna anului 48 e.n., Messalina, a treia soție a împăratului Claudiu, se căsători public în parcul lui Lucullus cu C. Suilius, consul desemnat în acel an. Messalina fu ucisă, de asemenea și Suilius. Versiunea lui Iuvenal este deosebită de ce spun Tacit și Suetoniu în această privință : după aceștia, C. Sui-

cel mai frumos tînăr de neam patrician este înșfăcat, nefericitul, și condamnat să piară de ochii Messalinei. Ea șade, așteptîndu-l cu vălul de mireasă ; în parc s-așterne sub ochii tuturora patul nupțial și, după vechiul obicei, se va înmîna ca dotă milionul de sesterți ; va veni augurul și martorii, ca să subscrie actul. Credeai că pregătirile acestea sînt secrete, destăinuite numai cîtorva ? Messalina nu vrea să se mărite decît cu formele legale. „Ce vrei mai bine ? spune-mi [69] : Dacă nu vrei să te supui, va trebui să pieri înainte de-aprinsul lumînărilor ; dacă săvîrșești crima, vei avea parte de-o mică amînare, pînă ce fapta cunoscută de toată lumea din oraș s-ajungă la urechile împăratului. El va fi ultimul ce va afla rușinea casei sale ; în vremea asta supune-te poruncii ei, de ții atît de mult să mai trăiești cîteva zile. Dar orice-ai socoti că-i mai ușor și e mai bine, va trebui să întinzi sabiei gîtul aceasta frumos și alb".

—„Nimic să nu-și dorească atuncea oamenii ?" — „De vrei un sfat, lasă pe seama zeilor să cîntărească ce-i bine pentru noi și ce-i folositor pentru ale noastre. În loc de ce ne place, zeii ne-or da tot ce-i mai potrivit cu fiecare, căci omul li-e mai drag decît își e el sieși. Mînați de o pornire năvalnică a inimii și de-o dorință oarbă, arzătoare, le cerem soție și copii, dar lor li-i cunoscut cum ne vor fi copiii și soția. Dacă e vorba să le ceri ceva și să le-aduci prinoase la altare mărunțaie și cîrnăciori sfințiți de la purcel alb de lapte, trebuie să-i rogi să-ți dea o minte sănătoasă într-un corp sănătos. Cere-le un suflet tare, netulburat de groaza morții, care să privească ultima parte a vieții ca un dar al naturii, să poată suporta orișice chinuri, să nu se mînie de nimic, nimic să nu dorească, să fie încredințat că muncile lui Hercule și strădaniile lui grozave sînt de preferat amorului, ospețelor și pufului cel moale al lui Sardanapal [70]. Eu îți arăt ce chiar tu însuți îți poți da. O singură cărare spre

---

lius urmărea detronarea lui Claudiu și dobîndirea puterii supreme.

[69] Poetul se adresează lui Suilius.

[70] Ultimul rege al Asiriei, proverbial prin viața lui de lux moleșitor ; la aflarea veștii unei răscoale contra lui se aruncă pe-un rug aprins, arzînd de viu cu tot seraiul lui.

viața liniștită ne e deschisă : ea trece prin virtute. Nu ai, Norocule, nici o putere, dacă am fi înțelepți. Noi, noi te facem zeu și te-așezăm în cer.

SATIRA A XI-A

Dacă Atticus [1] are la masă mîncări alese, e socotit un om subțire, pe cînd Rútilus trece drept nebun. Cine-i întîmpinat în public cu mai mari hohote de rîs decît un Apicius [2] ajuns în sărăcie ? Toate întrunirile, termele, toate cercurile și teatrul întreg vorbesc despre Rútilus. Se spune că e gata, și fără a fi silit de vreun tribun [3], dar nici împiedicat, să se angajeze în scris că se supune regulilor și ordinelor aspre ale maestrului de lupte atîta timp cît trupul lui tînăr, sănătos e-n stare a purta casca și cît timp sîngele îi fierbe. Pe mulți din cei care alt rost al vieții lor nu știu decît să-și mulțumească cerul gurii, îi vezi apoi cum creditorul, adesea înșelat, i-așteaptă chiar în gura pieții. Cel mai nenorocit dintr-ăștia — dar se va nărui în curînd — o poți vedea prin crăpăturile ruinei — e cel care mănîncă tot ce-i mai bun și mai ales. În vremea asta caută pretutindeni tot ce le poate satisface gusturile ; niciodată prețurile nu-i împiedică să-și vadă de sufletelul lor ; ba, dac-ai cerceta mai de aproape, ceea ce le place lor mai mult e ce se cumpără cu mai mulți bani. Nu li-e de aceea greu s-adune o sumă de care praful se alege, punîndu-și amanet tablalele sau vreo frîntură de-a statuii mamă-si și cu 400 de sesterți să-și facă pofta cu o mîncare strașnică într-o strachină de lut ; așa făcînd, ajung și la tocana gladiatorului de

---

[1] Probabil Tib. Claudius Atticus, tatăl vestitului sofist Herodes Atticus, care se îmbogățise prin găsirea unei comori într-una din casele sale ; fusese de două ori consul și proconsul al provinciei Asia ; aci, reprezintă tipul omului nobil și bogat, pe cînd Rutilus, altminteri necunoscut, pe cel al săracului risipitor care-și dă aere de noblețe.

[2] Tipul bogatului lacom de mîncăruri bune.

3 Cetățeanul roman care voia să se angajeze ca gladiator trebuia să facă o declarație în acest sens și să obțină aprobarea tribunului.

circ[4]. Interesant e, deci, să vezi cine pune pe masă aceleași feluri de bucate : la Rútilus aceasta înseamnă risipă fără seamăn, la Ventidius[5], dimpotrivă, capătă un nume demn de laudă ce-și trage din avere faima. Pe drept cuvînt am să disprețuiesc un ins ce știe cu cît e mai înalt Atlas decît toți munții Libiei, dar în același timp nu știe cîtă deosebire e între o pungă mică și-o ladă de bani ferecată. Din cer ne-a venit vorba „cunoaște-te pe tine însuți !“[6], pe care întipărește-ți-o și rumeg-o mereu în minte, fie că-ți cauți soață sau vrei să ajungi membru al măritului senat, — de altminteri nici Thersites nu cerea platoșa lui Ahile, cu care Ulise, arătîndu-se, făcutu-s-a de rîs[7] — fie că ții să aperi într-un proces o cauză în doi peri, foarte primejdioasă. Întreabă-te tu singur ce ești : un mare orator, sau un Curtius ori Matho, numai de gură buni ? Să îți cunoști măsura și s-o ai în vedere în cele mai mari lucruri ca și-n cele mai mici, chiar cînd cumperi pește, ca să nu poftești un barbun, cînd tu nu ai în pungă decît pentru o zvîrlugă. Cînd punga-ți se golește și lăcomia de bunătăți îți crește, cînd banii de la părinți și-averea s-au scufundat în burta-ți în stare să înghită venitul capitalului, argintăria, turmele și pămîntul, mă întreb care-i sfîrșitul ce te-așteaptă? De la asemenea stăpîni, după toate acestea, ultimul care pleacă este inelul de aur[8] și Pollio[9] cerșește fără nimic pe deget.

Nu de cenușa rugului prematur și nici de-o moarte cruntă să se teamă desfrînații, ci de o bătrînețe mai de temut ca moartea. Treptele decăderii sînt de-obicei acestea : banii luați cu împrumut sînt cheltuiți la Roma sub ochii creditorilor ; apoi cînd mai rămîne te miri ce și credi-

---

[4] Gătită cu bucăți diferite de carne ; hrană substanțială, necesară susținerii eforturilor.

[5] Tip de nobil bogat.

[6] În text grecește : *gnothi seauton ;* dicton înscris cu litere de aur la intrarea templului de la Delfi, atribuit de unii lui Socrate.

[7] Vezi Sat. a VIII-a. nota 65.

[8] Un cavaler roman trebuia să aibă o avere de cel puțin 400.000 de sesterți și purta, ca semn distinctiv, un inel de aur.

[9] Probabil Crepereius Pollio, amintit în Sat. a IX-a (v. 6—9), cavaler ruinat prin datorii și neavînd nici un credit pe piață.

torul se întunecă la față, ei își iau tălpășița și dau fuga la Baiae după stridii [10]. Căci a da faliment nu-i azi mai rușinos decît a te muta din forfota Suburrei pe Esquilin. Singura durere a fugarilor, singura lor tristețe este că un an întreg n-au parte de jocurile de circ. Pe-obrazul lor nici picătură de sînge nu se vede [11]. Puțini mai țin pe loc Rușinea, care a ajuns de rîs și caută să fugă din oraș.

Vei vedea astăzi, Persice [12], dacă îți dovedesc prin felul meu de viață și prin fapte prea frumoasele vorbe ce le spun, sau dacă, chefliu pe-ascuns, eu laud păstăile și-n fața altora îi comand sclavului coleașă, iar la ureche îi șoptesc „plăcinte". Fiindcă mi-ai promis că vei veni să prînzim împreună, vei vedea-n fața ta un Evandru, iar tu vei fi primit ca Hercule, sau ca oaspetele mai mic fără îndoială ca acesta, dar și el înrudit cu zeii cerului, unul din ei înălțat la astre prin ape, iar celălalt prin flăcări [13]. Ascultă acum mîncările ce-ți pregătesc fără să dau un ban la piață. De pe pămîntul meu de la Tibur [14] îmi vine iedul cel mai gras și cel mai fraged din toată turma, un ied ce nu știe ce-i iarba și încă n-a îndrăznit să roadă vreo ramură de salcie plecată; are astfel mai mult lapte decît sînge; apoi niște sparanghel de munte, cules de soața vechilului după ce-și lasă fusul; pe lîngă asta niște ouă mari, calde, din cuibul lor de fîn, și odată cu ele și mamele lor; struguri apoi, păstrați o bună parte a anului, așa cum erau ei cînd atîrnau pe viță, pere de Signia și pere siriene și, în

---

[10] Stațiune luxoasă de băi și agrement de pe coasta Campaniei în golful format de promontoriul Misenum; stridiile din lacul Lucrin erau foarte căutate.

[11] Sensul: nu roșesc niciodată.

[12] Prieten, altminteri necunoscut, al poetului, cu care acesta imaginează că dialoghează în această satiră.

[13] Străvechiul rege legendar Evandru, renumit prin felul lui simplu de viață, adusese din Arcadia divinitățile grecești pe Aventin la Roma, unde avusese ca oaspeți pe Hercule și pe Aeneas. După legendă, Hercule s-a aruncat pe un rug aprins, nemaiputînd suferi chinurile, căci ardea de viu, îmbrăcat în haina dată lui de Deianira, soția sa, iar Eneas dispăru, fiind ridicat la cer în timpul unei furtuni, care făcuse să se reverse apele rîului Numicius.

[14] Azi Tivoli, unde Iuvenal avea o fermă.

aceleași coșulețe, mere cu miros proaspăt ce se întrec cu cele de Picenum [15], de care nu ai de ce te teme, căci toamna a fost uscată de frig și nu-i primejdie că sucul le-ar fi acru.

O asemenea masă odinioară era pentru senatul nostru curată desfrînare. Curius [16] culegea însuși legumele din mica lui grădină și le punea să fiarbă pe vatra lui îngustă; azi unui săpător murdar, cu grele cătușe la picioare [17], îi e silă de astea, căci el are în minte ce gust are un uger de purcică într-o crîșmă încălzită. Era obicei altădată ca omul să păstreze pentru zile de sărbătoare o spată de porc uscată ce atîrna pe-o leasă cu ochiuri rare și, de ziua lui de naștere, să pună pe masă rudelor o bucată de slănină, la care adăuga și ceva carne proaspătă, dacă mai rămînea din jertfa adusă zeilor. Vreo rudă de-a lui, fost consul de trei ori, conducător de oști în lupte și dictator, venea la acest ospăț mai devreme decît de obicei, ducînd cu el tîrnăcopul luat la spinare de pe dealul pe care-l răpusese. Pe vremea cînd oamenii tremurau de frica Fabiilor, de asprul Cato, de Scauri, de Fabriciu [18], cînd, în sfîrșit, de severitatea cenzorului se temea chiar și colegul lui, nimeni nu socotea că trebuie să aibă grijă și-e lucru serios de-a ști ce fel de broască țestoasă, înotînd în valurile Oceanului, poate orna făcînd vestit și nobil un pat de-al urmașilor troienilor [19]. La pătucele lor, fără nici o podoabă pe laturi, puteai vedea doar un spătar de bronz ce-avea pe el un cap, rudimentar lucrat, al unui măgăruș încoronat, în jurul căruia se hîrjoneau, poznași, niște copii de țară. Cum le era casa și mobila, tot așa și mîncarea. Pe-atunci,

---

[15] Signia, localitate în Latiu (azi Segni); perele siriene sînt perele de Tarent, soi adus din Siria; Picenum, localitate în sudul Italiei pe coasta Adriaticei.

[16] M. Curius Dentatus, consul în 290 î.e.n., învingătorul samniților și al regelui Pyrrhus al Epirului, model de energie și simplitate a vieții.

[17] Sclav.

[18] Personaje din istoria Romei, renumite prin meritele lor, prin asprimea moravurilor și felul lor simplu de viață.

[19] Romanii se considerau urmași ai vechilor troieni, care, după dărîmarea Troiei de către greci, conduși de Eneas, veniră în Italia.

soldatul necioplit și necunoscător al artelor grecești, spărgea cupele găsite, după dărîmarea orașelor, în partea lui de pradă, opere ale unor mari artiști, ca să-și gătească calul cu fălere [20] și ca gravura încrustată pe coiful lui să-arate chipul lupoaicei lui Romulus, îmblînzită la poruncă, spre împlinirea destinului roman, pe cei doi Quirini [21] sub stînca lor și chipul gol al zeului [22] repezindu-se cu scutul și cu lancea și tăbărînd asupra dușmanului sortit să piară. Pe masă ei puneau terci de făină într-un blid etrusc. Argintul ce-l aveau le strălucea pe arme. Acestea erau tot ce-ai fi putut invidia la ei, dacă ai fi fost un pic invidios. Sfințenia templelor lor era de asemenea mai gata să ne-ajute. Cînd Galii năvăleau venind de pe țărmul Oceanului, un glas s-a auzit la miezul nopții prin mijlocul orașului [23] : treaba prezicătorului o făceau pe-atunci zeii. Așa ne-a dat de veste Iupiter, așa le purta el de grijă latinilor, cînd statua lui era de lut, neprihănită de nici un fel de aur. Acele vremi văzură mese făcute acasă la noi dintr-un copac de-al nostru, dacă cumva austrul dobora vreun nuc bătrîn. Acum, bogații nu simt nici o plăcere cînd mănîncă : calcanul, căprioara n-au nici un gust ; pomezile și trandafirii le par că put, dacă mesele lor mari, rotunde, nu au picioarele de fildeș și dacă din ele nu vezi înălțîndu-se de jos un leopard cu gura larg deschisă, făcut din colții ceia ce ni-i trimit și porțile Sienei [24], și maurii cei iuți și inzii cu pielea mai neagră decît maurii, sau cei pe care elefanții i-au lăsat în pădurea nabateilor [25], fiind prea mari și grei ca să-i mai poarte capul lor. Dintr-asta doar li se trezește

---

[20] Plăci metalice rotunde, podoabe militare pe pieptul ostașului sau al calului său.

[21] După legendă, Romulus fu înălțat la cer și apoteozat ; numele său de divinitate protectoare a Romei este Quirinus ; Romulus și Remus fuseseră adăpostiți altădată sub o stîncă din care țîșnea un izvor.

[22] Zeul Marte, tatăl lui Romulus și Remus, din însoțirea lui cu Rhea Silvia.

[23] După legendă, invazia galilor din anul 390 î.e.n. și cucerirea Romei a fost prevestită de zeii romanilor, care pe atunci n-aveau deci nevoie de prezicători de meserie.

[24] Cataracta Nilului de la Asuan, în Egipt.

[25] Nabateii, locuitorii ținutului Paetra din Arabia.

pofta de mîncare, dintr-asta stomacul lor mai prinde o leacă de putere, căci pentru ei un picior de masă de argint e ceea ce-ar fi un inel de fier pe deget.

Iată de ce eu mă feresc de-un oaspete cu ifose, care mă asemuie cu el și îmi disprețuiește felul de trai modest. La mine nu găsești un dram de fildeș ; nici zarurile, nici pietricelele de joc nu sînt dintr-astfel de material ; ba și mînerele cuțitelor îmi sînt de os. Cu toate-acestea niciînd bucatele nu-mi rîncezesc, iară găina ce se taie nu-i mai puțin gustoasă. Nici n-am vreun sufragiu, elev de-al maestrului Trypherus [26], în fața căruia orice magherniță de școală ar trebui să se dea în lături, la care se învață a se tăia doar c-un cuțit tesit, un uger mare de purcică, iepure, mistreț și antilopă, fazani de Sciția și un enorm flamingo și capră de Getulia, în fine tot ce-i mai de soi pe lume, și-acest „ospăț de lemn de ulm" răsună în Suburra întreagă. Sclavul meu nu se pricepe să-și pună la o parte vreo ciozvîrtă de căprior sau vreo aripă de bibilică ; e novice, prostuț în toate celea, se satură de-a binelea cu cîteva bucățele de carne șterpelită. Alt sclav, neîngrijit și încotoșmănat ca să nu-i fie frig, îți va întinde niște pahare grosolane, cumpărate cu cîțivaași. Nici unul dintre ei nu-i frigian sau lician [27], nici unul nu-i cumpărat de la un vînzător de sclavi [28] ; și ce-i mai important, cînd ai să ceri ceva, cere-o pe latinește. Aceeași îmbrăcăminte au cu toții, părul le e tăiat și nu le e frezat, ci pieptănat, dar asta numai azi, pentru oaspeți. Unu-i feciorul unui cioban nețesălat și celălalt, al văcarului : suspină după mamă-sa pe care n-a văzut-o de mult timp și tînjește amărît după coliba lor cea mică și iezii lui atît de cunoscuți. E un băiat cu-o față atîta de plăcută și-atîta de sfioasă, de

---

[26] Aluzie la un maestru bucătar, Trypherus, care da lecții de tăiat cărnuri de soi ; pentru aceasta se servea de figurine de lemn care imitau organele diferitelor animale pe care le dezmembra cu un cuțit tesit de lemn de ulm, operație care dădea naștere unui zgomot „de răsuna Suburra", cartier foarte frecventat și zgomotos.

[27] Frigia și Licia, provincii în Asia Mică.

[28] Sclavii lui sînt sclavi de casă, romani, trăiți la țară, nu străini veniți din toate părțile lumii, mai ales din Orient, și cumpărați la piețele de sclavi.

parcă-ar fi un fiu de oameni liberi, cum le-ar sta bine și tinerilor noștri, îmbrăcați cu purpura cea roșie ca focul ; el n-aduce la baie, cu vocea răgușită, testicule cît pumnul de mari ce-s, nu lasă să i se smulgă părul subțiorilor, nici nu-și ascunde cogeamite rușinea, punîndu-i înainte, cu teamă, flaconul de ulei. Sclavul acesta al meu îți va turna un vin tras la butoi de pe colinele de unde e și el, sub culmea cărora adesea se juca ; locul de baștină al vinului și al paharnicului e unul și același. Poate te-ai aștepta ca niște cîntece obscene gaditane [29], în cor armonios, să-nceapă să te zgîndăre și fete dansatoare, încurajate de aplauze, să se aplece pînă la pămînt jucîndu-și coapsele. Neveste tinere, cu soțul culcat alături de ele, privesc acest spectacol, pe care un altul s-ar rușina și să-l descrie cînd ele ar fi de față. E zgîndărirea poftei amorțite a bogatului și excitația ce îi urzică simțurile. La celălalt sex această voluptate-i și mai mare ; se-ncinge mai mult și îndată pofta, stîrnită prin ochi și prin urechi, nu se mai poate ține. În casa mea umilă frivolități de-acestea nu au ce căuta. Asculte zgomotul castanietelor și vorbe pe care o sclavă goală, ce se expune într-un bordel infect, s-ar rușina să le rostească, și bucură-se de cîntecele obscene și de toate artificiile erotice insul care scuipînd stropește marmura laconiană a mozaicului : e un hatîr pe care-l facem bogăției. Jocul de zaruri și preacurvia sînt de rușine la oamenii de rînd ; cînd toate astea le fac bogații se cheamă că ei sînt persoane vesele și foarte rafinate. Ospățul nostru ne va oferi astăzi distracții de alt fel : vom recita din autorul *Iliadei* și versurile sublimului Vergiliu, care ne fac să nu știm bine căruia din ei îi vom da premiul. Ce importă cu ce voce reciți astfel de versuri ?

Dar acum lasă treburile, amînă grijile și dăruiește-ți o plăcută odihnă, de vreme ce putem fi liberi toată ziua. Despre dobînda datorată, nici o vorbă ; și nici că soața, ce pleacă de acasă-n zori și vine de-obicei noaptea, îți

---

[29] Din Gades (azi Cadiz), oraș în Spania.

face atîta fiere, iar tu taci, cînd se întoarce cu rochia cea fină pătată, cu cutele suspecte, cu părul ciufulit, cu-obrajii și urechile în flăcări. Înainte chiar de-a-mi trece pragul, alungă orice necaz, uită de casă și de sclavi, de tot ce sparg aceștia sau îți piere, și mai cu seamă uită de prietenii ingrați. Între timp, iată, ștergarul dă semnalul jocurilor megalesiene : spectacolul e sărbătoarea zeiței de pe Ida [30]. În car șade ca la un triumf pretorul, victimă în curînd a cheltuielilor cu caii și, de mi-e permis s-o spun cu voia gloatei imense ce-i îmbulzită aici, circul cuprinde toată Roma ; strigătele îmi sparg urechile, de unde înțeleg că „verzii" au sosit primii [31]. Căci dacă ar fi pierdut, ai fi văzut acest oraș mîhnit și abătut, ca în ziua cînd consulii noștri au fost înfrînți în prăfăraia de la Cannae [32]. Privească acest spectacol tinerii : lor le stă bine să strige, să facă pariuri îndrăznețe și să se-așeze alături de-o fată dichisită. Noi să dăm încolo toga, ca pielușica noastră zbîrcită să se pătrundă bine de soarele primăverii. Ai putea încă să mergi fără sfială la baie, cu toate că n-ar fi decît o oră întreagă pînă la amiază. N-ai putea face asta cinci zile de-a rîndul, căci și de-o astfel de viață ți se face lehamite. Plăcerea, cu cît este mai rară, cu-atît este mai mare.

---

[30] Semnalul începerii jocurilor Megalesiene, care aveau loc la începutul lunii aprilie în cinstea zeiței frigiene Magna Mater sau Cybele (zeița de pe muntele Ida, la sud-est de Troia), îl dădea pretorul, aruncînd de la tribună un ștergar alb în arenă.

[31] La cursele de care ce aveau loc în Circ, participanții la concurs aparțineau mai multor partide : albii, verzii, albaștrii, roșii, după culoarea distinctivă a îmbrăcămintei pe care o purtau vizitiul, echipajul, grăjdarii. Aceste partide aveau în public partizani pasionați care susțineau o partidă sau alta, făceau pariuri etc.

[32] Localitate din Apullia, în sudul Italiei, unde romanii au suferit în 216 î.e.n. (2 august) marea înfrîngere în fața lui Hannibal ; consulii erau L. Aemilius Paulus și C. Terentius Varro : Aemilius Paulus muri în luptă, Varro scăpă fugind cu 50 de însoțitori. Printre cauzele înfrîngerii romanii socotiră și faptul că vîntul (scirocco), care se dezlănțuie obișnuit la amiază, le arunca praful în ochi.

SATIRA A XII-A

Această zi, Corvine [1], în care un altar de brazde așteaptă animalele promise zeilor, îmi e mai dragă ca ziua mea de naștere. Reginei cerului i-aduc ca jertfă [2] o mioară albă ca zăpada; altă blăniță asemenea va fi închinată zeiței luptătoare cu scutul ce poartă pe el chipul Gorgonei maure, iar mai departe alt animal de jertfă păstrat lui Iupiter Tarpeianul, scutură, năzdrăvanul, funia întinsă și își izbește fruntea: e un viței fără astîmpăr, căruia i-e rușine să sugă ugerul maică-si și care zdrelește cu coarnele ce îi răsar trunchiul copacului; e numai bun de închinat altarelor la temple și de stropit cu vin [3]. Dacă-aș avea o casă mai mare și pe măsura simțămintelor, aș trage după mine un taur mai gras decît Hispulla [4], lenos la mers de-atîta greutate și nu hrănit cu iarba din vecini; ar merge la altar un exemplar de rasă, văzînd pășunile bogate ale Clitummului [5] și un grumaz ce cată-a fi izbit de-un zdravăn slujitor, spre a sărbători întoarcerea prietenului tremurînd încă de groaza primejdiei prin care a trecut și minunîndu-se că este teafăr. Căci a scăpat nu doar de pericolele mării, ci și de loviturile fulgerelor. Un întuneric mare acoperi tot cerul c-un nor și deodată un trăsnet izbi antenele [6]; fiecare credea că el e cel lovit și, înspăimîntat, era convins că nici un naufragiu nu e de comparat cu aprinderea pînzelor corăbiei. Pe capul lor cad astfel de necazuri, cum doar furtunile din poezii de mai stîrnesc cîteodată. Află acum de alt fel de primejdii ale oamenilor și plînge-le din nou de milă, deși ce mai urmează nu e decît o parte a aceleiași soarte, groaznică într-adevăr, dar cunoscută,

[1] Persoană căruia îi este adresată satira; probabil un om de condiție modestă.

[2] Jertfa este adusă zeilor de pe Capitoliu (stînca Tarpeiană): Iupiter Capitolinul, Iunona „regina cerului" și Minerva „zeița luptătoare". Aceasta din urmă era reprezentată cu o platoșă care purta pe ea chipul uneia dintre Gorgone, ucisă de Perseu, care împietrea pe cel ce o privea.

[3] Gest ritual.

[4] Ironic: o femeie grasă.

[5] Rîușor în Umbria.

[6] La corăbiile cu pînze, vergelele susținute de catarg de care erau legate pînzele.

multora : stau martore tăbliţele votive din numeroase temple ; cine nu ştie că pictorii-s hrăniţi de Isis [7] ?

Astfel de soartă-avu şi dragul meu Catullus [8]. Cînd fundul vasului se umplu de apă pîn-la jumătate şi, valurile aplecînd pupa cînd într-o parte cînd într-alta, corabia nu mai avea decît catargul ce se clătina, cînd iscusinţa căruntului cîrmaci nu mai era de nici un ajutor, Catullus începu a se tocmi cu vînturile, aruncîndu-le ca pradă tot ce ducea cu el, imitînd castorul ce se scopeşte singur, dorind să scape cu paguba testiculului ; el ştie bine că fuduliile-s bune de leac la toate. „Aruncaţi toate lucrurile mele", zicea Catullus, voind s-azvîrle tot ce-avea mai de preţ, stofe de purpură, ce-ar fi plăcut şi gingaşilor noştri Mecenaţi, şi altele făcute din lîna unor oi cărora le-a dat culoare iarba grasă, dar şi izvoarele minunate cu puteri ascunse ; şi aerul Beticei [9] ajută la aceasta. Nu şovăi o clipă s-arunce argintăria, tipsiile pentru Parthenius [10] lucrate, un vas mare de-o urnă [11], demn de a stinge setea centaurului Folus [12] sau chiar pe a nevestei lui Fuscus ; adaugă la asta ligheanele şi miile de vase de servit, nenumărate cupe cizelate, din care băuse altădată vicleanul ce-a cumpărat Olintul [13]. Dar cine altul şi în ce parte-a lumii ar îndrăzni vreunul să preţuiască persoana lui mai mult ca banii şi viaţa lui mai mult decît averea ? Nu pentru a trăi adună unii mari averi, ci, orbiţi de patimă, trăiesc pentru avere. Deci cea mai mare parte din lucrurile de preţ fu aruncată în mare, dar paguba n-ajută la nimic. Atunci Catullus la ananghie e silit să doboare

---

[7] Zeiţa egipteană Isis era considerată ca salvatoare a navigatorilor. Cei salvaţi închinau la templul ei tablouri care zugrăveau primejdia prin care trecuseră, mijloc de cîştig pentru pictori.

[8] Un negustor de obiecte şi mărfuri de lux.

[9] Betica, provincie în sudul Spaniei, numită astfel după fluviul Baetis (azi Guadalquivir).

[10] Poate e vorba de libertul şi cameristul lui Domiţian, unul din cei care participaseră la asasinarea împăratului.

[11] Vas cu o capacitate de cca. 13 litri.

[12] Un centaur căruia îi plăcea mult vinul, ca şi nevestei lui Fuscus, o beţivă.

[13] Aluzie la Filip al II-lea, regele Macedoniei, care a cucerit Olintul, oraş din peninsula Chalcidică, aliată pînă atunci cu Atena, prin mituirea unora dintre conducătorii ei.

catargul cu o secure și se descurcă astfel din nevoie; înseamnă că primejdia-i la culme cînd folosim un mijloc de apărare ce mutilează vasul. Poftim acum, încredințează-ți vînturilor viața, pune-ți nădejdea în niște scînduri strujite, ferit de moarte doar prin niște blăni de pin de patru și, dacă-s foarte late, de șapte degete; după asta, odată cu desagii cu pîine și cu butelca pîntecoasă, ai grijă să mai iei cu tine securi trebuitoare în cazuri de furtună! Dar îndată ce marea s-a potolit și apa e ca oglinda, cînd vin zilele bune, iar norocul cîrmaciului e mai tare ca austrul și valurile, cînd Parcele voioase pun caiere mai bune pe furca lor și torc cu-o mînă generoasă o lînă cu fir alb, cînd se ivește un vînt puțin mai tăricel, ca o ușoară adiere — atunci nefericita navă aleargă în chip jalnic: drept pînze, niște țoale și prora cu o velă, singura ce rămase. Vînturile-au încetat și, odată cu soarele, speranța vieții învie. Iată că se zărește vîrful înalt al muntelui ce-i fuse drag lui Iulus [14] și reședința pe care-o preferase Laviniului, sălaș al mamei sale vitrege, munte ce-și trage numele de la scroafa cea albă c-un uger minunat pentru troienii veseli, faimoasa scroafă cu treizeci de țîțe, cum nicicînd altădată nu se mai văzuse. În sfîrșit, corabia pătrunse în apele închise de blocuri mari de piatră ale canalului, trece de farul tirenian și brațele fluviului ce se desfac din nou și dau în largul mării lasă departe în urmă toată Italia [15]. N-ai să admiri nicicînd atîta vreun port din cele pe care natura însăși le-a creat. Dar cîrmaciul cu nava lui schiloadă se îndreaptă spre apele bazinului, un fel de lac al golfului, pe care-l poate trece-n siguranță și-o luntre dintre cele de la Baiae. Mateloții, cu creștetul capului ras [16], sînt bucuroși, limbuți acum cînd sînt în siguranță, să-și povestească aventurile.

Haideți, băieți, punînd frîu vorbelor și înflăcărării voastre, aduceți ghirlandele la templu, stropiți cuțitele cu

[14] Iulus (Ascanius), fiul lui Eneas cu Creusa, părăsi orașul Lavinium ce aparținea mamei lui vitrege, Lavinia, își întemeie pe muntele Alban orașul Alba Longa, numit așa fiindcă aici i se arătase lui Eneas scroafa albă cu 30 de purcei, prezisă lui ca loc de așezare în Italia, și pe care el o sacrificase Iunonei.

[15] Descrierea portului construit de împăratul Claudiu la Ostia.

[16] După ritual, cei scăpați dintr-un naufragiu își rădeau creștetul capului. –

făină și împodobiți altarele de pământ moale cu brazde de iarbă verde. Iată, vă urmez și eu și, după ce voi aduce, după obicei, jertfa cea mai de seamă, m-oi duce apoi acasă, unde micile statuete strălucind de ceara fărîmicioasă vor fi încununate cu gingașe cununi. Aici voi împăca pe-al nostru Iupiter, voi tămîia larii părintești și voi împrăștia viorele de toate nuanțele. Totul sclipește. Ușa împodobită — e zi de sărbătoare — își întinde lungi ramuri și participă la slujbă prin luminițele aprinse-n zorii zilei.

Acestea să nu-ți dea nimic de bănuit, Corvine, căci Catullus, pentru reîntoarcerea căruia ridic atîtea altare, are trei mici moștenitori. Aș vrea să văd cine-ar jertfi o găină bolnavă care-și închide ochii [17] pentr-un prieten atît de inutil. Ar fi, vezi bine, prea mare cheltuiala. Nici o prepeliță nu va cădea vreodată pentru un tată. În schimb, dacă bogata Gallitta și Pacius, oameni fără copii, încep numai să simtă că au puțină febră, porticul întreg e căptușit cu tăblițe votive, acățate cum cere regula; sînt unii care promit zeilor suta de boi, deoarece la noi nu-s elefanți, nici măcar de vînzare, și nici nu se prăsesc în Latiu sau altunde sub cerul nostru astfel de animale, ci aduse de la neamurile tuciurii [18], pasc în pădurile rutulilor și pe moșia lui Turnus [19], ca turmă a împăratului doar lui menită să slujească, de vreme ce strămoșii lor erau deprinși să se supună tirianului Hannibal [20], generalilor noștri și regelui molosilor [21], să poarte-n spate cohorte întregi, o parte bună a războiului, și-un turn ce înainta la luptă. Din partea lui Novius și dintr-a lui Pacuvius Hister [22] n-ar fi altminteri nici o piedică să fie

---

[17] Sens: gata să moară.

[18] Sens: din Africa.

[19] Turnus, regele rutulilor, neam în Latiu, care fu rivalul lui Eneas și căzu în luptă cu acesta. Ținutul lui ar fi Laurentum, nu departe de orașul Ardea. Vînarea elefanților era permisă numai împăratului.

[20] Cartagina fusese o colonie a orașului fenician Tir.

[21] Molosii erau o populație din Epir. Pyrrhus, regele Epirului, a purtat războaie cu romanii între 282—272 î.e.n. În bătălia de la Heraclea (280 î.e.n.), romanii au văzut pentru prima dată elefanți folosiți în război.

[22] Vînători de testamente (*captatores*).

adus la altare un purtător de fildeș [23] și să cadă în fața larilor lui Gallitta, singura victimă demnă de zei atît de mari [24] și de cei ce le vînează testamentele. Cît despre-al doilea [25], de i-ai da voie, ar jurui să jertfească din turma sclavilor pe cei mai chipeși ori pe cei mai frumoși, să încingă cu bentițe sfinte frunțile servitorilor sau slujnicelor lui, sau dacă are acasă vreo fată de măritat, vreo Ifigenie, să o consacre altarului, deși nu speră într-o ispășire tainică, sacrificînd, ca-n tragedie, în locul ei o capră [26]. Îl laud pe concetățeanul meu și nu compar chiar mia de corăbii cu un testament, căci, dacă bolnavul va scăpa de moarte, prins în capcana vîrșei, după o faptă merituoasă atît de uimitoare, își va anula testamentul și poate-și va lăsa dintr-un condei averea toată lui Pacuvius. Iată-l ce mîndru calcă după înfrîngerea rivalilor! Vezi, deci, cît de mult face junghierea unei fete ca cea de la Mycene [27]. Trăiască dar Pacuvius cîți ani a trăit Nestor, să aibă atît-avere cît a furat Nerone, să înalțe munți de aur, pe nimeni nu iubească și nimeni să-l iubească.

SATIRA A XIII-A

O faptă care-ajunge să fie un rău exemplu nici chiar făptașului nu-i place și cea dintîi pedeapsă e că nici un vinovat, cînd se judecă singur, nu și-o iartă, chiar dacă

---

[23] Elefant; mod de-a ironiza stilul epopeei.

[24] Bogătașii.

[25] Pacuvius.

[26] Ifigenia, fiica lui Agamemnon, comandantul grecilor în războiul troian, fu sacrificată, din porunca zeilor, de tatăl său pentru ca flota grecească („mia de corăbii") adunată în portul Aulis, împiedicată pînă atunci de vînturi potrivnice, să poată porni în expediția ei spre Troia. În momentul înjunghierii Ifigeniei, jertfă a ispășirii, ea fu răpită de zeița Artemis și transportată în Taurida; în locul ei zeița puse o ciută, împiedicînd astfel odioasa crimă. Legenda a constituit subiect de tragedie. (Euripide a scris o *Ifigenie în Aulida* și o *Ifigenie în Taurida*).

[27] Oraș în Argolida, reședința regelui Agamemnon, tatăl Ifigeniei.

protecția necinstită a unui pretor [1] a biruit prin măsluiri de urnă. Ce crezi tu că gîndește toată lumea, Galvine [2], de noua nelegiuire și de crima înșelării bună-credințiitale ? Dar nici averea ta nu-i chiar atît de mică, încît povara unei pierderi, neînsemnată totuși, să te ruineze și nici nu-i lucru rar ceea ce vedem că suferi tu acum : e o întîmplare pe care mulți au cunoscut-o, banală, luată din grămada de jocuri ale Soartei. Să lăsăm dar jelaniile prea mari. Durerea unui bărbat nu trebuie să fie mai arzătoare decît se cade și nici mai mare decît rana. Nu poți tu suferi o cît de mică și neînsemnată părticică de necazuri ușoare și arzi în tine de-ți fierb măruntaiele, fiindcă un prieten nu-ți restituie o sumă încredințată sub jurămînt ? Se mai minunează de asta un om ce are-n spate șaizeci de ani bătuți, născut în anul cînd Fonteius era consul [3] ? Să nu se aleagă el cu nici un folos din cele trăite într-o viață atît de lungă ? E mare într-adevăr Filosofia ce dă precepte în cărțile divine și soarta o învinge, dar eu socot că-s fericiți și-aceia ce-au învățat, din ce-i învață viața, să sufere necazurile vieții, să nu-i arunce jugul. Ce zi e-atît de sfîntă să nu-ți pună în față hoția, rea-credința, înșelăciunile, cîștigul urmărit prin orice fel de crimă și banii dobîndiți prin lovitura de cuțit sau prin cutioara de otravă ? Oamenii cinstiți sînt rari, într-adevăr ; numără-i : de-abia de sînt atîția cîte-s porțile Tebei [4], sau gurile Nilului bogat. Acum trăim o epocă și timpuri mai grele decît cele din epoca de fier, ticăloșiei căreia natura nu i-a găsit nici ea vreun nume și nici metal după care s-o numească [5]. Invoca-vom ajutorul oamenilor și-al zeilor, strigînd tot așa de tare ca gloata cetățenilor flămînzi, cu glas răsunător, care-aclamează

---

[1] Pretorul sau cvestorul conducea procesele, trăgînd la sorți judecătorii ; el putea măslui fie alegerea lor, fie sentințele lor.

[2] Prietenul lui Iuvenal, căruia îi e adresată satira ; acesta încredințase cuiva 10.000 de sesterți pe care acela tăgăduia că i-a primit.

[3] C. Fonteius Capito, consul în anul 67 e.n. ; satira deci a fost scrisă în anul 127 e.n.

[4] Cele șapte porți ale orașului Teba din Beoția și cele șapte guri ale Nilului.

[5] Aluzie la modul cum fuseseră desemnate epocile omenirii : epoca de aur, de argint, de aramă și cea de fier.

pe Faesidius [6] pledînd ? Spune, bătrîne, vrednic să porți la gît medalionul de copil [7], oare nu știi ce farmec are banul altuia ? Nu știi ce rîs stîrnește în lume naivitatea ta, cînd ceri cuiva să nu jure strîmb și să fie convins că în unele temple și pe altarul lor însîngerat există o putere divină ? Cu astfel de credințe trăiau odinioară băștinașii, mai-nainte ca Saturn, fugind și părăsindu-și diadema, s-apuce secera țăranului, pe cînd Iuno era fetiță și Iupiter un copil ca orișicare altul, trăind în grota de pe Ida [8] ; cînd pe deasupra norilor nu se dădeau ospețe de-ale zeilor, nici tînărul troian [9] și nici soția frumoasă a lui Hercule nu le erau paharnici, cînd nu vedeai acolo pe Vulcan, după ce golea o cupă de nectar, ștergîndu-și brațele înnegrite în fierăria de la Lipare [10], cînd fiecare zeu mînca la el acasă și nu era atîta mulțime de zei ca azi, iar bolta înstelată-a cerului, mulțumindu-se cu cîteva zeități, era o mai mică povară pe umerii bietului Atlas [11], cînd nu trăsese nimeni la sorți domnia tristului regat al adîncului, nu se știa de fiorosul Pluto [12], cu soața lui siciliană, de roata de tortură, de Furii, de stînca sau de pedeapsa vulturului negru, iar în infern umbrele erau

[6] Numele unui avocat slab ce-și aducea clienții la procese, ca să-i aplaude talentul oratoric.

[7] Copiii oamenilor liberi purtau la gît o bulă, de aur cei bogați, de piele cei mai săraci, pînă cînd îmbrăcau toga virilă (pe la 17 ani).

[8] Ironic, la adresa personajelor mitologice. În epoca de aur regele cerului era Cronos, identificat apoi de romani cu vechiul zeu italic, Saturn ; fiindcă Cronos își mînca copiii, soția lui, Gaia, salvă pe ultimul, ascunzîndu-l în insula Creta, pe muntele Ida. Acesta (Zeus la greci, Iupiter la romani), ajungînd mare, răsturnă din domnie pe tatăl său și-i luă locul.

[9] Ganimede, fiul regelui troian Tros, un tînăr frumos pe care Iupiter, îndrăgindu-l, îl răpi, ducîndu-l în cer și făcîndu-l paharnicul zeilor, ca și pe Hebe, fiica lui Iupiter și a Iunonei, iar apoi soția lui Hercule.

[10] Vulcan, zeul șchiop, marele meșter fierar și soțul Venerei ; acesta și-ar fi avut atelierul în insulele Lipare din nordestul Siciliei.

[11] Gigantul care susține pe umerii lui bolta cerului.

[12] Zeul Infernului, a cărui soție era Proserpina, fiica zeiței Ceres.

voioase făr-de regi [13]. Necinstea ar fi fost ceva de pomină pe vremea ceea cînd lumea socotea nelegiuire mare, de ispăşit cu moartea, dacă un tînăr nu s-ar fi ridicat în faţa unui bătrîn, sau un copil-naintea oricăruia mai mare, chiar dacă acest copil ar fi văzut la el acasă fragi mai mulţi, grămezi mai mari de ghindă [14] : atît de multă cinste se dădea cuiva cu patru ani mai mare ; chiar primele tuleie îl puneau în rînd cu venerabilii bătrîni.

Azi, dacă un prieten nu tăgăduieşte că i-ai dat în păstrare o sumă şi îţi înapoiază vechea pungă cu banii toţi cocliţi, buna lui credinţă e un semn divin de rău prevestitor, demnă de-a figura în cărţile etrusce [15], şi tu ar trebui să împaci zeii, jertfindu-le o mieluşică purtînd pe cap cunună. Eu, dacă văd un om ales, de-o cinste nepătată, compar această ciudăţenie cu un copil cu două trupuri, cu peştii cei de pomină găsiţi sub fierul plugului, sau c-o catîrcă ce-a fătat, şi sînt neliniştit, de parc-ar fi plouat cu pietre, de parcă un roi de albine s-ar fi aşezat ca un lung ciorchine în vîrful templului, ori de parcă un rîu s-ar fi vărsat în mare în valuri de-a minune, puhoi clocotitor de lapte. Tu bocești cei zece mii de sesterţi răpiţi printr-o înşelătorie ticăloasă. Ce mai zici de cutare că a pierdut două sute de mii, date în păstrare tot astfel fără nici un martor ? Un alt treilea pierdu o sumă şi mai mare, care de-abia încăpuse într-o casetă mare, îndesată pînă la ultimul ei colţişor. Atîta de uşor şi atît de potrivit cu înclinarea omului este să nu ţină seama că-l văd zeii din cer, dacă nici un muritor nu ştie taina lui. Uită-te la el cu ce ton neagă, ce siguranţă de

---

[13] Aluzie la alte personaje, vestite prin chinurile veşnice la care sînt supuse în infern : Ixion, regele lapiţilor, pedepsit, fiindcă atentase la pudoarea Iunonei, să fie legat de spiţele unei roţi şi învîrtit la nesfîrşit ; Sisif, pedepsit pentru hoţiile sale să ridice tot timpul, pe vîrful unui munte, o stîncă, ce se prăvălea, înainte de a fi ajuns sus, într-o prăpastie ; Tityos, pe-al cărui ficat îl mînca necontenit un vultur negru, pentru vina de a se fi apropiat de Leto, mama zeului Apollo.

[14] Aluzie la simplitatea vieţii primitive, cînd distincţia între oameni o făcea doar o hrană rudimentară mai bogată : mai mulţi fragi, mai multă ghindă.

[15] Ale haruspicilor etrusci, în care se explicau semnele prevestitoare ale zeilor şi se prescria ritualul de ispăşire a vinei.

sine pe fața lui prefăcută ; se jură pe lumina Soarelui, pe fulgerele lui Iupiter Tarpeianul [16], pe framea [17] lui Marte și pe sulițele zeului prezicător din Cirrha [18], pe săgețile și tolba fecioarei-vînătoare [19] și pe tridentul tău, Neptune, părinte al mării egeene. La asta mai adaugă și arcul lui Hercule și lancea Minervei și toate armele din arsenalul cerului. Iar dacă e și tată, se juruie zicînd : „Să mănînc capul nefericitului meu copil, fiert și stropit cu oțet de Pharos [20]".

Sînt oameni care pun totul pe seama întîmplării și cred că universul se mișcă fără-un conducător, natura reînnoind schimbările zilei și-ale anului, și de aceea ating cu mîna fără frică orice altar. Un altul însă se teme ca după crimă să nu vină pedeapsa ; el socotește că există zei, și totuși jură strîmb și-și zice în sine astfel : „Hotărască Isis ce-o vrea cu trupul meu, lovească-mi ochii mînioasă cu sistrul ei [21], numai, orb chiar de-aș rămîne, să-mi pot păstra bănuții pe care tăgăduiesc că i-am primit. Și oftică, și bube purulente și picior rupt face să suferi pentru asta. Un Ladas [22], ajuns în sărăcie, n-ar sta pe gînduri să-și dorească damblaua unui om bogat, de nu are nevoie de Antícira sau de Archígene [23] ; căci la ce-i folosește, cînd n-are ce mînca, gloria de a fi primul alergător la curse și ramura măslinului de Pisa [24] ?

---

[16] Iupiter de pe Capitoliu.

[17] Un fel de suliță ca a vechilor germani.

[18] Apollo din Delfi ; Cirrha era un port al orașului Delfi.

[19] Zeița Diana, sora lui Apollo.

[20] Un oțet foarte acru, egiptean ; Pharos e mica insulă de la vărsarea Nilului, aproape de orașul Alexandria, unde s-a înălțat vestitul turn de semnalizare pentru navigatori, numit de aceea „far".

[21] Cultul zeiței egiptene Isis era foarte răspîndit la Roma. La ceremoniile în cinstea zeiței, foarte zgomotoase, se întrebuința un instrument muzical numit „sistru".

[22] Alergător vestit pe vremea lui Alexandru cel Mare, învingător la jocurile olimpice.

[23] Sens : dacă-i cu mintea întreagă, deci n-are nevoie nici de tratamentul cu hellebor, plantă medicinală folosită la vindecarea acceselor de delir, care se cultiva în localitatea Anticyra din Focida, nici de un doctor care să-i ia sînge, ca Archigene din Apameea (Siria), vestit medic în timpul lui Traian.

[24] Localitate în Elida pe rîul Alfeu, locul unde se celebrau jocurile olimpice.

Oricît ar fi de mare mînia zeilor, ea totuși este, cu siguranță, înceată.

Dacă ei se silesc să pedepsească pe toți cei vinovați, cînd or s-ajungă oare pîn-la mine ? Dar chiar așa, poate că dau de-un zeu mai de-nțeles, ce trece de-obicei peste astfel de păcate. Mulți săvîrșesc aceleași ticăloșii și-au totuși parte de-o soartă diferită : unul s-alege, drept plată a crimei lui, cu crucea, altul c-o diademă" [25]. Așa își îmbărbătează inima ce tremură de frica vinei îngrozitoare și, cînd tu îl chemi să jure la sfintele altare, ți-o ia el înainte, ba mai mult chiar, e gata să te tîrască după dînsul și să te ocărască. Căci cînd într-o pricină o mare îndrăzneală covîrșește ticăloșia faptei, mulți cred că este vorba de-ncrederea în sine a unui om cinstit. El joacă atuncea rolul pe care-l joacă sclavul fugit de la stăpîni, măscăriciul din piesele hazliului Catul [26]. Tu strigi, nenorocitul, de l-ai putea întrece pe Stentor [27], sau, mai degrabă, întocmai ca și Marte Gradivul [28] din Homer : „Poți auzi acestea tu, Iupiter, și nu îți dezlegi buzele, cînd ar fi trebuit să spui o vorbă, chiar dacă ești de marmură sau de-aramă ? Atunci de ce desfacem noi cornetul de hîrtie și presărăm pioși peste cărbunii aprinși în cinstea ta boabele de tămîie ? De ce punem pe ei ficatul de vițel și mațele albe de grase ce-s ale unui porc ? Precum văd eu, nu-i de făcut nici o deosebire între statuile voastre și cea a lui Vagellius [29]".

La asta iată ce consolări ți-ar putea oferi unul care n-a citit nici pe cinici, nici învățăturile stoicilor, ce nu-s deosebiți de cinici decît că poartă tunică [30], și care nici pe Epicur, cel mulțumit cu zarzavaturile din mica lui grădină, nu îl admiră. Îngrijească-se cu doctorii cei mari

---

[25] Sens : pentru aceeași crimă unul e răstignit pe cruce, altul ajunge la tron.

[26] Autor de mimi în vremea lui Claudiu și a lui Nero.

[27] Un grec la Troia cu o voce mai puternică decît a cincizeci de inși laolaltă.

[28] Epitet în epopee al zeului Marte.

[29] Un declamator, fără talent, dar obraznic.

[30] Sens : cinicii aveau o ținută neglijentă : sub *pallium* (haina pe deasupra la greci), nu aveau tunica (vestmînt de corp, cămașă).

bolnavii ce nu știu de-or scăpa cu viață; tu lasă-te pe mîna oricărui cirac de-al lui Filippus[31], să-ți ia sînge. Dacă îmi dovedești că pe tot pămîntul nu găsești o faptă atît de ticăloasă ca a prietenului tău, eu nu mai zic nimic; nu te opresc să-ți dai cu pumnii în piept, nici să-ți lovești obrajii cu toată palma, de vreme ce, atunci cînd suferim vreo pagubă, e regula să ne închidem ușile și banii sînt jeliți de toată casa cu mai mari bocete și o mai mare larmă, ca la înmormîntări. Nimeni în acest caz n-arată o durere prefăcută, mulțumindu-se să-și sfîșie doar marginea de sus a hainei, să se frece la ochi, umezindu-i de formă: nu, paralele pierdute-s jelite cu lacrămi sincere.

Dar dacă vezi că forurile toate sînt pline de plîngeri ca și-a ta[32], dacă datornicii de rea-credință, după ce li s-au citit de zece ori polițele de către partea adversă, susțin că iscăliturile pe-o tăbliță de lemn fără valoare nu-s autentice, ei, pe care-i acuză chiar scrisul și pecetea lor gravată în sardonix, piatra cea mai de preț pe care o păstrează într-o cutioară de fildeș, dacă vezi toate acestea, crezi tu, odorașule, că trebuie să fii socotit mai ceva decît alții, fiindcă tu te-ai născut dintr-o găină albă, iar noi sîntem pui amărîți, ieșiți din niște ouă prăpădite? Ce suferi tu e un lucru neînsemnat, de care n-ar trebui să-ți faci atîta fiere, de ți-ai întoarce ochii spre crimele mai mari. Gîndește-te la ucigașul tocmit ca să omoare, la incendiile ce-ncep de la pucioasa pusă de-o mînă criminală, cînd vîlvătaia focului cuprinde întîi ușa; gîndește-te la cel ce fură dintr-un vechi templu marile potire cu sfînta lor rugină, ofrandele popoarelor sau coroanele depuse acolo de-un rege de demult. În lipsa unor asemenea odoare, se va găsi vreun profanator mai mic, care să răzuiască coapsa îmbrăcată-n aur a lui Hercule, ba chiar și fața lui Neptun, ori să scoată binișor o foiță de pe Castor[33]. Ar șovăi, crezi, poate, dacă-i obișnuit, să ți-l topească pe Iupiter Detunătorul în întregime? Gîndește-te la cei care prepară otravă și la cei care-o

[31] Medic al lui Alexandru cel Mare.
[32] Procesele se judecau în for.
[33] Fiul regelui spartan Tindareu și al Ledei, fratele lui Pollux și al Helenei; avea în Roma un templu.

vînd, la nemernicul ce trebuie să fie aruncat în mare, închis într-o piele de bou împreună cu o maimuță nevinovată, dar fără de noroc [34]. Și asta nu-i decît o parte de care află zilnic Gallicus [35], al Capitalei paznic, din zori și pînă-n noapte. Vrei să cunoști moravurile neamului omenesc ? Îți e de-ajuns numai o casă : pierde cîteva zile și, după ce vei fi venit de-acolo, mai îndrăznește să zici că ești nenorocit ! Cine se miră văzînd o gușă mare în Alpi, sau o țîță mai mare ca un prunc dolofan la o femeie din Meroe [36] ? Cine se minunează de ochii albaștri ai germanului, de chica lui roșcată cu moațe pomădate, rotită împrejurul capului ? Aceasta, vezi bine, fiindcă așa e felul tuturor celor de acolo. Cînd un nor zgomotos de păsări de-ale tracilor apare pe neașteptate, pigmeul [37] războinic aleargă la luptă cu armele lui mici : îndată însă, neputînd ține piept dușmanului, e prins în ghiarele încovoiate ale cocorului sălbatic și ridicat în-naltul cerului. Dacă-ai vedea aceasta pe la noi, te-ai prăpădi de rîs ; dar acolo, deși astfel de lupte se văd adeseori, nu rîde nimeni ; toți luptătorii nu sînt mai-nalți de-o șchioapă.

— Pentru un om ce jură strîmb, pentru înșelătoria lui nelegiuită nici o pedeapsă să nu fie ?

— Închipuie-ți că e înșfăcat, că-i pus în lanțuri și mai grele și că — ce-și poate oare dori mai mult mînia ? — e omorît pe loc, după placul nostru. Paguba totuși rămîne aceeași : nu vei vedea niciodată suma împrumutată ; cele cîteva picături de sînge din corpul schingiuit vor fi o consolare care-ți aduce ura tuturor.

— Fie, dar răzbunarea este o satisfacție mai dulce decît viața. — Da, asta o spun inculții, ale căror măruntaie le vezi că se aprind uneori fără nici un motiv sau dintr-unul neserios : la cel mai mic prilej sînt gata să se-nfurie. Nu-ți va vorbi astfel Chrysipp [38], nici Thales [39]

---

[34] Astfel se pedepsea paricidul.

[35] C. Rutilius Gallicus, prefectul orașului sub Domițian.

[36] Oraș în Egipt.

[37] Pigmeii : popor legendar de pitici din Africa și India ; lupta lor cu cocorii din nord (aici Tracia) este amintită de Homer.

[38] Chrysipp, vestit filosof stoic, elev al lui Zenon și al lui Cleanthes (cam 290—210 î.e.n.).

[39] Thales din Milet, filosof ionian (sec. VII î.e.n.).

cu firea lui cea blîndă și nici bătrînul vecin cu muntele Himet[40], care, încătușat în lanțurile grele, n-ar fi voit să-i dea acuzatorului o parte din cucuta primită. Binecuvîntata înțelepciune e cea care alungă încetul cu încetul patimi și rătăciri ; ea-i prima ce ne învață pe toți drumul cel drept în viață. Răzbunarea, de fapt, e totdeauna plăcerea sufletului mic, nevolnic și meschin. Proba ? Gîndește numai că nimeni nu se bucură mai mult că se răzbună ca femeia.

Totuși de ce crezi tu c-au scăpat de pedeapsă cei pe care conștiința faptei blestemate îi ține încremeniți de frică și un bici nevăzut îi bate cu surde lovituri, căci sufletul lor însuși le e călăul ce izbește ? E o pedeapsă grea și mult mai crudă ca cele născocite de Caedicius hainul[41] sau chiar de Radamant[42] să porți zi, noapte-n suflet pe martorul ticăloșiei tale. Profeteasa Pythia răspunse unui spartan că odată și odată nu va scăpa nepedepsit, pentru că îl bătea gîndul să-și însușească o sumă încredințată și să-și acopere înșelătoria printr-un jurămînt fals ; el întrebă care era părerea zeului și dacă Apollo l-ar îndemna la această faptă. A restituit așadar banii de frică, nu fiindcă ar fi fost cinstit, și totuși s-a convins că oracolul sanctuarului e demn de templul zeului și adevărat : a pierit împreună cu toți copiii, cu toți ai casei și cu întregul neam al rudelor, oricît de departe ar fi fost. Însăși intenția de-a păcătui îndură asemenea pedepse. Cine plănuiește în sinea lui o crimă, e vinovat de parcă ar fi comis-o. Darmite dacă-și împlinește planul ! Neliniște fără încetare, ce nici în timpul mesei nu-l slăbește ; gîtlejul îi e uscat ca la o boală ; mîncarea greu de mistuit s-adună între măsele, iar vinul, biet de el, îl scuipă-afară ; vechiul și alesul vin de Alba nu-i mai place ; de-i oferi altul și mai bun, se oțărăște și-și încrețește atîta fruntea de parcă-ar fi să bea un Falern acru.

---

[40] Socrate atenianul, acuzat că nu crede în zei și că strică moravurile, condamnat la moarte prin otrăvire cu cucută ; Himet e o înălțime lîngă Atena, cu pajiști pe care roiau albinele care dădeau o miere renumită.

[41] și [42] Caedicius, probabil un intim al lui Nero, căruia îi sugera pedepse foarte grele ; după legendă, Radamant e unul dintre judecătorii din infern.

Iar noaptea, dacă din întîmplare chinul îi îngăduie un somn scurt și, după ce s-a răsucit în tot patul, trupul își găsește liniștea, îndată îi apar templul și-altarele divinității pîngărite și ceea ce mai ales i-apasă sufletul și-l face să asude, pe tine, zeu, te vede-n vis ; chipul tău sfînt, mai mare decît cel omenesc, îl tulbură înfricoșîndu-l, și-l face să mărturisească. Aceștia-s cei ce tremură și-ngălbenesc la orice fulger, ei sînt pieriți cînd tună, chiar de la primul bubuit pe cer, ca și cum trăsnetul n-ar fi întîmplător și nici produs de vîntul în turbare, ci ar cădea mînia asupra pămîntului și-ar judeca făcînd dreptate. Dac-au scăpat cu bine de-acea furtună, au teamă și mai mare de alta viitoare, de parcă seninul de pe cer ar fi doar amînare. Pe lîngă-asta, la prima durere sub o coastă, la prima febră ce-i face să nu doarmă, cred că boala le-a fost trimisă de zeul supărat : sînt pietre și săgeți de ale zeilor. Să făgăduiască o mielușea behăitoare altarului său, să promită larilor creasta unui cocoș, ei nu îndrăznesc. Ce mai poate spera răufăcătorul, dacă s-a îmbolnăvit ? Sau ce-animal de jertfă nu e mai vrednic decît dînsul să trăiască ?

Firea păcătoșilor e-aproape totdeauna schimbătoare, nestatornică. Atunci cînd hotărăsc să săvîrșească crima, sînt tari peste măsură. După ce-au săvîrșit-o, încep abia să vadă ce-i legiuit și ce-i nelegiuit. Și totuși firea lor revine repede la năravurile pe care le condamnase, căci așa e ea făcută și a se schimba nu poate. Ce om și-a pus vreodată o limită la faptele lui rele ? Cînd a recăpătat sfiala ce-i îmbujora fața, odată alungată de pe obrazul îngroșat ? Care-i omul pe care să-l vezi că se mulțumește doar cu o mișelie ? Perfidul nostru amic se va prinde cu picioarele-n laț și va-ndura cîrligul întunecatei temniți [43], sau va ajunge pe un țanc prăpăstios al mării egeene, pe stîncile pline de nobili surghiuniți [44]. Tu te vei bucura

[43] Cîrligul cu care era scos din temniță cadavrul celui pedepsit cu moartea.

[44] Sens : va fi exilat, ca atîția nobili din epoca iulio-claudiană.

atunci de pedeapsa amară a unui ins urît de toată lumea și, vesel, vei recunoaște, în sfîrșit, că nici un zeu nu-i surd și nici orb ca Tiresias [45].

SATIRA A XIV-A

Multe lucruri urîte, Fuscine [1], demne de-un trist renume și care lasă o pată neștearsă pe tot ce-i mai ales, învață pe copii și le transmit acestora chiar propriii lor părinți. Dacă bătrînului îi place nenorocitul joc de zaruri, la fel îi va juca și moștenitoru-i ce poartă încă bula de copil [2] și va învîrti aceleași arme [3] în micul lui cornet. Un tînăr ce-a învățat de la tatăl său, risipitor-faimos, mîncău cu părul alb, să curețe trufele, să gătească așezînd bureții, s-afunde făcîndu-le să înoate în același sos bucatele, nu va putea să dea nici unei rude-a lui speranțe de mai bine. După ce copilul va fi trecut de șapte ani, fără să-și fi schimbat toți dinții încă, poți să-i pui o mie de dascăli bărboși de-o parte și o mie de alta, el va dori mereu să cineze la o masă aleasă, să nu înjosească marea tradiție a bucătăriei familiei. L-învață oare Rútilus [4] pe copil blîndețe sufletească, purtare îngăduitoare pentru greșelile mai mici, gîndește el că sufletele și trupurile sclavilor-s făcute din aceeași materie și din aceleași elemente ca și noi ? Ori mai degrabă l-învață a fi crud acest Rutilus, care e încîntat de pleznetul grozav al loviturilor de bici — nu-i cîntec de sirenă mai dulce pentru el — un Antifate și un Polifem [5] ce tremură de frică pentru căminul lui și care numai atunci e fericit cînd cheamă gîdele și vreun sclav de-al lui e ars cu fierul

---

[45] Profetul teban din legenda lui Oedip e înfățișat ca fiind orb.

[1] Personaj necunoscut căruia îi este adresată satira.

[2] Copiii oamenilor liberi purtau la gît un fel de medalion sferic de piele sau de metal.

[3] Sens figurat = zaruri.

[4] Necunoscut.

[5] Antifate, conducătorul lestrigonilor, neam de antropofagi (în *Odiseea)*; Polifem, ciclopul care a mîncat pe tovarășii lui Ulise ce pătrunseseră în peștera lui.

roș pentru două șervete de in ce s-au pierdut ? La ce poate îndemna pe un tînăr un om care se bucură de zuruitul cătușelor, căruia îi plac nespus peceţile cu fierul înroșit, închisorile, temniţa ? Te-aștepți, ca prostul, ca fata Largei [6] să nu fie-o stricată, ea care niciodată nu va putea să-ţi numere, oricît de repede, amanţii maică-si și să le facă pomelnicul în fugă, făr'să răsufle de treizeci de ori ? Cît a fost fată, era tăinuitoarea mumă-si ; acum aceasta îi dictează bileţelele și le dă aceloraşi băieţi să le ducă amantului. E-o lege a naturii asta : mai iute, mai degrabă ne strică exemplele de-acasă ale viciilor, căci ele pătrund în suflete venind de la cei mari. Vreunul sau doi tineri, din cei cărora titanul Prometeu [7] le-a plămădit inima lucrînd cu-o mînă fericită și cu un lut mai bun, poate-or dispreţui aceste pilde rele, dar ceilalţi calcă pe urmele, de care-ar trebui să fugă, ale părinţilor : făgașul vechiului păcat, pe care l-au văzut de-atîtea ori bătut, i-atrage. Abţine-te de aceea de la tot ce-i de condamnat. Ai un motiv puternic la aceasta, poate chiar singurul : copiii noștri să nu ne moștenească păcatele, fiindcă ușor deprindem toţi și imităm ce-i imoral și rău ; un Catilina tu poţi vedea la oricare popor, în orice parte-a lumii, dar nicăieri n-ai să-ntîlnești un Brutus, sau pe-al lui Brutus unchi [8]. Nimic din ce e rușinos de spus sau de făcut să nu atingă pragul casei în care locuiește un tată ; departe, departe de aceasta și fetele vîndute de codoși și cîntecele unui parazit de noapte. Mai mult ca orișice respectă-l pe copil, de vrei să pui la cale vreo faptă rușinoasă ; să nu nesocotești anii copilului, ci, la gîndul de a păcătui, micuţul tău să-ţi fie o piedică. Căci dacă într-o bună zi va face o ispravă demnă de a stîrni mînia cenzorului și se va arăta că-ţi seamănă nu doar la trup și la figură, dar că e fiul năravurilor tale și că, mergînd pe-aceleași urme,

---

[6] Numele unei femei stricate.

[7] Titanul care-a furat focul din cer, ca să însufleţească chipul plămădit din lut al omului ; fu pironit de Iupiter pe-o stîncă a Caucazului ; un vultur îi sfîșia tot timpul ficatul ce creștea la loc.

[8] Marcus Iunius Brutus, filosof stoic și orator, unul dintre ucigașii lui Iulius Caesar ; era nepotul lui Cato Uticensis, vajnicul adversar al lui Caesar.

păcătuiește chiar mai vîrtos ca tine, îl vei mustra — nu-i de mirare — îl vei certa, strigînd la el cu vorbe aspre, iar după asta te vei gîndi să faci alt testament. De unde vei lua îndrăzneala și libertatea de a vorbi ca un părinte, cînd tu, bătrîn acum, faci fapte și mai rele și capul tău lipsit de creier de multă vreme are nevoie de ventuze [9]?

Cînd e să-ți vină-un oaspete, nimeni dintre ai tăi nu stă pe loc o clipă. — „Mătură pardoseala, să văd columnele strălucind ca luna; dă jos acest păianjen uscat cu pînza lui cu tot; unul să șteargă argintăria netedă, iar celălalt vasele cizelate". Vocea stăpînului, ce stă pe capul lor cu varga-n mînă, răsună furioasă. Așadar te frămînți, nenorocitule, ca atriul, spurcat de-o murdărie de cîine, să nu jeneze ochii amicului ce-ți vine, sau porticul să nu-ți fie stropit cu glod, și pentru asta un pui de sclav le curăță cu-o jumătate de baniță de talaș; de-un lucru nu te îngrijești: ca fiul tău să vadă casa neprihănită de orice pată și fără de păcate. Este frumos că ai dat țării și neamului un cetățean, dacă îl faci să fie de folos țării, destoinic la lucratul cîmpului, destoinic la orice treabă de făcut în pace și războaie. De fapt, lucrul cel mai însemnat e cum și cu ce moravuri îl crești tu. Barza-și hrănește puii cu șerpi și cu șopîrle, găsite pe coclauri lăturalnice. Aceștia, de-ndată ce prind aripi, aceleași animale caută. Vulturul lasă stîrvuri de vite și de cîini, de sclavi ce putrezesc de mult pe cruce, și se grăbesc să le aducă odraslelor o halcă de cadavru (proaspăt). Aceasta e și hrana unui vultur cînd se mărește și se hrănește singur, după ce-și face într-un copac un cuib al său. Iar pajurile nobile, care-l slujesc pe Iupiter, vînează prin munții împăduriți iepuri și căprioare: asta e hrana pe care o duc la cuibul lor ca pradă; apoi, cînd puii, crescînd, se vor fi ridicat în zbor mînați de foame, se reped spre aceeași pradă pe care-o gustase prima oară, cînd abia spărseseră găoacea.

Cretonius avea mania de a clădi întruna: el înălța vile cu culmile înalte din marmură adusă din Grecia și chiar de mai departe, cînd pe țărmul scobit al mării la Caieta [10],

[9] Spre a i se lua sînge.
[10] Port în Latiu la Marea Tireniană (azi Gaeta).

cînd pe-nălțimile Tiburului [11], cînd prin munții Praenestei [12], întrecînd tot pe-atîta lăcașul Fortunii și pe-al lui Hercule pe cît Posídes [13], eunucul, întrecea Capitoliul nostru. Cu-asemenea clădiri Cretonius și-a împuținat averea, a cheltuit parale, nu fără a lăsa totuși o bună parte din ceea ce avusese : pe toată-aceasta însă a prăpădit-o zmintitul de fecioru-său, ridicînd alte vile din marmură mai bună.

Unii, care-au avut parte de-un tată ce ține cu strictețe ziua sîmbetei, n-adoră decît norii și puterea divină-a cerului [14] ; ei socotesc că nu-i deosebire între carnea de porc, de care tatăl lor nu s-a atins, și cea de om ; îndată își taie și prepuțul. Obișnuind să disprețuiască legile romane, ei învață pe de rost dreptul iudaic : pe acesta îl țin și îl respectă precum și tot ce le-a transmis Moise într-o carte misterioasă, în care li se spune să nu arate drumul decît celor ce practică același cult ca ei și să călăuzească la un izvor mult căutat numai pe circumcișii. Iar cauză la toate astea este un tată care o zi din șapte [15] a stat degeaba și o parte a vieții lui nu a pus mîna pe nimic.

Dar celelalte vicii tinerii le imită de la sine ; doar avariția sînt îndemnați s-o practice chiar fără voia lor. Căci viciul acesta îi înșală, fiindcă le pare că seamănă cu virtutea : figura mohorîtă, fața severă, la fel și-mbrăcămintea ; nu-i de mirare că avarul e lăudat de parc-ar fi om cumsecade, cumpătat și-un păstrător al bunurilor sale mai sigur chiar decît dacă șarpele Hesperidelor [16] sau balaurul pontic [17] ar păzi aceleași avuții. Unde mai pui că insul de care îți vorbesc e lăudat de-o lume

---

[11] Azi Tivoli, unde se află un templu al lui Hercule.

[12] Localitate la estul Romei (azi Palestrina), unde se află un templu al zeiței Fortuna.

[13] Libert al împăratului Claudius, care se bucura de mare trecere pe lîngă acesta.

[14] Evreii.

[15] Ziua Sabatului.

[16] Grădinile cu mere de aur ale nimfelor Hesperide, fiicele lui Atlas, situate în vestul îndepărat și păzite de un balaur.

[17] Balaurul care păzea berbecul cu lîna de aur din Colchida, ținut în estul îndepărtat la sud de munții Caucazului.

ca mare meșter în arta agoniselei : unor asemeni meșteri le cresc averile ; dar ele cresc și se măresc întruna, căci ei bat neîncetat pe nicovală și focul în vatra lor nu se mai stinge. Un tată ce-admiră bogăția și gîndește că nu există exemplu de sărac fericit, e-încredințat în sine c-adevărații fericiți sînt, așadar, avarii ; îi îndeamnă pe tineri s-apuce pe-acest drum, să stăruie întruna pe aceeași cale în viață. Acest viciu își are cîteva învățături de bază ; pe-acestea mai întîi el li le vîră-n minte și-i silește să-nvețe pe de rost cele mai mici mizerii ; apoi le insuflă tinerilor dorința nesătulă de-a aduna avere. Pune la post burțile sclavilor cu-o baniță mai mică, înșelătoare, și singur se chinuie de foame, căci niciodată nu se îndură să mănînce toate bucățile mucegăite de pîine înverzită ; e-un obicei al lui să pună la păstrare, în mijloc de Septembrie, o tocătură de carne din ajun, ba chiar s-amîne, punînd semn, pentru masa din zilele următoare, o mîncare de bob de vară c-o bucățică de sardea alături sau c-o jumătate de somn putred și să încuie, după ce le-a numărat, firele de praz : un ins din cei care cerșesc la pod, de-ar fi poftit la masa lui, ar refuza. Dar la ce bun aceste averi cu chinuri adunate, cînd e curată nebunie, delir frenetic declarat, să trăiești ca un sărac oropsit de soartă, doar ca să mori bogat ? În vremea asta, cînd punga i se tot umflă de dă pe dinafară, iubirea de argint îi crește, pe cît îi cresc și banii ; un om lipsit cu totul nu i-ar dori atîta. Îți cauți prin urmare o altă fermă și, fiindcă nu-ți ajunge numai o proprietate și ai dori să-ți lărgești hotarele, iar pămîntul vecinului îți pare că este mai mare și mai bun, îl cumperi și pe-acesta, livada lui și coasta cu deși măslini ce-albesc cînd dau în floare. Iar dacă proprietarul nu e înduplecat, orișice preț i-ai da, vei băga în spicele verzi ale omului boii tăi jigăriți și caii hămesiți, cu grumazul lor frînt de oboseală : ei nu se întorc acasă pînă ce toată recolta nu trece în burta lor haină, de-ai crede că ogoru-întreg a fost cosit. Cu greu se poate spune cît de mulți inși se plîng de fapte ca acestea și cîte pămînturi sînt scoase la vînzare de-asemenea năpastă. Dar cîte vorbe-n lume și cît de urît sună buciumul faimei tale ! „Ce-mi pasă de-asta", zice.

„N-aș da nici o păstaie de lupin [18] pe lauda vecinilor din satu-întreg, văzîndu-mă cum tai pe-o palmă de pămînt doar cîteva spice de grîu."

Te pomenești că n-ai să știi de boli, de slăbiciune, că vei scăpa de jale și de griji și c-ai să ai o lungă viață după asta și parte de-un destin mai bun, dacă vei stăpîni tu singur atît pămînt bine lucrat, cît neamu-întreg roman ara sub Tatius [19]. Și chiar și mai încoace, celor frînți de greul anilor, care înfruntaseră luptele cu punii, pe sălbaticul Pyrhus [20] și săbiile molosilor li se dădea la urmă pentru multele răni primite cîte două iugăre; răsplata aceasta a sîngelui vărsat și-a trudei nici unuia nu i-a părut vreodată mai mică decît meritele, sau că patria ingrată nu și-a ținut cuvîntul. O palmă de pămînt, atîta cît era, hrănea un tată și laia întreagă a bordeiului, unde zăcea nevasta care de-abia născuse și se jucau cei patru prunci, unul făcut cu-o sclavă și trei de ai stăpînului. Frații lor, mai mari însă, cînd se-ntorceau de la săpatul vreunei gropi sau de pe brazdă, găseau o altă cină mai bogată: coleașă caldă aburind din niște oale mari. Azi, această bucată de pămînt nici pentru o grădină de-a noastră n-ar ajunge. Dintr-asta vin aproape toate crimele: nici o stricare a minții omului n-a pregătit mai multe otrăvuri altora și nu pornește s-atace cu cuțitul atîta cît sălbateca dorință de-averi nemăsurate. Căci cel ce vrea s-ajungă a fi bogat, vrea repede s-ajungă. Dar ce respect al legilor, ce teamă sau rușine vezi vreodată la un avar ce se grăbește? „Trăiți și mulțumiți-vă cu bordeiele și colinele astea ale voastre, copii!", zicea odinioară bătrînul mars, hernicul sau vestinul! [21] „Să ne cîști-

[18] Lupin sau niprală, plantă leguminoasă; fructele ei sînt păstăi ale căror semințe mici și turtite serveau ca monede actorilor pe scenă.

[19] Titus Tatius, regele sabin, asociat la domnie de Romulus.

[20] Pyrrhus, regele Epirului, sări în ajutorul tarentinilor în luptă cu romanii (c. 282 î.e.n.); victorios mai întîi, fu însă pînă la urmă învins la Beneventum de Curius Dentatus; cucerind Tarentul, romanii devin stăpîni pe tot sudul Italiei (c. 272 î.e.n.); molossii sînt o populație din Epir.

[21] Neamuri vechi din Italia, date ca exemplu pentru traiul lor modest.

găm cu plugul pîinea ; pentru mesele noastre e de-ajuns. Zeilor cîmpenești, cu-al căror sprijin și ajutor omul, după ce avu parte de spicele bogate, ajunge a se scîrbi de vechea ghindă, le place și laudă aceasta. Un om căruia nu-i e rușine să încalțe ciubotele înalte, cînd afară e gheață, și să înfrunte vînturile cu blana lui mițoasă, va dori să nu facă nimic din ce-i oprit ; pe noi purpura venită de aiurea, necunoscută nouă, oricum ar fi ea, ne împinge la crimă și la nelegiuire."

Astfel de învățături dădeau bătrînii de-altădată celor tineri. Acum însă, după sfîrșitul toamnei, tatăl strigînd în gura mare-și trezește de la miezul nopții băiatul dormind cu fața-n sus : „Pune mîna pe tăbliță ; scrie, băiete, și veghează, compune pledoarii, studiază legile strămoșilor scrise cu titlurile roșii. Sau fă o cerere, ca să obții varga de centurion [22] ; dar vezi ca Laelius [23] să remarce chica ta, ce n-a cunoscut pieptene, și nările păroase și să se minuneze de-a tale subțiori flocoase ; dărîmă colibele maurilor și fortărețele briganților [24], pentru ca al șaizecilea an al vieții să îți aducă gradul de primipil [25], apărător al acvilei care te procopsește. Sau dacă îți e greu a îndura lungile osteneli ale vieții într-un castru și cît ce auzi goarnele și trompeții te-apucă o forfoteală și te deșerți pe dată, procură-ți lucruri pe care să le poți vinde mai scump ca jumătate din prețul ce-au costat [26] ; nu te apuce scîrba de nici un fel de marfă ce trebuie ținută departe peste Tibru și nu crede că trebuie să faci vreo deosebire între parfumuri și piei netăbăcite ; cîștigul are miros frumos din orice-ar proveni. Să ai mereu pe limbă acea vorbă înțeleaptă, demnă de zei și chiar de Iupiter, de-ar face poezie : „De unde ai, nu te întreabă nimeni, dar trebuie să ai. Asta le-o spun copiilor ce merg în patru labe doicile lor bătrîne, asta învață fetele înainte de a ști de alfa și de beta [27a]. Părintelui, oricare ar fi

---

[22] Semnul rangului de centurion în armată.

[23] Comandant ce recruta soldați.

[24] Fapte de arme în ținuturile de graniță ; maurii, neam în Africa ; briganții, neam în Britania.

[25] Cel mai înalt în rang dintre centurioni, care era în același timp și purtătorul acvilei unei legiuni.

[26] Sens : făcîndu-te negustor speculant.

[27] Primele două litere ale alfabetului grecesc *(a* și *b)*

acela, ce stăruie asupra copilului cu îndemnuri ca acestea, eu i-aș putea vorbi astfel: „Spune-mi, om fără cap, cine-ți impune să te grăbești? Elevul, îți garantez, va fi mai bun decît maestrul lui. Lasă-l în pace, fără nici o grijă: el te va întrece, așa cum Aiax l-a depășit pe Telamon și Ahile pe Peleu [28]. Noi trebuie să cruțăm copiii: păcatele ticăloșiei celor mari nu le-au pătruns pînă în măduvă.

Cînd tînărul va fi început să-și pieptene barba și cînd, crescîndu-i mare, și-o va rade, va fi martor fals, va vinde o mărturie mincinoasă pe-o sumă de nimic, atingînd cu mîna altarul și și piciorul zeiței Ceres. Dacă vreo noră cu-o zestre de moarte-dătătoare îți va călca pragul, socoate-o ca și înmormîntată. Ce degete-or mai sugruma-o în somn! Averile care, cum crezi tu, trebuiesc cîștigate străbătînd mări și țări, fiului tău i le va aduce o cale mult mai scurtă. Nu-i nici o greutate să faci o crimă mare". — „Eu nu i-am dat niciînd asemenea povețe", vei zice tu odată, „nici nu l-am îndemnat la fapte ca acestea!" — Totuși cauza rătăcirii minții și începutul de la tine vine. Căci cine predică iubirea de bogăție mare și prin îndemnuri blestemate îi face pe copii avari și cine le dă voie să-și îndoiască prin înșelătorii averea părintească înseamnă că lasă de tot slobode hățurile unui cal de curse: dacă încearcă să-l frîneze, nu-l mai poate opri; el o ia razna și, nemaiștiind de tine, trece de bornele traseului, lăsîndu-le departe. Nimeni nu se mulțumește să greșească doar atît cît îi dai voie. Într-atît fiecare-și îngăduie mai mult ca altora. Cînd tu spui unui tînăr că-i un prost, pentru că dăruiește ceva prietenului, că ușurează sărăcia aproapelui și că îl mai ajută, tu-l înveți să jefuiască, să înșele și să dobîndească prin orice fel de crimă bogății; la care îi cu o iubire egală cu cea din pieptul Deciilor [29] pentru patrie, pe care le iubești

[28] Aiax și Ahile au întrecut în vitejie pe tații lor Telamon și Peleu.

[29] Familie vestită: tatăl, fiul și nepotul s-au dat jertfă zeilor, ca să salveze cu viața lor patria.

cît a iubit, de Grecia nu minte, Menoeceus [30] Teba, pe brazdele căreia se nasc legiuni cu scuturi cu tot din dinții unui șarpe și îndată și pornesc la lupte groaznice, ca și cum odată cu ele ar fi apărut și trompetistul [31]. Așadar focul, pe-ale cărui scîntei tu însuți i le-ai dat, îl vei vedea arzînd pînă departe și pustiind totul. Nici tu, nefericitule, nu ai să fii cruțat : leul crescut de tine va înhăța în cușcă, mugind sălbatec, dresorul ce tremură de frică. Astrologii îți cunosc sorocul, dar este greu ca fiul tău s-aștepte a se termina torsul încet din furca Parcelor ; vei muri dar-nainte ca firul vieții să-ți fie rupt de ele ; acum tu stai în calea tînărului și-i ții în loc dorințele ; bătrînețea ta lungă, asemenea cu-a cerbului, îl chinuie. Caută-l mai repede pe Archigene [32] și cumpără-ți băutura pe care-a preparat-o Mitridate [33] ; de vrei să mai culegi smochine și să mai miroși alți trandafiri [34], să ai cu tine leacul pe care e dator să-l bea înainte de masă orice părinte și orice rege.

Îți ofer acum un spectacol din cale-afară de plăcut, cu care nici un teatru și nici o scenă a vreunui pretor [35] galanton n-ai putea compara : privește cu ce primejduire a capului se plătește sporirea locuinței, grămada de bani ce trebuie pusă în templul lui Castor veghetorul, de cînd Marte Răzbunătorul și-a pierdut chiar și coiful, neputîndu-și păstra nici lucrurile sale [36]. După asta te poți lipsi de toate spectacolele date în cinstea Florei, Cererii și

---

[30] În timpul războiului „celor șapte contra Tebei", Menoeceus, după îndemnul profetului Tiresias, s-a aruncat în peștera unde trăise balaurul consacrat zeului Marte, spre a-l îmblînzi și a salva astfel Teba.

[31] Legenda spune că din dinții balaurului ucis de Cadmus și semănați pe ogoare au ieșit vitejii care s-au luptat între ei ; supraviețuitorii ar fi fost strămoșii familiilor tebane.

[32] Medic vestit pe vremea lui Traian, pomenit și altădată.

[33] Antidotul în contra morții prin otrăvire, folosit de regele Mitridate : otravă în cantitate mică băută zilnic.

[34] Sens : să mai apuci o toamnă și o vară.

[35] Pretorul anului prezida jocurile publice, suportînd cheltuielile.

[36] Templul lui Castor și Polux din forul roman, unde bogații își depuneau casetele de bani, spre a fi păstrate în siguranță. Tot în for se afla și forul lui Marte Răzbunătorul, pe care Augustus îl ridicase în amintirea victoriei sale de la Philippi. Se

Cybelii [37] : ocupațiile oamenilor sînt spectacole cu mult mai reușite. Oare-i mai distractiv să vadă lumea echilibriști făcînd figuri pe-o roată sau pe unul coborînd drept pe-o funie întinsă, decît pe tine care stîrcești tot timpul pe-o pupă coriciană [38] și-acolo ți-e sălașul, expus să fii mereu luat pe sus de Corus sau de Austru [39], negustor prăpădit ce vinde pe mai nimic un sac cu marfă care pute și care-i fericit s-aducă de pe țărmul străvechii Creta niște vin gras de stafide și cîteva butelci, concetățene de ale lui Iupiter [40] ? Cel care-și pune totuși piciorul cu talpa lui nesigură pe funie, cu prețul ăsta-și scoate hrana și se apără de foame și de frig cu-acea frînghie. Tu te primejduiești orbește, ca să ai o mie de talanți și o sută de vile. Privește porturile și marea plină de corăbii : mai mulți oameni sînt azi pe mare decît pe uscat. O flotă va porni oriunde-o cheamă speranța de cîștig și nu va trece doar apele mării carpatiene [41] și getulice [42], ci, lăsînd în urmă Calpe [43], va auzi soarele sfîrîind, cînd se afundă-n vîltoarea lui Hercule [44]. Face, într-adevăr, să te obosești ca să te poți apoi întoarce acasă cu punga plină, mîndru de teșchereaua ta umflată și c-ai văzut dihăniile Oceanului și tineretul mărilor [45] ! Nu-i singura nebunie care muncește mințile. Unul, în brațele surorii lui, e îngrozit de fața Eumenidelor și de torțele lor [46]. Altul,

---

pare că în timpul lui Domițian sau Traian acesta a fost prădat, furîndu-se dintr-însul chiar și coiful de aur al zeului și alte însemne ale lui.

[37] Jocurile zeiței Flora (Floralia) țineau de la 28 Aprilie la 3 Mai ; ale zeiței Ceres (Ceralia) aveau loc la mijlocul lui Aprilie (12—19 Aprilie) și ale Cybelei (Megalesia), de asemenea în Aprilie.

[38] Corycos, port în Cilicia (Asia Mică).

[39] Corus, vînt de nord-vest ; Auster vînt de sud.

[40] După legendă, Iupiter copilărise în Creta.

[41] Carpathos, insulă între Creta și Rhodos, într-o regiune bîntuită de furtuni periculoase pentru navigatorii romani care mergeau în Bitinia.

[42] Getulia, ținut din nord-vestul Africii, scăldat de apele Mediteranei.

[43] Promontoriu din sudul Spaniei, aproape de Gibraltar.

[44] Strîmtoarea Gibraltar.

[45] Zeitățile marine : Nereide și Tritoni.

[46] Oreste, în brațele surorii sale, Electra, îngrozit de Furiile care-l chinuiau, fiindcă-și omorîse mama adulteră (Clitemnestra).

cînd se jertfește un bou, crede că cel care mugește e Agamemnon și regele Itacăi [47]. Cel care-și umple corabia pînă sus cu mărfuri și nu e despărțit de apa mării decît de-o scîndură — pricină a atîtor necazuri și-a unei astfel de primejdii fiind doar niște piese de argint cu titluri și mici figuri pe ele — acela are nevoie de-un curator, chiar dacă nu-și sfîșie tunica de pe el și pelerina. Se-adună nori pe cer și fulgeră : „Dezlegați odgonul", strigă stăpînul încărcăturii de grîu și de piper, pe care-a dat parale ; „culoarea asta a cerului, fîșia asta neagră nu-i o amenințare ; tună, cum tună vara". Nefericitul, poate că chiar în acea noapte, el se va prăvăli în mare, după ce scîndurile navei se vor fi frînt, va fi acoperit de valuri și-și va ține chimirul cu stînga și cu dinții. Iar omul, căruia pînă atunci nu-i ajunsese, spre a-și împlini dorința, aurul pe care-l rostogolește Tagul și Pactolul [48] cu nisipul lui roșcat, se mulțumește acum cu niște zdrențe, ce-i acoperă goliciunea înghețată, și cu un pic de hrană ; după scufundarea vasului, naufragiatul cerșește cîte-un ban și își mai ține zilele cu tăblița pictată ce-nfățișează furtuna de pe mare [49].

Cele dobîndite cu-atît amar de chinuri sînt păstrate cu-o grijă și cu-o teamă și mai mare. Păzirea unei mari averi e o nenorocire. După ce gălețile cu apă sînt puse la locurile lor [50], bogătașul Licinus, chinuit de frică pentru chihlimbarul și statuile sale, pentru columnele frigiene, pentru fildeșul și încrustațiile late de bagă, poruncește cohortelor de sclavi să stea de veghe toată noaptea. Butoiul cinicului despuiat [51] nu arde nicio-

---

[47] E vorba de Aiax, fiul lui Telamon, care și-a pierdut mințile de furie că Agamemnon și ceilalți fruntași ai grecilor atribuiseră lui Ulise, regele Itacăi, armele lui Ahile.

[48] Tagul (Tago), fluviu în Spania ; Pactolul, fluviu în Asia Mică : amîndouă vestite prin nisipul lor aurifer.

[49] Naufragiatul, cerșetor, purta la gît sau pe spate o tăbliță pe care era pictat naufragiul lui.

[50] Măsuri în contra incendiilor, atît de dese la Roma.

[51] E vorba de Diogene din Sinope, filosoful cinic, care dormea, se zice, într-un butoi.

dată ; dacă-l vei sparge, o altă locuință a lui va fi chiar mîine gata ; ba chiar același va rămîne și mai departe, dacă va fi cîrpit cu plumb. Cînd Alexandru [52] văzu pe faimosul locuitor al acestui chiup de lut, și-a dat seama cu cît mai fericit era acela ce nu dorea nimic, față de el, care căuta să stăpînească lumea întreagă, chiar dacă avea să întîmpine primejdii tot atît de mari ca faptele de arme săvîrșite. Tu, Soartă, n-ai nici o putere, dacă am fi înțelepți ; noi, noi te facem zeitate. Dacă totuși m-ar întreba cineva, cîtă avere îi este de-ajuns omului, eu i-aș răspunde : atîta cît să-și stîmpere foamea și setea și să se apere de ger, cît ți-a ajuns ție, Epicure, în mica ta grădină, și cît înaintea ta, se-afla în casa lui Socrate. Nicicînd natura nu-ți va spune una și înțelepciunea altceva. Îți pare că te înfrînez cu prea aspre exemple ? Mai potrivește-le, punînd cîte ceva din ale noastre obiceiuri ; fă-ți suma pe care legea lui Otho [53] o socotește demnă de-a sta la teatru în primele patrusprezece rînduri. Dacă și asta te face să te-ncrunți și să-ți lași buza-n jos, adună-avere cît doi cavaleri, ba fă chiar întreitul a 400.000 de sesterți. Dacă nu ți-am umplut încă sacul, dacă ți-e mai departe desfăcut, atunci nici bogățiile lui Croesus, nici regatele perșilor nu vor fi de-ajuns patimii tale și nici averile lui Narcissus [54], căruia împăratul Claudius îi făcea toate voile, de ordinele căruia a ascultat, chiar cînd primi porunca să își omoare soața.

---

[52] E vorba de Alexandru cel Mare, care venind să-l vadă pe Diogene la Corint și întrebîndu-l dacă are nevoie de ceva, acesta se ridică puțin și îi răspunse : „Da, dă-te puțin la o parte, că-mi iei lumina soarelui !", povestește Plutarh.

[53] După legea propusă de tribunul L. Roscius Otho (67 î.e.n.), membrilor ordinului cavalerilor le erau rezervate primele paisprezece rînduri de bănci la spectacole. Ca să facă parte din acest ordin, cineva trebuia să aibă o avere de cel puțin 400.000 de sesterți.

[54] Puternicul și bogatul libert al împăratului Claudius, care făcu să fie ucisă Messalina.

SATIRA A XV-A

Cine nu știe, Volusius Bithinice[1], la ce dihănii ciudate se-închină nebunii de egipteni ? Unii adoră crocodilul, alții tremură de frică în fața unui ibis ce s-a îndopat cu șerpi ; prin locurile pe unde din statua trunchiată a lui Memnon[2] răsună acorduri magice și zace în ruină străvechea Tebă cu suta ei de porți, vezi strălucind chipul de aur al cecropitecului sacru[3]. Orașe întregi adoră într-o parte pisicile, într-alta peștii apelor și în cealaltă cîinii, dar nimeni pe Diana. E păcat mare să pîngărești prazul și ceapa, mușcînd cumva din ele. Ce neamuri sfinte, cărora zeii li se nasc de-a dreptul prin grădini ! De carnea purtătoarelor de lînă[4] nu-i masă să se-atingă și-acolo a înjunghia un ied e o nelegiuire ; carne de om în schimb au voie să mănînce. Atuncea cînd Ulise îi povestea la masă lui Alkinous[5] uimit astfel de grozăvie, poate că el stîrnise unora rîsul, altora indignarea, socotit un mincinos îndrugător de basme. „N-a-runcă nimeni în mare pe-acest om ce-i vrednic de sălbatica de-adevărat Charibdă, cu scorniturile-i despre grozavii lestrigoni și de ciclopi ? Aș crede mai degrabă ce spune el de Scylla, de stîncile care se izbesc cap în cap ale Cyanelor, despre burdufurile pline cu furtuni și de Elpénor cum că, lovit cu-ușoara vargă a Circei, a gro-

---

[1] Probabil, un prieten al lui Iuvenal.

[2] În urma unui cutremur, statuia colosală a lui Memnon care se afla la Teba, vechea capitală a Egiptului de sus, „orașul cu o sută de porți", fusese în parte dărîmată. La schimbările de temperatură, de ex. ivirea soarelui fierbinte după o noapte rece, din resturile monumentului se auzeau vibrații, socotite ca sunete magice.

[3] Un soi de maimuță.

[4] Oile.

[5] Regele feacilor, Alkinous, găzduise pe Ulise în rătăcirile lui pe mare spre Itaca. La masa dată în cinstea lui, Ulise povestise peripețiile călătoriei sale, pățaniile cu ciclopul Polifem, mîncător de oameni, și cu neamul lestrigonilor, de asemenea antropofagi *(Odiseea,* IX).

hăit cu toți vîslașii preschimbați în porci [6]. Atît de făr' de minte crezut-a el că e neamul feacilor ?" Așa gîndea, pe drept, unul din comeseni ce nu era beat încă : din urna de vin corcyrian [7] el prea puțin trăsese. De fapt, acestea toate le povestea Ulise singur, fără vreun martor care să le întărească. Eu vă voi povesti întîmplări uimitoare, e-adevărat, dar petrecute de curînd, pe vremea consulului Iuncus [8], dincolo de zidurile fierbintelui oraș Coptos [9] : voi povesti de crima unui întreg popor, de fapte mai înfiorătoare ca-n toate tragediile, căci crimă ca aceasta, de-ai răscoli dramele toate pornind-o de la Pyrrha [10], n-a săvîrșit nici un popor în operele tragicilor. Află acum ce exemplu de groaznică cruzime a dat epoca noastră.

Între Ombros și Téntyra [11], orașe învecinate, era de multă vreme o veche dușmănie, o ură fără moarte și-o rană ce arde încă și nu se mai închide. De-aici și marea, suprema nebunie a ambelor popoare : fiecare din ele urăște zeitățile vecinilor, căci fiecare crede că nu trebuie socotiți drept zei decît aceia la care el se închină. Astfel, la o sărbătoare a celuilalt popor, fruntașii toți și comandanții dușmanilor aceluia au socotit că trebuie să prindă prilej ca ceilalți să n-aibă parte de-o zi de bucurie și de înveselire, nici de plăcerile unui ospăț grozav ; la temple și răspîntii ei întinseseră mese și paturi să se tolănească zi și noapte, pe care uneori le găsește nestrînse chiar soarele din cea de-a șaptea zi. Egip-

---

[6] Scylla și Charybda, stîncile de la intrarea în strîmtoarea Messina, reprezentate ca monștri care răpeau pe navigatori și-i scufundau în mare ; insulele Cyane, două stînci față în față la intrarea în Bosfor ; regele vînturilor, Eol, dăduse lui Ulise un burduf în care închisese vînturile ; Elpénor, cîrmaciul corăbiei lui Ulise, preschimbat în porc de vrăjitoarea Circe : toate, aluzii la întîmplările din *Odiseea*.

[7] Insula Corcyra (azi Corfu), reședința regelui Alkinous.

[8] Lucius Aemilius Iuncus, consul în anul 127 e.n.

[9] Oraș în Egipt, aproape de Teba.

[10] Deucalion și Pyrrha, singurii oameni scăpați de la potopul lumii, dezlănțuit de zei, spre a pedepsi crimele oamenilor. Din pietrele aruncate apoi în urma lor se născură alți bărbați și alte femei : astfel pămîntul fu repopulat.

[11] Localități în Egipt, pe malul Nilului ; ombiții și tentyriții sînt locuitorii lor.

tul e necioplit, de bună seamă, dar în destrăbălare mulțimea lui barbară, pe cît mi-am dat eu seama, nu-i mai prejos decît Canop-ul [12], faimos prin stricăciune. Mai pune că victoria asupra unor oameni beți, împleticindu-se la vorbă și clătinîndu-se de vinul ce-au băut, e destul de ușoară. Dintr-o parte, țopăielile bărbaților, dănțuind în ritmul flautului din care cîntă un negru, parfumuri de tot felul și flori și multe cununi pe capetele lor; dintr-alta, ura unor lihniți de foame. În marea înfierbîntare încep să se audă primele-njurături: acestea sînt trompeta, semnalul încăierării; apoi, răcnind la fel de tare, pornesc cu toți la luptă; în locul unor arme, prăpădu-l fac doar pumnii. În toată încăierarea puține fălci care să n-aibă o rană; doar cîte unul își are nasul întreg, sau chiar nici unul. În orișice coloană de luptă ai să vezi tot chipuri mutilate, fețe de nerecunoscut, obrajii rupți cu oase dezgolite și pumnii plini de sîngele din ochii scoși. Și totuși ei cred că asta-i doar o joacă, doar lupte de copii, de vreme ce nu calcă în picioare nici un leș. Într-adevăr, la ce bun atîtea mii de oameni ai gloatei ce se bate, dacă sînt toți în viață? Prin urmare, elanul e și mai avîntat: cu mîinile pe jos ei caută acum pietre și încep să-și facă vînt și s-arunce cu ele: arme obișnuite la orișice răscoală, nu vreun pietroi de-acela pe care-l arunca Turnus și Aiax, sau de greutatea celuia cu care Tidide a izbit în coapsă pe Eneas [13], ci cum pot s-arunce brațe cu totul altfel, brațe din vremea noastră. De fapt rasa aceasta începu să decadă chiar de pe timpul cînd Homer era în viață; pămîntu-acum hrănește oameni răi și mărunți: cînd un zeu îi privește, rîde și îi urăște.

Să reiau dar povestea de unde o lăsasem, făcînd un mic ocol. După ce ombitii primiră întăriri, partea cealaltă cutează să scoată sabia și să reînceapă lupta cu să-

---

[12] Oraș la gurile Nilului, vestit prin viața de lux și de plăceri a locuitorilor.

[13] Amintiri din epopeile lui Homer și Vergiliu al căror stil e parodiat aici; Turnus împotriva lui Eneas (în *Eneida*), Aiax împotriva lui Hector (*Iliada*) și Diomede (Tydide) contra lui Aeneas (*Iliada*).

geți blestemate. Cei care-și au sălașul în Téntyra vecină cu-umbroșii palmieri, dau dosul luînd-o repede la fugă, fiindcă asupra lor din spate vin ombiții. Unul din ei alunecă, grăbind de mare frică fuga, și e prins. Pe-acela, deși tăiat în multe bucăți și bucățele, pentru ca-un singur mort s-ajungă la atîția, mulțimea învingătoare îl mănîncă tot, rozîndu-i oasele, fără a-l mai frige într-o tingire mare sau în frigări ; li s-a părut că e prea mult și că se-ntîrzie s-aștepte pîn' se încinge vatra ; s-au mulțumit dar cu cadavrul crud. De asta cred c-ar trebui să ne bucurăm : leșul n-a mai pîngărit focul pe care, răpindu-l din înaltul cerului, Prometeu l-a dăruit pămîntului. Te felicit, element al universului [14], și cred că și tu, Volusius, tresalți de bucurie. Dar cine a fost în stare să muște dintr-un cadavru, nu mănîncă niciodată mai cu plăcere decît astfel de carne. Nu cerceta și nu mai bănui că la o atît de mare crimă doar primul care a gustat a savurat plăcerea ; ultimul care-a venit la rînd, după ce întregul corp fusese consumat, dînd cu degetele prin țărînă gustă și el un pic de sînge.

Vasconii [15], așa se spune, și-au ținut cîndva zilele cu o astfel de hrană. Dar situația era cu totul alta ; e vorba acolo de vitregia soartei, de suferințele extreme ale războiului, de nenorociri fără seamăn, de-amarnicele lipsuri ale-unui lung asediu. Un exemplu de astfel de mîncare de care-acum e vorba, precum ne dară neamuri de care am vorbit mai adineauri, ar trebui să fie de plîns de orișicine. După ce consumară toate buruienile, toate vietățile și tot la ce-i silea pornirea nebună a stomacului gol, cînd chiar și dușmanilor le era milă de gălbejeala, de slăbiciunea, de membrele lor descărnate, au început să sfîșie cu dinții trupurile altora, gata să le mănînce și pe ale lor. Ce om, ce zeu ar refuza să dea iertare unor orașe ce îndurașeră grozăvii fără seamăn ? I-ar fi putut

---

[14] Focul : Volusius este personajul căruia îi este adresată satira.

[15] Vasconii, popor din nord-vestul Spaniei, la sud de Pirinei (strămoșii bascilor de azi). Aliați cu Sertorius în timpul răscoalei împotriva Romei, ei fură învinși : capitala lor, Calagurris, fu asediată și cucerită, după ce suferiseră atît de foame, încît trebuiseră să se mănînce între ei.

ierta chiar sufletele morților cu ale căror trupuri aceștia se hrăneau. Mai bune sînt, firește, învățăturile date nouă de Zénon [16]; unii filosofi cred că nu trebuie să facem orice, ca să trăim. Dar de unde un cantabru stoic [17], mai cu seamă pe vremea bătrînului Metellus [18]? Acum pămîntu-întreg are școli înalte de cultură grecească și de-a noastră. Galia, maestra elocinței, a fost învățătoarea avocaților britani; chiar Thule [19] vorbește acum să-și angajeze un retor.

Nobilul popor de care am vorbit și tot așa Zachintul [20], de-o seamă prin vitejia lui și prin credință, dar și mai mare prin masacrul suferit, mai au totuși o scuză pentru astfel de faptă. Egiptul însă e mai crud decît altarul Meotidei [21]. Într-adevăr, Taurida ceea, născocitoarea nelegiuitei jertfe — de e să socoți ca vrednic de crezare ce ne transmit poeții — jertfește numai oamenii, iar după aceea victima nu are a se teme de nimic mai greu ca lovitura de cuțit. Pe aceștia însă ce nenorocire-i împingea? Ce foamete, ce-arme atîta de grozave pentru orașul lor i-a silit la o faptă atîta de ticăloasă? Dacă Nilul n-ar mai voi să se reverse peste pămîntul uscat al Memfisului [22], nu puteau oare să se răzbune pe zeii lor într-altfel? Nici fioroșii cimbri și nici măcar britanii, sarmații cei sălbateci sau cruzii agatîrși [23] nu s-au pornit vreodată cu atîta turbare ca gloata asta netrebnică, ce de nimic nu-i bună; ea știe doar să întindă la luntrile

---

[16] Filosof, întemeietorul stoicismului, care în cazuri extreme recomanda sinuciderea.

[17] Cantabrii, neam în nord-estul Spaniei Taraconeze.

[18] Q. Caecilius Metellus Pius, consul, a condus războiul din Spania împotriva lui Sertorius între anii 79—72 î.e.n.

[19] Insulă socotită ca marginea pămîntului (Shetland sau Islanda).

[20] Numele Saguntului, oraș în nordul Spaniei, aliat cu romanii în al doilea război punic, asediat și cucerit de Hannibal (219 î.e.n.)

[21] Lacul Maeotidei (meotic) este Marea de Azov, aci echivalent cu Taurida sau Chersonesul tauric, unde se afla un altar închinat zeiței Artemis, pe care se făceau sacrificii umane.

[22] Oraș în Egipt (la sud de Cairo), reședință a regilor egipteni, renumit pentru piramidele sale și pentru cultul zeului Apis.

[23] Populație scitică, amintită de Herodot ca locuind în secolul al VI-lea î.e.n. în regiunea cursului mijlociu al Mureșului.

de-argilă pînzele lor micuțe și să se aplece pe lopețile scurte ale unei copăi de lut ars zugrăvit. Nu poți găsi pedeapsă pentru astfel de crimă, nici chinuri potrivite cu aceste popoare, în mintea cărora mînia și dorința înfometată de-a-și mînca semenii sînt una și-aceeași, fără deosebire. Dînd oamenilor lacrămi, natura ne arată că ea le-a dat cele mai simțitoare inimi ; aceasta este partea cea mai bună a ființei noastre. Ea ne face să plîngem prietenul ce-n zdrențe își pledează cauza în fața tribunalului și pe minorul ce-și cheamă în judecată tutorele necinstit ; părul lui de copil te face să nu știi dacă fața scăldată-n lacrămi nu-i, poate, a unei fete. Din porunca naturii plîngem, cînd ne iese în cale cortegiul funebru al unei fete moarte în floarea tinereții, sau cînd un prunc este vîrît în groapă, prea mic să aibă parte de focul rugului [24]. Căci ce om bun și vrednic să poarte făclia la misterii [25] — așa cum l-ar voi preotul Cererii — ar putea crede că nenorocirile altuia nu îl privesc pe el ? Aceasta ne deosebește de turma necuvîntătoarelor și tocmai de aceea noi singuri avurăm parte de nobila putere a spiritului, capabili de-a pricepe divinul și apți de-a practica și de-a inventa artele ; noi singuri am sorbit și am adus cu noi din'nalta cetățuie a cerului, înțelegerea, de care sînt lipsite viețuitoarele cu fața-n jos care privesc pămîntul. La începutul lumii, Creatorul comun le dete numai viață, nouă și sufletul, pentru ca simțămintele mutuale să ne facă a cere ajutor și a-l da altora, a aduna pe cei risipiți, făcîndu-i un popor, a-i face să iasă din crîngurile străvechi și-a părăsi pădurile locuite de strămoși, a clădi case, a uni căminul nostru cu o altă locuință, pentru ca vecinătatea pragurilor să ne dea unii altora încrederea într-un somn sigur, a ocroti cu arme concetățeanul căzut sau clătinîndu-se de rana lui cea mare, a da semnal de luptă cu aceeași trompetă, a ne-apăra cu aceleași turnuri și a fi păziți de porți închise cu aceeași cheie.

---

[24] Copiii morți înainte de a le fi ieșit primii dinți erau îngropați, nu arși.

[25] Numai cei cu sufletul curat erau admiși să poarte făcliile la misterele zeiței Ceres.

Acum însă și șerpii se înțeleg mai bine între ei; o fiară cruță pe alta cînd pielea ei este la fel pătată. Cînd oare leul mai puternic a luat viața altui leu? În ce pădure un mistreț și-a dat suflarea sub dinții unui alt mistreț mai mare? Un tigru indian trăiește cu tigrul furios în perpetuă pace; între urșii sălbatici e bună-înțelegere. Dar omului nu-i e de-ajuns că a făurit pe-o blestemată nicovală fierul aducător de moarte, pe cînd cei dintîi făurari, obișnuiți să facă doar greble și săpăligi, trudind din greu la cazmale și la fiare de plug, n-ar fi știut să bată săbii. Vedem astăzi popoare cărora nu le ajunge să-și verse furia ucigînd un om, ci ajung să creadă că pieptul aceluia, brațele lui și fața sînt un fel de mîncare. Ce-ar zice oare, sau unde n-ar fugi, de ar vedea acum aceste grozăvii Pitagora [26], care nu s-a atins de carnea nici unui animal, de parcă ar fi fost carne de om, și nu i-a îngăduit stomacului orice fel de legumă?

SATIRA A XVI-A

Cine-ar putea înșira, Gallus [1], privilegiile slujbei mănoase de ostaș? Dacă ajung într-un castru norocos, fie ca poarta lui să mă primească, recrut sfios, sub zodia cea bună. Căci ceasul bun al soartei face mai mult ca o scrisoare de recomandare de-a Venerei [2] către Marte sau a mamei acestuia [3], zeița ce îndrăgit-a nisipul de la Samos.

Să vedem mai întîi foloasele de care au parte militarii; dintr-astea în primul rînd acela că un civil nu îndrăznește să te bată, ba chiar, dacă bătutul este el, are s-ascundă treaba și n-are să îndrăznească s-arate pretorului nici dinții scoși, nici boboșeala neagră de pe fața cu vinețeli umflate, nici ochiul ce-i rămase, de care

[26] Pitagora și adepții lui, crezînd în metempsihoză, nu mîncau nici un fel de carne; chiar și de la unele legume se abțineau, de ex. nu mîncau bob.

[1] Necunoscut.

[2] Vezi sat. X, nota 63.

[3] Iunona, sora și soția lui Iupiter, care avea un templu celebru în insula Samos.

medicul de loc nu garantează. Celui ce vrea să ceară ca fapta să fie pedepsită i se dă drept judecător o ciubotă bardaică [4] și niște pulpe groase urcate pe o tribună mare, după vechile rînduieli de castru și după regula, păstrată din vremea lui Camillus [5], ca ostașul să nu se judece în afară de întăritura lagărului, departe de stindarde. „Cercetarea soldatului de către centurioni e, deci, perfect îndreptățită și dacă plîngerea îmi este întemeiată mi se va da deplină satisfacție". Toată cohorta însă e pornită contra mea și manipulele [6] toate în deplină înțelegere fac ca pedeapsa aplicată să fie ușor de suportat, iar pentru tine mai grea decît năpasta suferită. A încasa atîtea botine soldățești și-atîtea mii de cuie, cînd n-ai decît două picioare, e-o treabă potrivită cu încăpățînarea de catîr a lui Vagellius, declamatorul. Și-apoi cine s-ar depărta atît de Roma [7] și ce prieten atît de bun, un alt Pylade [8], ar trece dincolo de parapetul castrului ? Să ne ștergem îndată lacrămile și să nu plictisim prietenii care vor căuta să se scuze în tot felul. Cînd judecătorul va zice „adu martor", îndrăznească cutare, care a văzut pumnii, să zică „am văzut", și-atunci am să-l cred vrednic de strămoșii noștri cu barbă și cu chică. Mai iute poți aduce un martor mincinos contra unui civil, decît unul ce spune adevărul contra intereselor și-onoarei unui militar.

Să amintim acum alte și alte avantaje a celor angajați prin jurămînt la oaste. Un ticălos de vecin mi-a luat o vîlcea din pămîntul moștenit de la bătrîni, sau o fîșie de teren, și mi-a scos din pămînt piatra cea sfîntă, despărțitoare de hotar, pe care o cinsteam în fiecare an cu

---

[4] Așa cum purtau bardeii, popor din Iliria ; sens figurat ; un centurion încălțat cu ciubote grosolane, cum poartă bardeii cu pulpe groase etc.

[5] M. Furius Camillus, legendarul învingător al veilor (sec. IV î.e.n.), dictator de mai multe ori și consul, cel care a eliberat Roma de dominația galilor ; trecea drept organizatorul armatei romane și autorul regulamentelor militare.

[6] Mică unitate militară : a treizecea parte dintr-o legiune.

[7] Sens : toată lumea dorește să locuiască tot timpul în Capitală ; nimeni n-ar părăsi-o, venind să te apere într-un lagăr militar.

[8] Prietenul lui Oreste, simbol al desăvîrșitei prietenii.

o fiertură și cu-o turtă mare [9]; sau un datornic se îndîrjește să nu-mi dea înapoi banii împrumutați, zicînd că semnătura lui pe tăbliță de lemn n-are valoare; ei bine, va trebui s-aștept epoca anului cînd se judecă procesele tuturor oamenilor de rînd. Dar și atunci trebuie să îndur o mie de necazuri, o mie de-amînări; de-atîtea ori numai s-așază băncile și, tocmai cînd elocventul Caedicius își lasă pelerina, iar Fuscus își descarcă beșica [10], fiind astfel gata să ne judecăm, iată că sîntem amînați, plecînd care încotro. Lupta pe care-o dăm e pe nisipul ce ne ține în loc al forului. Pe cînd acelora ce poartă arme și au pe umeri o leduncă li se acordă termenul de judecată ce le place și nici nu-și prăpădesc averea cu amînarea nesfîrșită a procesului.

Pe lîngă asta, numai soldaților li se acordă dreptul de-a face testament cînd tatăl lor e-n viață. Căci după lege, averea dobîndită de soldat în vreme ce-i la oaste nu-i socotită-n corpul bunurilor de care părintele dispune în întregime. De aceea pe Coranus, care e sub drapel și are solda ostașului în castru, umblă să-l prindă-n plasă, ca să-l moștenească, chiar taică-său ce bîțîie din toate încheieturile. O cinstită favoare îl face pe Coranus să-nainteze-n slujbă și-i răsplătește bine efortul lăudabil. Se pare că e, desigur, și interesul comandantului ca cel care-i viteaz să fie în același timp și cel mai mulțumit, ca toți să fie bucuroși de falere și colane [11], toți...

---

[9] Ofrandă în cinstea lui Terminus, zeul hotarului, care se făcea în fiecare an la 23 Februarie.

[10] Caedicius și Fuscus, avocați; ultimul, probabil, mare bețiv.

[11] Falerele sînt plăci metalice de argint sau de aur cu care se medaliau fapte de arme deosebite; colanul este un lanț de metal prețios, purtat la gît sau servind ca brățară.

Lector : RADU SĂNDULESCU
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar 25 ianuarie 1986.
Coli tipar 11,25.

Tiparul executat sub comanda
nr 629 la.
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România

Opera lui Juvenal, prin excesivitatea sentimentelor, prin strălucirea brutală și izbitoare a stilului, uneori prin profunzimea ideilor, este poate cea mai adevărată și mai vie din literatura latină.

René Pichon

Lei 10,50

clu

Editura Univers